

Часопис за књижевност, уметност и културну баштину
Сврљиг, број 39, година XII, јануар – март, 2014

ЦЕНТАР ЗА ТУРИЗАМ
КУЛТУРУ И СПОРТ

Бдење

Главни и одговорни уредник
Радослав Вучковић

Уредништво
др Стојан Богдановић, Злата Коцић, Обрен Ристић, Срба Игњатовић, др Горан Макси-
мовић, Русомир Д. Арсић, Виолета Јовић, Мирослав Тодоровић, Славиша Миливојевић
и Зоран Гавриловић

Секретар уредништва
Зорица Бранковић-Басарић

Издавач
Центар за туризам, културу и спорт, Сврљиг

За издавача
Зоран Гавриловић

Адреса
Центар за туризам, културу и спорт, 18360 Сврљиг, Боре Прице 2
тел. 018/821-059, e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

Часопис излази четири пута годишње, цена примерка 250 динара, годишња претплата
1000 динара, за иностранство двоструко.
Претплату уплаћивати на жиро рачун: 840-563664-40

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства културе и медија Републике
Србије под бројем 3416.

Издавање часописа финансијски су омогућили
Министарство културе и информисања и Општина Сврљиг

Лектура и коректура
Милица Миленковић

Дизајн корица и унос текста
Марко Миладиновић

Техничка припрема
Млађан Ранђеловић

Штампа
Галаксија Луково, galaksijanjanis@gmail.com

Бдења

Владан Матијевић

ШИФРЕ

ЖЕЗЛО

Шта је ово?

Ово.

Просто не могу да будем паметан.

Да ме убијеш.

А немам времена за размишљање.

Пуне ми руке посла.

Јаловог.

Државничког.

ДОМ

Кров.

Плави кров! ОПРОСТИТЕ.

Црвени.

Руинирана фасада.

Зажмирили прозори.

Мало, асфалтирано двориште.

ПРЕВИШЕ ОПШИРНО. ПРЕВИШЕ.

Двориште.

Чесма. Љуљашка и трешња.

Мрави.

Тридесет две године касније. Твој.

ПЛАЖА

Сунце.
Жена, ход, талас, скок.
Продавачица, кокта, лед, коцкица.
Ноге, дужина, сисе, круг, капљица.
Мокро, мајица, брадавица. Уздах.
Лопта, шут, дечак. Пљус!
Крема, сјај. Флерт. Музика.
Сунцобран, шарено. Сладолед.
Зуби, смех.
Небо.
Вода, плаво, плаво...

ШИФРЕ

Извини.
Мора овако.
Изломљено.
Загрцнуто.
У складу с временом.
Животом.
Тетоважама.
Поднебљем.
Да разумеју. Сви.
Искидани.

Вјећеслав Берар

У РИТМУ МАРАНГОНЕ

(Сомнабулна фантазија)

Те сновидне ноћи, умотане у плашт од кишних капљи које су добовале неку суморну каденцу, сновидне ноћи обасјане лунарним рефлектором, а затамљене кишоносним облацима, Анабела се нашла на неком омањем *campo*¹-у, једном од многобројних у том граду, не знајући како је ту доспела, загубљена као и сваки читалац понаособ, тражећи нит клупка за коју ће се ухватити, светионик на литерарној пучини, међутим, магија речи се увек крије између редова.

На небеском своду облаци су плакали јер је Анабела била боса. Осврнула се око себе као чигра, осмотривши претеће пусту околину, док су је небеске сузе миловале. Као игла балон, пробо ју је снажан *déjà vu*, или то беше *jamais vu*, зависно од угла посматрања, углавном, најежила се.

На самом рубу поноћног видика спазила је мистериозну прилику под кишобраном, окружену димном ауром. Наочити симулакрум. Нека читалац замисли, ношен лепетом књишких листова, неки уврнути *concetto*² који верно одсликава ову атмосферу, јер шта су речи него тек обриси мисли, затамљене силуете на белом папирнатом пространству.

Пришла је том незнанцу и упитала:

– Где се налазим?

Човек као да је пречуо питање, узврати јој:

– Дођите под кишобран, мадам. Покиснућете.

Анабела није обраћала пажњу на то да јој је хаљина, поприлично натопљена кишницом, постајала прозирна и почеше се назирати њене наге груди, величанствене као две минијатурне Брунелескијеве куполе, које по својој дивоти немају премца међу толиким узорима као што су Тицијанове: *Венера са огледалом*, *Света и Профана љубав*, *Урбинска Венера*, *Успавана Венера* (са Ђорђонеом), *Магдалена Покајница*, *Данаја*, *Данаја са*

¹ *Campo* – венецијански израз за трг. Иначе, *campo* (итал.) – поље.

² *Concetto* – барокна стилска фигура препознатљива по чудним, натегнутим, бизарним поређењима чији је циљ да задиви читаоца литерарном виртуозношћу.

дадиљом, Дијана и Калисто, Отмица Европе, Венера која заслепљује Купидона; дама са Каравађових Седам дела милосрђа, Коређова Данаја, Рафаелове: Три Грације, Пекарка, Леонардова Леда и лабуд; Пјеро ди Козимове: Симонета Веспучи, Прокрида; Дијанин лов Доменикина, Рембрантова: Витсавеја, Габријела ди Естре и једна од њених сестара школе Фонтенблоа, Ботичелијева: Венера, Вазаријева Андромеда, Вазаријев Студио сликара, Флора од Бартоломеа Венета, Ева прима Пандора од Жана Кузена Оца, Нимфа од Јакопа Палме Старијег, Змија која искушава Еву Луке Кранаха Старијег, Седам доба жене од Ханса Балдунга Грина, Тинторетова Данаја, Аталанта Гвида Ренија, Витсавеја од Ханса Мемлинга, Дирерова Ева, Рубенсове: Венера и Купидон, Алегорија о благодетима мира, Хелен Фурман, Челинијева Нимфа из Фонтенблоа, Флора Франческа Менција, Отмица Сабињанки и алегоријска Фиренца која тријумфује над Пизом од Ђамболоње, Венера Луке Кранаха, Аманатијева Богиња Изобиља, Алегорија Венере Ањола Бронцина, Габријел д'Естрес (Школа из Фонтанблоа), Девојка у купатилу од Ђованија Белинија, Грације Антонија Канове, Веронезијево: Разочарања, Поштовање, Венера и Марс, Отмица Европе, Едукација Пана од Луке Сињорелија, Ван Ајкова Ева, Данаја Јана Госаерта... и тако даље у том стилу.

Анабела се заклони под кишобран, закорачивши у маглу од дима која је својом мутношћу подсећала на њено тренутно стање свести, па понови питање:

- Где се налазим?
- Зар је битно? И овако је све ово *tāyā*.
- Молим?
- Фатаморгана. Илузија.
- Очекујем другачији одговор.
- Зар не препознајеш?

Далеко од тога да је знала где се налази. Овај нестварни амбијент јој је, иако збуњујућ, на неки чудесан начин био лагодан и драг, као да јој се завлачио под кожу, али се не може рећи да јој је био урезан у свест. Имајући то у виду, одговори:

- Не.
- *Nota bene*. Реалност је пародија снова, а чак и окорели реалиста када заспи прихвата романтичарски метод.

Док је левом руком држао кишобран, у другој је имао шољу кафе која се пушила. Пружи је Анабели:

- Послужи се.

Прихвати шољу, испи трочетвртински гутљај ове складне мешавине Арабике и Робусте, која поче да надражује њена сензитивна чула и машту, па се мисли кренуше ројити, слободно као птице на небу, напарфемисане фантазијом коју могу нађушити само књишки мољци: *coffea Arabica Linnaeus*, две хиљаде метара надморске висине, тропска клима, стабла од шест метара, три године прогледавања из земље, цветање, брање, Бразил, мај, јун, јул, август, *coffea Canephora Pierre ex Froehner*, Африка, шест стотина метара надморске висине, мокри, суви метод, сунчање, грабљење, љуштење, пржење, две стотине степени Целзијуса, млевење, спој кофеинског јинга и јанга у јединствену целину... све јој је то пролетело кроз главу у једном *forte espresso* гутљају.

Боса стопала су јој одавно осетила кишну неудобност са плочника, те се мрдну са једне ноге на другу и зачу звуке вишеструких звона, и спази да јој се променио тоналитет перцепције, па упита:

– Шта се то чује?

– Квинтет са кампанила: *Maleficio, Trotтира, Mezza Terza, Nona* и *Marangona*.

– Марангона?

– Античко звоно, једино преживело пад 1902, звони у подне и у поноћ.

Будући да је данас кратког памћења, као да је пала са неба и обрела се у овом пресеку времена и простора, није ни опазила да јој је на унутрашњој страни хаљине извезена мапа читавог града, са пришивеним звончићима на свим местима где се налазе звоници. Уместо тога, посматрала је прелепу Savinelli-Orient лулу која је око њих правила густ облак дима, такав да се од њега наоблачио и тај квадратни корак што је иначе кишобран ведрио. На лули се цаклио неки натпис угравиран златним краснописом на старогрчком језику.

– Шта то пише на лули?

– „Лепота је у оку посматрача.“

Анабела је сада чешљала мислима тај дугокоси натпис са луле. О, како је утисак превртљив. Пробудила је асоцијацију на циркуска искривљена огледала, на те конкавне и конвексне метафоре. Анабелин манир је, иначе, да идеализује сваку честицу која јој приђе на дохват, боље рећи, на пушкетом имагинације.

Господин са лулом започео је неки, на око, досадан монолог, који је Анабела са пола уха слушала:

– Приватна естетика једе шта она хоће, заштићена бедемом субјективне глади. Лепота је лично схватање кривих и закривљених линија, одсјај парфема на мирисном огледалу коже, однос према уздаху... Не миришу све тишине исто. Примера ради: списатељ, као неки литерарни синеаст, прави фреску на свежем малтеру неухватљиве маште, коју читалац конзумира, било за доручак, ручак, ужину, или вечеру, кроз свој калеидоскоп, творећи непоновљиви *tutti frutti* доживљај, чувши можда тишину у б молу... распредао је тако у недоглед.

Анабели је овај разговор постајао све чуднији, до те мере да је почела брижљивије ослушкивати језик којим зборе, јер јој је деловао магично милозвучан и певљив, а на тренутке стран.

Као што није опазила унутрашњу страну хаљине, тако није била свесна ни писанија са спољашње стране њене хаљине:

*Те сновидне ноћи умотане у плашт од снежних пахуља које су падале успаваним *adagio* темпом, попут падобранаца у виду речи који се њишући приземљују у инвазији на вас, Анабела је ушукана у своје кревету, галопирала непрегледном пољаном снова, где је трава зеленија, где је шећер слађи, где виолински кључ боље клизи у подмазаној нотној брави, где придеви лепше звуче, где цвеће мирише као есенције париских парфема, речју, где је све окупано неоодољивим компаративом. Свесни бродии се отиснуо на пучину несвесног.*

Око врата јој је почивала амајлија од аметиста у облику кључа, за неку претпостављену кључаоницу кроз коју покушавамо да завиримо широм склопљених очију. На ноћном сточићу је горела свећа, углављена у свећњак од црног афричког аборона, којег су некад красили млечно бели цветови, а сад, на другом континенту он сам краси литерарни ентеријер једног романа, у облику ушате жене која ослушкује уводне акорде Рахмањиновог концерта бр. 2 у ц молу, који се стидљиво назире однекуд упакован у пуцкетави целофан старог грамофона.

*Док је на зиду осенчена силуета пламена изводила заводљиву пируету, мачка снежно беле боје са меденим шарамма је једним потезом шапе срушила са ноћног сточића клупко, које се почело одмотавати са упитним исходом, попут реке која тече кроз неку незнанију испреплетену суновратима и узношењима. Откотрљало се низ степенице, уз тријумфалну каденицу, у непознатом правцу. Да сте могли да баците поглед на огледало, у том одсечном *staccato* тренутку, видели бисте да на мачијој огрлици пише Андајира.*

Разговор је текао још неко време у истом маниру, али нема потребе замарати радозналост читаоца опширношћу. Идемо даље.

Све ово је нашој јунакињи постајало исувише засићено мистеријом, али будући да је осећала да јој неки несвесно наметнути темпо, неки сомнабулни *momentum* не дозвољава да шири причу јер је била у неразумљивом, инертном цајтноту, чинило се да су ови догађаји режирани, дириговани нечијом невидљивом руком, а литерарни метроном убрзава откуцаје. Неко је обрнуо клепсидру наопачке, па пешчани водопад гомила зрна, стога пређе на ствар:

– Шта ја тражим овде?

– Клупко.

– Какво клупко?

Уместо одговора, сасуо јој је у лице још једну енигматичну хрпу речи:

– Када снежна лавина узме маха, она се непрекидно увећава купећи снег уз пут и постаје све снажнија, руши све пред собом крчећи пут, али исто тако као дивљач оставља траг за собом попут нити у неком везу која је посебне боје и тиме одређује дезен односно ток збивања и догађаје кроз које прође, нит водиља коју треба размрсити, а којом се баве Клото, Лахеза и Атропа, путоказ за излаз из лавиринта.

Анабела није могла више да слуша овакве тајновите играрије, луцидне, али осликане *sfumato*³ техником, увлачећи је у успављујући штимунг.

– Да не дангубимо. Којим путем?

– Видиш ли ону мачку? – човек упери прстом у правцу мачке која је управо залазила иза угла брзим грациозним корачићима, такорећи *allegro gracioso*.

Анабела је истог момента кренула хитрим корацима за том мачком, која је умела најсуптилније да преде и мјауче међу свим мачијим хоровима, боје најчистијег снега шараног топљеном карамелом, тиграсто ишараним репом у нијансама меда и млека, која је око врата носила кључ од Мурано стакла. Потрчавши, истовремено су почела звонити сва градска звона.

³ *Sfumato* – ренесансна сликарска техника, начин сенчења. Од итал. *fumo* – дим, *sfumato* – неодређен, нијансиран, мутан, разливен, осенчен.

Док је Анабела напуштала *campro* истовремено на другом крају, мимоилазећи се, у контра смеру се промаљала црна гондола у свечаном *voga alla veneta* стилу са препознатљивим лименим прочељем, возећи три даме, свака носећи по један предмет: вретено, глобус и маказе. Са дистанце чинило се као да се креће на покретној траци будући да се канал не види из тог угла.

Анабела је трагала. Имала је на уму клупко као светионик, не знајући ни што ни зашто. Крстарила је у *crescendo* стилу калдрмама на води које памте раскошну славу и бескрајна поглавља богате историје, прегрштом љупких мостова који наткриљују водене артерије красећи непоновљиве питорескне кулисе овог града који Анабела назива бајком на води. Овај град она доживљава као острво, намерно пренебрегавајући чињеницу да је средином деветнаестог столећа он пругом преиначен у половину острва. То је ради неке њене унутрашње естетике којој потчињава чак и општепризнату стварност. Губила се неким књижевним пространством које се не може ухватити ни за главу ни за реп. У једном моменту осети шушкање хартије у цепу па изненађено извади парче папира, искидано изгледа из дневника, на којем су краснописом стајали исписани следећи редови:

*Будим се у свом кревету под утиском сна који ми је заситио изгладнелу ноћ. Не могу да се отмам маитарском утиску дубоко урезаном на пергаменту сновидне ноћи. Устајем и закопчајем према прозору некако предосећајући да ме тамо очекује изненађујући призор насупрот уобичајеној суморној слици која је полагала право непроменљивог предела који негује коров монотоније попут какве племените биљке у саксији. Напредујући ка прозору обузима ме спознаја, као у сну када сте свесни неке чињенице иако немате никакве информације о томе, да се заправо налазим на *riano* повиће и како ми се не причињава звук таласа који заплускују ово здање.*

Разгрћем са прозора драперије које играју улогу позоришних завеса, дижући се, отварају пред мојим очима сцену која ми одузима дах. Фантастична панорама Канала Гранде виђена баснословним калеидоскопом, том сновићајном оптиком...

Наставила је своју маршруту инспиративним лавиринтом узаних улица, дивећи се пинакотечи велелепних фасада које су искусно стварале романескну атмосферу.

Куриозитет у вези са Анабелиним интересовањима је опседнутост градом на води који је својом величанственошћу пробудио у њој неутаживу литерарну инсомнију, одликујући се фетишним аспирацијама књишког мољца који пасионирано гута најразноврснију литературу у виду енциклопедија, лексикона, речника, историјских књига, биографија, аутобиографија, хагиографија, путописа, водича, часописа, монографија, дневника, писама, преписки, записа, преписа, белешки, нотеса, бележница, копија, мемоара, анала, летописа, хроника, исповести, повести, препричавања, дијалога, дискурса, беседа, монолога, орација, коментара, анегдота, митова, легенди, предања, рукописа, фрагмената, атласа, карти, мапа, прича, приповетки, новела, романа, најразноврснијих белетристичких творевина, епова, поема, песмарица, збирки, канцонијера, шансонијера, пародија, комедија, трагедија, записа, брошура, манифеста, прогласа, памфлета, пастиша, фалсификата, имитација, пасквила, кодекса, законика, протокола, записника, сведочења, зборника, студија, есеја, полемика, трактата, библиографија, журнала, чланака, разних новинских записа, компилација, свитака, сановника, граматика, уџбеника, упутстава, рецепата, брeвијара, албума, кајданки, либрета, листа, пописа, родослова, колажа, споменара, календара, земљописа, сваштара, пословица, изрека, бајки... и тако даље у недоглед, а наткровљено, више или мање, заједничком тематиком шармантне јадранске даме.

Иначе, ренесансно свестране ерудиције, дубоко самоволна, аутодидактички темперована, Анабела је пунила своју библиофилску главу пробраним информацијама осећајући поражавајући анахронизам са временом у којем обитава. Анахорет сузног осмеха. Као што смо, чини ми се, већ установили, Анабела идеализује сваку честицу која јој приђе на дохват, боље рећи, пушкомет имагинације.

Налик хартији што упија мастило, тако се њена подсвест натапала фактографским, естетским, топографским, сањарским и другим нитима ткајући мисаони палимсест где се преплићу трагови разноликих рукописа на истом месту чинећи илузију лавиринта у коме је сваки читалац понаособ загубљен и тражи нит клупка за коју ће се ухватити, тако да је Анабела где год би упутила поглед осећала понеку несвесну фусноту која би заискрила у њој.

Ума оштрог као Краљев Гамбит, душе кариране есенцијама племенитих врлина осликавао се *chiaroscuro* техником карактер девојке која рађа ову дескрипцију.

Е, сад. Дискутабилна је уопште та ствар са читањем, с обзиром на то да је Александријска библиотека, највећа биб-

лиотека античког света, бивала уништена три пута, од стране три различита царства.

Увиђамо да постоји опасност од ретероманије стога убрзавамо корак.

После исцрпљујуће потраге коју не треба посматрати у временској равни јер је то у овом случају релативно, Анабела се коначно зауставља пред једном кућом, улази унутра и безуспешно покушава отворити врата. Вири кроз кључаоницу и види девојку склопљених капака ушушкану у кревету. Из собе је допирао звук Рахмаџиновог коцерта бр. 2 у *ц* молу као у целофан умотаног у пуцкетање старе плоче.

Напушта кућу, те под својим грацилним ногама оставља још одређен број улица и мостова, пролази кроз једну малу *calle*⁴, где доле све беше прекривено искиданим књишким листовима, то јој паде тешко као да босонога гази ужарена слова, затим недалеко на једном мосту угледа сумњиву персону како кида листове из књиге и баца у канал. Те две сцене јој дођоше као два књигољубива шамара.

На крају избија на велики трг. Успут јој један човек на препад пружа тацну на којој је угравирано *carpe noctem*, оловивши је:

– Изволите, мадам.

Узима са тацне хедонистичку послатицу која носи име чувеног сликарског мајстора из Урбина који беше познат по својим Мадонама. Гризе га. Усијава се од лецедеерског сладострашћа, опажа поменуту мачку са заденутим ветроказом за репом, и будући да нема времена да лизне прст, креће за њом преко некадашњег тока канала *Batario*⁵ према чувеним стубовима⁶ са намером да прође између њих да види је ли чисте душе, да сазна хоће ли заспати или ће се пробудити. Исто-

⁴ *Calle* – венецијански израз за улицу.

⁵ *Rio Batario* – име канала који је некада протицао преко Трга Светог Марка. Затрпан је у 12. веку. *Rio* – венецијански израз за мањи канал, за разлику од речи *Canal* која се користи нпр. за *Canal Grande*. Иначе, *rio* – итал. (поетски) поток, речица.

⁶ Стубови крилатог Лава и Светог Теодора који се налазе на пјачети (*piazzetta*). Занимљиво је да су стубови након што су стигли у Венецију годинама стајали положени док се 1172. Nicolò Barattieri није вешто досетио како да их стави на ноге. То је учинио тако што их је чврсто везао мокрим ужадима која су се сушећи затезала и повлачила мало по мало стубове под које су постављане вреће песка као подупирачи.

времено је надлеће јато голубова на висини од неколико дебелих књига. Осећа да јој је уравнотежено заискрио септет чакри.

Небо је облачно модре боје. Цела сцена се одиграва *slow motion*... да сте могли да јој завирите кришом под хаљину, остављајући на часак морал по страни, видели би сте на рубовима натпис:

Лепота је у оку посматрача

...и управо у том моменту примећујем да моје *Parker Sonnet* перо пресушује, па речи постају све блеђе, а свећа се уфитиљила, догорева и капље на хартију... Надам се да ће остати још толико мастила д

Оливера Недељковић

ТРИ МОЛИТВЕНЕ

МОЛИТВА ЗА ГУМИЦУ У АНЂЕЛОВОЈ РУЦИ

Анђели су тог јануарског дана
заборавили да се помоле, занети
цртањем. Над кртом хартијом
пахуљице су се ројиле како видели бисмо
да и оне од свих могућности,
бирају ону да буду једна налик другој.
Прхне ли са начињених скица покоји врабац,
рука малог цртача начиниће грешку.
А за гумицу у руци другог анђела
и кикот из њихових уста молили смо се
нас двоје, тек нацртани једно уз друго.
Баш као и сад док молимо Те, Господе,
да не заборавимо да једино шапат
овако гласно, овако одасвуд одјекује.

МОЛИТВА ЗА РУЖУ У ДНУ ВРТА

Молим Те, смилуј се и оној ружи,
што мирише доле у дну затрављеног врта.
Јер цветала је, верујући да је мирис
оно због чега се пробијала између два камена,
између капљице кише која оклева и пљуска
пред којим ни сунце не стиже да се склони.
Јер веровала је да ружа ништа друго
и не треба чини, осим да буде ружа.
А нико јој још није принео замишљено лице.
Зато се смилуј, Ти који је сигурно видиш
тамо где ничији поглед више не допире.
Смилуј се, наведи овуда оног младића,
који ће пружити руку ка њеној белини,
ка њеном животу још чврсто свијеном у пупољак,
али је већ почео и да вене.

Смилуј се, нека се развеју њене латице
над теменом девојке која се збуњено смеши.
Учини све да она бар још једном поверује
како снег може да падне и усред лета.
И да се заувек после сасвим јасно сећа
да та вејавица мирисала је опојно,
баш као што давно мирисала је и њена душа.

МОЛИТВА ЗА ГОСПОДАРЕВО МАЧЕ

Молим Те, Господе, и за оно пругасто маче
што преде и огледа се у сјају улаштене чизме
под којом се круни камен и уздише земља.
Јер оно је власник владаревог смешка
и благости прстију који поваздан држе бич.
Зато нека бар оно верује да је она рука
коју, ево, облизује, рука која једино уме да дели.
И да даје свима на свету овом, који као шарка зашкрипи,
на покрет кажипрста засталог у премореном ваздуху.
Молим Те, Господе, нека и даље њушкицу
гура под сенку оног који је заувек изабрао подне.
И нека заувек скакуће за клупком које се котрља
ка месту на које неће стићи нико од нас,
који не скидајући поглед са туђег, милујемо зло,
што уз ногу нам се умиљава, предући
око њих невидљиву, најчвршћу, нит.
Молим те Господе, за оно пругасто маче,
и за милост свих који мисле да може се,
сасвим лако, може и без ње.

Душко М. Петровић

ЗРНО

На излазу из винограда свог
у Каталонији, у Шпанији,
с корпом пуном грозђа
и срцем набубреле сете,
падре Жоан застаде,
као што је
оног благог септембра
застао на вратима Студенице,
у којој је служио јутарњу
и вечерњу службу Божју,
и пред којом је – ма, ни сто дана
после бомбардовања Србије – видео,
јасно, најјасније:
радост вере у Господа нашег
Исуса Христа,
радост
на лицима људи који су
(као да су живи делови храма,
наос, певница, апсида, купола... као да су
хор икона, Човече!)
стајали поносно
у свечаности постојања,
па уз смешак топли лагано
прилазили
(иконостас који хода!?)
да га додирну,
да се увере у чудо над чудима,
да се увере да је истина,
обична земаљска истина:
у веку у којем су само ретки,
заиста ретки,
одбили да се баце
каменом на Србе и Србију:
дошао човек (из Каталоније чак!)
и на језику српске цркве
служио службу Господњу,

*као што је и један од дванаест
апостола Христових,
свети Јаков Заведејев,
брат јеванђелисте Јована,
један од тројице којима је Христ
највеће тајне откривао
и пред којима се
преобразио на Тавору,
служио Господу верно
и веру у Њега по Шпанији
распростирао,
по Шпанији, у коју ће му верници
(кад је посечен у Јерусалиму)
страдалне кости пренети
да би на гробу том
вековима потом
по чудеса долазили,
као да је овдашњи служио је,
као да је рођен овде!*

Ослоњен на ограду винограда
у својој Каталонији,
падре Жоан
у корпи пуној грожђа
виде зрно бело у грозду црном
и загледа се у њ
као у око чудно, најчудније (своје!?),
као у око које је сачувало слику
оног светлог трена
на Теолошком факултету
у Паризу, где је слушао теологе српске,
па у Православље,
у Српску православну цркву
прешао и он,
и свих дванаесторо чељади његове;
ни зрно му,
ни немо Небо не казују:
да ли је глас теолога српских у Паризу
био глас народа у порти Студенице,
глас који је чуо (Ето!) три деценије
пре него што их је
у свечаном ћутању срео?

Падре Жоан,
отац Јован наш,
протојереј Српске православне цркве
у Барселони
(улица Арагон 181,
Епархија западноевропска)
стоји уз ограду винограда свог
у Каталонији
и из корпе,
из грозда црног
откида зрно бело
и пажљиво, полако,
ставља га у малу дрвену кутију:
можда ће неко,
неко од Срба и Српкиња
што му на крсну славу
сваког јуна дођу,
умети да разуме и одгонетне
бело зрно у црном јату;
како то и зашто,
и коју поруку носи?

(Из рукописа „Житија живих“)

Љубиша Бидић

ЉУВЕНЕ

СВЕТЕ КИШЕ

Капље суза
Капље мач
капље ружа
капље свитац

на вршку копља
мог стрелца
капље хитац

Погледај Госпoде
у овом смирају
топи се лепотом
и последње зрнце
моје соли

Ал' истрчава она
из дубине
још босонога
из своје Нојеве барке
да ме спаси

Макар падале свете кише –
њен страх у овом потопу
све превасходи –
јер она тако воли

АКВАРЕЛ О КОШУЉИ

Навала пролећног бруја
на твојој кошуљи

И јесењег руја
у забрањеним јабукама

Навала мог плавог ветра
и дивљег његовог хуја

у ономе
где није одолео

цепајући их у малим закрпама
док те је волео

ПЛАВА ВЕЗИЈА С КОПЉЕМ

Кад археолози у црвеном инфаркту
открише
одмотану свилену бубу
тамо где ми се замотало срце

Уместо оштрог копља
часног светог Ђорђа
хитнутог у аждајицу која ме откуцавала
колико мед сном толико мед јавом

Живу везиљу с копљем затекоше
како је парче мог крвавог неба
том белом свилом
још везла у – плавом

СВА ТВОЈА ЈАБУКА

На твојој руменој кори
божја капљица
то је космички пејзаж
из горњег света
у твојем врту

Мој црв под твојом
руменом кором
то је подземни пејзаж
из доњег света
из мог врта

Док анђео чувар
позван да спаси наша срца
у овом библијском пејзажу
безбрижно једе наше јабуке

не хајући
шта
у њима куца

ГИМНАЗИЈСКО БЕЗВРЕМЕНО ВРЕМЕ

Кад су сви мислили
да сам у младим годинама
због тебе могао прокоцкати домовину
и побећи из војске
јер сам те превише волео
безгрешан у грешности ма где је

кад су сви мислили
да не могу тајно да променим
смер локомотиве
од сталаћа ка крушевцу
јер се ту возило твоје тело
безгрешно у грешности ма где је

кад су сви мислили
како сам продавао твоје дојке
на црној берзи на јужним пијацама
купци ми нису веровали
а ја их уверавао на арарат на твом малом врху
због чега смо у генерацији
сви волели јермене а мрзели турке
безгрешни у грешности ма где су

кад су сви мислили у генерацији
како сам само ја оптерећен
пужевицама који су у галопу
јуришали на твоје бутине
а ти пред свима све то опорекла
а само мени тајно рекла
то се не односи на моја оптерећења
безгрешна моја драга ма где си

Боже,
да л' је стварно постојало
то безвремено, то младо време

а да си ти
свим тим глупостима
давала смисао.

ДАН КОЈИ ЈЕ ТРЕБАЛО ПРЕСКОЧИТИ

Био је такав сулуди дан
кад очајно питах анђеле:
имате ли каква крилца за прелет
по било коју цену.
Све што је на продају, рекоше,
распродали смо,
али у паклу се још
на црној берзи
може наћи још штогод,
али ђаволи траже душу,
што и није нешто,
бар не данас.

Ал' ђаволи су се прешли
рекох својој драгој
ако су мислили
да ће на нама зарађивати,
зар не љубави,
зар не љубави моја,
зар не љубави моја...

Весна Кораћ

САЈАМСКА КУПОЛА

Шта, шта је могло бити. Шта с било чим што би се догодило након тога. Њој је овде лепо, помислила је: има мужа. Он ју је хтео за жену, имају ћерку. Живе fino, можда не у свему као сав остали свет, али живе. Могућност, каква могућност сад постоји. Каква изводљивост. Да видимо, шта ће се догодити. Можда ће је назвати и рећи, ја сам овде, хоћу да те видим. Или ће она изаћи на улицу, неће се спремати пре него што крене. Не, неће се сређивати. Ако се уреди неће га срести, нема шансе и онда ће га онако неоивиченог лица срести испред улаза. Она ће излазити, једноставно, као било који други дан, пустиће врата да се сама затворе, да хидраулика одради своје и он ће бити ту испред, као да су се договорили, чекаће је. Ти си овде рећи ће, на тренутак застати испред њега и онда ће некако кренути једно крај другог низ улицу. Бука с булевара ће бити одличан увод у ћутање. Ћутаће све док се ходајући не нађу пред првим заклоном. И онда, је л` нешто рекао. Није, и даље је гледа, застао је као да ће нешто изговорити, а онда је усмерио њен ход у попречну улицу, благо јој је ухватио руку изнад лакта и климајући главом очима је одредио правац. Сада су у улици која смирује саобраћај.

Прочитао сам књигу. Ћутала је и даље. Он је прочитао књигу и овде је. Је л` зато овде? Не, не може бити због тога ту. Дошао је послом, сређује ствари, има још нешто слободног времена док не крене, подразумевало се да ће је наћи. Да је није нашао продужио би. Он у свакој улици, у сваком граду има неки посао, нешто што мора да доврши. Био би ту у њеној улици нешто ниже, да није изашла, баш ту у комшилуку и завршавао би ствари. Она би седела у свом дому и ништа не би знала о томе, не би знала да је ту, да је управо пре који минут прошао крај њене куће. Чекала би га тамо горе на спрату, као што се чекају људи из далека, који живе у другом граду и на које никад не можемо случајно набасати. Онако како га је чекала свих претходних година не чинећи ништа. У међувремену њен супруг би свратио на паузу, извукао би се из градског саобраћаја и скокнуо би на кафу. Она би устала од стола и извадила би лонац из ормана, усула би воду, шмрк из славине би био знак да не може да говори с њим сад, други пут, други пут. Прошао би тик

крај ње, под исти млаз би потурио цезву, укључио би ринглу и у повратку би је пољубио у врат. Она би се најежила. Добри, добри мој човек. Зна да не могу да говорим сад, не сад.

Или, да су се срели тог дана, када је било очекивано, кад су сви били ту, кад је било ко могао да наиђе, кад не би наишао нико. Под расцветалом куполом од бетона и стакла у хладном сајамском простору, који се сабира изнад њихових глава и великом брзином светлости хвата их у тренутак. У час сусрета њих двоје.

Мала, он би рекао – мала. Шта би она рекла. Ти си ту. Опет би је ухватио под мишку и одвео у страну. Где је то видела. На филму, шездесетих. Мушкарци су носили одела, шешире, жене струкиране костиме, високе потпетице. Мушкарци су узимали жене и одводили их. Опет би ћутали, не би знала где иду, али би настављала да хода. Никад је нигде није одвео, није било бојазни да се може завршити другачије. Нешто би се само догодило и они би се у једном тренутку ненајављено разилазили, баш као што су се и сусрели. У први мах би се чинило да је с одређеним наумом кренуо баш у том правцу, али заправо остављао је сваки пут њој да одлучи. Зауставио би се и она би стала, питао би је на коју ћеш страну, она би онда чекала да он одговори након њеног упорног ћутања. Он би рекао ја ћу тамо, она би се увек окретала ка супротном правцу и онда би се разишли, баш као да међу људима и не постоји ништа више од сусрета. Тако је изгледало, као да јој нуди неколико могућности и да је на њој само да изабере, а она би увек изабрала сусрет и ништа више. Након тога није знала где тачно иде, важно је било да хода. Да настави да хода и стигне. Застане. Седне у круг познатих сајамских лица и слуша их шта говоре. Било је важно само да прати разговор да се не удаљава, нити упушта у причу. Да буде и даље с њим у својим мислима, док разговор присутних тече. Њихове речи су биле параван иза кога се склањала од препуштености осећању које би је обузело након што га сретне. Осећању апсолутне одсутности и присности, коју су остварили у сусрету.

Али то се није догодило. Тај дан се нису срели. Обоје су били под сајамском куполом, али нису наишли једно на друго. Постојала је могућност, ако се тамо врати до краја недеље да га сретне. Био је четвртак, четврти дан сајма. Претходни дан у ком се нису сусрели био је иза ње. Остало је само још неколико дана, али она се неће вратити. Тако је одлучила. И пре него што

ће кренути рекла је ићи ћу тад, само тај дан. Ако га не сретнем, нећу се враћати. Сада не може бити другачије. На шта би личио човек. Каква би то судбина била. Није имало смисла изазивати ствари. Ионако нико није могао потврдити да се то заиста догађа. Била је тако сама. И само зато што нико није могао потврдити да се то заиста догађа, нико није могао рећи да је познаје.

Њен добри човек је затворио врата. Већ је све обавио и изашао. Оставила је посуђе и вратила се за сто. Испред ње на столу су биле положене њене руке. Личила је себи на госпођу Даловеј која је тог дана решила да изађе и сама узме цвеће. Рекла је наглас, у потпуно празној соби, рекла је да чује свој глас, госпођа Даловеј је рекла да ће сама купити цвеће. И нигде није умакла. И даље није знала да ли је тамо, да ли је управо прошао њеном улицом или стоји испред куће и ако се сјури низ степенште и отвори врата да ће га затећи како стоји. Није знала, ако се врати под велику бетонску куполу, под коју су се једном у години окупљали људи, који се окупљају око књига, да ли ће га срести. Изгледало је као да је то још један дан који је само требало да прође, али то није био такав дан. Већ једна напуштеност коју ништа не може да испуни.

Али шта би човек био. Не. Остаће у свом дому. Вода је кључала, требало је привести крају спремање. Колико је још могла да седи, десет минута, двадесет, колико треба води да испари, да почне да се оглашава дно посуде. Неће мислити о томе. Хоће да мисли на њега. Он се сад окреће, испод сајамске куполе, гледа из ког би правца могла наићи. Док људи говоре, гледа изнад њихових глава, очекује да је види. Стоји ближе зиду, не воли да му ико пролази иза леђа, она је ситна, могла би се провући да је не примети. За њу нико не зна, нико га не може упозорити, рећи му ево је. Она сама пак, ништа не би казала, уколико је не угледа, она се неће јавити. Прошла би и не би се видели до наредне године. Она је једноставно таква. Можда је већ прошла. Баш у тренутку када га је онај крупни и насмејани човек подигао од земље. Загрио га је и јако стегао, а онда га је одигао неколико пута од земље и спустио. Он се одмицао шакама, чврсто, од његових рамена, смејао се, мислећи ево сад је прошла, мали тренутак несмотрености и прошла је. Или док је био у ресторану леђима окренут. Ушли су, сели пре њега, само је та столица остала упражњена, није хтео да баксузира, одмакао је столицу и сео. Седео је мирно док се све није завршило. Ниједном се није окренуо, једноставно није хтео да бак-

сузира. Размицао је људе иза својих леђа, мислима их је склањао с пута, да она може лакше да прође и таман док се све не заврши и док не устану од стола, она ће бити тамо у хали. Неће гледати књиге, ходаће полако. Већ је све узела, срела је све које је требало срести, са свима се видела и поздравила, требало је само још њега да види. Зато је седео тамо тако дуго, желео је да јој да што више времена да она све обави, пре него га угледа. Чиниће се да иде право ка њој. Тако они увек иду једно ка другом. Као да су кренули баш у тај сусрет, нигде другде, него једно ка другом. Сигурно је ту негде она, та мала. Биће сама, сматра да може рачунати на то. Он ће се управо поздрављати са саговорником. Баш тад, тад ће она стати и он ће стати. Мала. Она ће рећи. Ти си ту.

Живорад Борђевић Жеђ

ПРЕОДЕВА СЕ ПОСТАЊЕ

ПРЕОДЕВА СЕ ПОСТАЊЕ

Не постоје два Арарата
само пут
са кога се вода повукла

Чекам свануће

продајем руже без трња
на дивљим пијацама

Док Бог пали светло
презимеле шљуке
из заветрина
улазе у моју зиму

Тако је и на Балкану
сваке педесете
на временски подијум
слети
по неки нови комарац

НА СВОЈ НАЧИН

Аура склизну низ браду
у отвореној пустињи
топио се као восак
пут за обећану земљу

Искрада се светлост
између тмине и јутра
преживели минуше
испод дуге

Од тада
од њих последњи рођени
поседаше на степенице олтара
свако на свој начин
крстише свет
мали за све

Осуђен да нестане
на обећаној земљи

ОЛОВКЕ, СВЕТ

Поделе су оловке свет
изгубио се пут
распетог времена

Измакло се платно
у оку кукувије
ничу празне колевке

Залутале су цркве
свет је изгубио записе
млеком маслачка
одрастају само велика деца

Све чешће
бира се грана
ником се не тражи виза
за небо отворено

Ипак угарак обнавља зору
са стене постанка
чује се обожена птица

Неки ће је глас
сигурно препознати

УСПАВЉИВАО САМ ВЕТАР

Израњала су из светиње
зањихана звона
прашњаво лето
пузило је испред твоје сенке

Иза леђа
у мраку
време је видало ране
ћутао сам пред тишином
као сфинга
на раскршћу
које само љубав откључава

Трајала је опсада
успаваних даљина
у старим рукописима

Успављивао сам ветар
над белом површином језера
трошио време

ИМАГИНАРНОЈ ЖЕНИ

Попут Леонарда
замишљао сам те као Ђоконду
на зиду немира

Кроз вековне наслаге
возом са југа
ушла си у мореуз
светлосних визија
митски отворила
врата потопљеног брода
покрила се алгاما

Ја сам се вратио
међу живе
у поља Еола
постао ветар
звук жица на виолини

Цветале су перунике
албатроси се гнездили
у прућу

Са пожутеле слике
кроз отшкринут прозор
сиђе месец
испуни собну тишину
нас није било

Рашиа Перић

СВИРАЛЕ

ФРУЛА

Где оде биљна душа
и биљног срца говор
из ове младе фруле
низ чију цевку сада
дув се свирача слива

И да л' ће икад душа
цвета и душа усне
у неком пољу тајном
да кажу своје путе
из овог доњег света

Имаш ли фруло снагу
да сродиш ове судбе
и да ли реч је моћна
да каже лирском Богу
земаљског века причу

ТРУБА

Када смо дечијом руком
од коре младе врбе
савили пролећну трубу
ону што гласом зове
у игру или у рат
чули смо каз Јерихона
што опомена је с Виса
да се и живаљ онај
с Нојеве барке збраја
у вечну луку сморен
јер ловећи испод неба
и сам је улов пост'о

ГАЈДЕ

Ти – што својим дувом
из ове мешине
би да чујеш посмртни ми пев
стискаш ми кожу
да двојница каз узнесе
у игру и у смех
ал', мех сам, само мех
без бивства оног цветног
с пашњака
где игрива ђипаљка бејаш
у зори, ка небу и ка Сунцу
А сад знај
залуд ме гњави твоја мишица
јер –
како из крика да кликнем
кад зачепио си ми грло
и пупак рођајни, мој
Заиста, какву свирку хоћеш
кад нисам у живој радости
Скини те усне с писка
и извуци ме испод леве руке
и не тапкај ме прстима
по рупама фрулним
да у мојој сузи весели се
зеница ока твога
јер тужна је из мене радост
из мешине ове тужна, знај

Биљана Миловановић Живак

ФАНТОМСКИ БОЛОВИ

... тамо на цести је остало срце
на врућем асфалту...
(Филм)

Возила је свој металик сиви аутомобил и размишљала о Џонију. Покушавала је да преброји године које су прошле откако га је последњи пут видела. Десет, не, једанаест година је прошло. Ускоро ће бити дванаест... Запрепастила се како јој године тако измичу; и њеној рачуници а и њеном поимању реалности. Насмејала се кад се сетила како је једном тако заборавила колико година пуни. Није то заправо било право заборављање, јер не можемо заборавити нешто чега нисмо свесни. Спремајући испите и излазећи напоље само да би накуповала намирнице и заменила књиге у библиотеци, није имала времена да мисли о томе, јер није било потребе да мисли о томе. И тако, усред испитног рока, када није знала ни колико је сати нити који је дан, другарица је дошла да јој честита рођендан и повела са собом цимерку. Цимерка је упитала: *Колико беше година пуниши?* А она је одговорила: *Двадесет две. У ствари, двадесет три. Двадесет четири!* – постиђено се тргла на крају. *Колико, дакле? Двадесет пет?* – насмејала се цимерка. *Двадест четири, двадест четири...* – потврдила је још једном, као да потврђује самој себи.

Било је то пре Џонија.

Тако и сада. У ствари, било је лако израчунати. Последњи пут га је видела у време бомбардовања. Како је та 1999. сада изгледала далеко. Као да је прошао читав један живот. Није желела да мисли о томе. Осећала је ужасну nelaгодност кад би неко поменуо то време и безобзирно кукумавчио, као да се само њему десило *то и то, тако и тако, ту и ту...* Патетика, немаштина, страх за живот. Заправо, сви ти људи који су преживели бомбардовање, преживели су, била је сигурна у то, и много горе ствари, само што нису били свесни тога (баш као што она није била свесна времена које пролази). Већина је страховала само зато што им бомбардовање може угрозити живот. Није могла да схвати такав начин вредновања и резоновања.

– Смрт није најгора ствар која може да ти се деси – изговорила је на крају, у његовом аутомобилу, седећи на месту сувозача.

– Никада нисам размишљао на тај начин – подигао је главу која му је до тада висила са рамена; чинило се као да ће се откинути и отпасти.

– Шта ће ти живот ако га живиш испразно и лицемерно. Без љубави.

– Да – потврдио је и поново спустио главу према мењачу, крајичком ока гледајући у њу.

Љубав је закон, најјачи од свих, љубав је закон који побјеђује... – чуло се са радија.

Сада јој се та песма чинила као изругивање.

Свакога дана је возила до своје фирме у другом граду. И свакога дана, чим би села у аутомобил, сетила би се њега. Тренутак, сваки пут осенчен другим фрагментом из њихове љубавне прошлости, блеснуо би са окретањем кључа у бравици аутомобила. А затим би, притиском стопала на гас, бивао запрашен и угушен. До новог јутра, до новог тренутка.

Помислила је како би све то са Џонијем морало једном да се заврши. Прошла је та фаза њеног живота у којој је веровала да за сваког човека постоји једна савршена особа и да ће се, после много окретања по том точку који неки називају судбином, Џони и она свакако поново пронаћи. И спојити. И остати заједно, и ...

Није више веровала у то. *Прижељкивала је*, заправо, свих ових година, да поново види Џонија. *Прижељкивала је* да се сретну... и остану заједно. Али није више *веровала* у то. И откако је схватила да у то више не верује (и да је самим тим тако нешто и немогуће), тек онда је открила да је то желела. И зато је коначно успела да ту своју недоречену мисао не оставља са три тачке: *да се сретну...* Не, не: *да се сретну*, већ: *да поново буду заједно*. Апсурдно је било то сазнање, по коме је схватила шта је желела тек када се тога одрекла. Да није, и даље би мислила о поновном сусрету са три тачке, у које је смештено нераздвојиво тројство: љубав, туга и кукавичлук.

И откако се помирила са тим, живела је потпуно другачије. Са једне стране, опуштеније и растерећеније, јер више није чекала да се поново појави он, Џони, неупоредиви. Последица тог чекања је била да је све људе и догађаје који нису имали везе са њим доживљавала некако успут; као да је прескакала

небитна поглавља у књизи. Али ниједна књига коју је прочита-ла није била интересантна нити вредна због завршетка, већ због пута до тог завршетка, свих препрека, макар и тривијалних, које јунак мора да прође да би стигао до краја. Као у бајци – крај је свима познат и сви знају да ће бити леп, али баш због тога и престаје да буде битан. Битан је пут који води до срећног краја. Или несрећног, свеједно. Роман: *Једна Сванова љубав* не завршава се срећно, знала је чак напамет тај крај; али увек ју је, у љубавним недоумицама, та књига мамила да је прочита поново. Није ли то била нека врста мазохизма, запитала се после четвртог читања, као да је она сама проживела читав Сванов живот, сву његову патњу. Не, било је то дело изузетног мајстора и зато га је читала толико пута. Али не само тога. Садржавало је све нијансе онога што преживљава заљубљен човек који испашта због своје несрећне љубави. Та тренутно срочена дефиниција, попут неког закључка, учинила јој се недостојном Пруста, као и ње саме. Мада, и Пруст сам на крају романа закључује, па то је ваљда и једини смисао несрећно завршених љубави – да човек после свега макар може нешто да закључи, да научи, да постане зрелији. Или је и то само узалудно тешење. Док воли и истовремено бива вољен, ником не пада на памет да мисли о томе. Тек кад се љубав заврши, почиње анализа и преиспитивање. А то је непотребно. Ниједна љубав се не би смела анализирати и банализовати. Љубав се не сме раскринкавати и лишавати те моћи коју је поседовала управо због тајновитости и неизвесности. Особа која воли никада не може бити сигурна. Љубав је интеракција. Никада не можемо знати колико ће трајати. И сада, после толико година (једанаест, беше?), она је и сама била у чуду, како је могуће да још увек траје... макар и као помисао.

*Љубав, љубав траје бескрајно,
као да летим између сна и јаве... – чуло се са радија.*

Већ тада, када се одрекла Џонија, требало је да зна да више никада неће тако волети. Па ипак, иако је он за њу био савршена „друга половина“ (сада није могла а да се кисело не осмехне тој глупој фрази), туга јој није дозвољавала да пређе преко његове грешке. *И туга је једна врста одбране* – тврдио је индијански поглавица из књиге коју је читала, непосредно после окончања њихове љубавне приче. Туга јој није дозвољавала да му опрости. Мислила је да ће умрети. Није умела да калкулише, да размишља о томе како би можда требало да пређе преко те

његове грешке (питала се зашто уопште назива грешком нешто што је тада представљало рушење читавог њеног живота; није ли то еуфемизам за злочин?!).

– Не можеш да оптужујеш некога зато што се плаши – рекла је њена мајка благо – Ако ти у свему одговара, зар је толико страшно што није дошао? Па трајала је ваздушна опасност...

Како да објасни било коме колико је то било важно? Она је дошла на договорено место, по тој истој ваздушној опасности, стопирајући од викендице у другом граду. А он није. Отишао је са мајком у склониште. Од чега ли се склонио?

Сада јој је то изгледало нестварно и бесмислено. Можда би сада, са овим животним искуством, поступила другачије. Можда је такав раскид био незрео. Незрео? Не. Био је то једини одговор на тугу. Тако, као њена мајка, размишљали су и многи други људи, многи други парови. И то је очито било исправно, у овом реалном свету у коме се само корисне одлуке показују као исправне. Осећала је несносну патњу и знала да то неће моћи да преживи. Изгледало би крајње лицемерно остати са неким у чију си љубав макар једном посумњао. Једном је довољно. Како гледати у очи некоме у чију љубав сумњаш? Па чак и да ниси у праву, мора проћи време да би поново могао да седиш у колима, возиш се и певаш, са неким ко те је изневерио. Зато је рекла да не жели више да га види. Није то била заиста њена (не)жеља. Она заправо није могла да поднесе бол, која би се само појачавала сваки пут када га види. Апсурдност љубави у свим поступцима, разлозима и објашњењима постајала је на њиховом примеру све убедљивија. А жеља као жеља, није јењавала никада. Остала је неутаљена, као глад, жеђ, хладноћа, као физички хендикеп који се никако не може надоместити. Као пети прст на шаци, једно око, одсечена нога.

– Боли ме нога – изговорила је бапче, погледа упртог у болнички чаршав.

Левом руком била је прикључена на систем, из кога је дотицала течност из пластичне боце. Није могла да се помера.

– Јесу ли су ти дали нешто против болова?

– И сврби ме – прошаптала је бапче.

– Где те сврби, бапче?

– Ту, доле, на стопалу... – показивала је слободном руком.

– Почеши ме – молила је.

– Хоћеш да те очешљам? – упитала је, док су се сузе спремале да пљусну из очију.

– Почеши ме – поновила је очајно.

– Ево, бапче, ево... – повукла је прекривач на доле.

Белина болничког чаршава бљеснула је попут оштрице ножа.

– Где те сврби, бапче? – упитала је.

– Ту – показала је опет руком према месту на коме би стајала нога, да је још увек има.

– Али бапче... – промуцала је.

Ту нема ноге, одсекли су ти је због гангрене – одговорила је у себи. Али наглас је занемела. Почела је прстима да гребе по чаршаву, на месту где је некада стајала нога.

– Ту те сврби? – упитала је.

– Ту – потврдила је бапче.

Наставила је да је гребе, све док бапче није рекла:

– Добро.

Та сцена ју је прогањала читавог живота.

Доктор је рекао да су то такозвани *фантомски болови*. Болесник који их осећа ништа не умишља, постоји научно објашњење за то. Он заиста осећа и свраб и бол на деловима свога тела који су одсечени, јер нерви реагују као да ти делови још увек постоје као део организма.

Имала је тринаест година када је бапче умрла. Бапче је имала седамдесет две. Са Џонијем је раскинула у двадесет седмој. Он је имао двадесет девет.

Понекад пожелим да побегнем од тебе заувјек,

Понекад пожелим немогуће, то знам,

Понекад сањам неку другу, далеку земљу,

Понекад сањам немогуће, то знам... – чуло се са радија.

У даљини је уочила како се рампа преко пруге лагано спушта и помислила како ће то бити прилика да се нашминка. Није стигла код куће да издвоји тај минут, колико јој је било потребно за шминкање. Није могла то да учини ни у лифту јер је комшија са петог спрата улетео у тренутку када је увежбаним покретом вадила из ташне већ одврнути поклопац ружа. Било јој је непријатно да пред њим пући усне. Пошла је од куће бледа, недотерана и нерасположена. Овог јутра је све кренуло наопако и чинило јој се да на посао касни сатима, недељама, вековима, иако су у питању били тек минути. За шминку, као ни за кафу, није било времена; једва је стигла и да се умије. Џони је, рецимо, тврдио да је лепша без шминке, али она је знала да то није тачно. Само су је његове очи таквом виделе.

– Зашто си ме онда звао, када имаш другу девојку и нећеш

да се помиримо? – упитала је љутито, тада, када га је видела последњи пут.

– Желео сам да те видим; да те приближим очима – одговорио је мирно, као да на то има право.

Као да на читав њен живот има право.

Требало га је много раније архивирати. Тако је рекао и доктор.

– Период туговања траје обично годину дана. То је онај период када се у нашем народу за покојником носи црнина. За то време, изгубљену особу требало би да преболите и архивирате. Наравно, ви је нећете заборавити, али научићете да живите без ње – објашњавао је психолог.

– А ако прође више?

– Толерише се и до две године.

– А... ако прође више... од две године?

– Е, онда нешто није у реду. Тада би требало приступити лечењу.

– Лечењу?! – упитала је згрануто – Зар и туга може бити болест?

– Ако се вољена особа, како ми то кажемо, не *архивира* на време, да, туга може прерасти у болест.

– Докторе, ви можете и то да лечите? – преплашено је промуцала.

– Да, медицина је напредовала, не бисте веровали колико!

– А како то ви... лечите... тугу?

– Па лековима, нараво! – одговорио је насмејано, показујући чак и десни, иако ништа није било смешно.

Пенелопа је чекала десет година. Али шта доктор зна о томе! Две године. Па за две године се не може преболети ни кућни љубимац!

Вјеруј, нема живота од сјећања... – одјекивало је са радија.

Кад год вози, слуша музику и мисли на Џонија, без обзира на тему радијске емисије. И било која друга музика одвела би је на исти траг. То је било оно забрињавајуће. Није била крива група *Филм*, колико ни *Азра* прошле недеље. Уосталом, зар је морала увек за сузе да тражи оправдање? Имала је право да плаче у свом аутомобилу колико год жели. Жели? Не, већ колико год је потребно. Колико год мора.

Рампа је била спуштена и колона је успоравала, нижући аутомобил за аутомобилом, као што деца слажу играчке. Сада

јој већ није било свеједно хоће ли је неки пролазник видети уплакано. Младић у аутомобилу иза њеног помно ју је проматрао, видела је то у ретровизору. Осмехивао се као да жели флерт. Завукла је руку у торбу и почела претрагу за марамicom. Није успела да је нађе.

*Пјесма је само за тебе, мој смеђооки анђеле,
На оток ћу се вратити, јер ја сам роб наше љубави...*

Улога удате жене учинила ју је крутом за мушка удварања. И раније је била крута (док је чекала Џонија), али сада је то било још израженије јер је већ имала мушкарца – како би се прељубничким речником изразила – *са стране*. Џони је у сваком смислу био њен мушкарац са стране: био је са друге стране свесног, у подсвесном, и са друге стране садашњости, у прошлости. Али када га се лишила (не очекујући више ни сусрет), иако је била ослобођена тог ужасног ишчекивања, живот јој је постао осиромашен управо за тај фрагмент који га је, за дуго времена, једини и чинио вредним живљења. Уместо тога, у њој је расло ужасно и празно гротло замаскирано свакојаким активностима. Уметност, изложбе, позориште, концерти, пријатељства, путовања, промоције њених књига... Шарена светла популарности заслепљују поглед на оно што се зове *нормалан живот*. Док је имала Џонија, чинило јој се да има све. И тај *нормални живот*, и онај свој посебни, у који се Џони такође одлично уклапао. Волели су исте књиге и музику, исте филмове и исте градове. Поводом девет и по недеља забављања (њен предлог је био да не обележавају никакве годишњице, већ баш тај датум, девет и по недеља), купили су једно другом књигу. Седели су изнад књижаре *Плато* и истовремено одвијали поклоне. За час су у рукама држали потпуно исте књиге! Био је то *Водич кроз грађанску непослушност* Вудија Алена. Никада раније нису једно другом поменули тај наслов, нити чињеницу да Вуди Ален уопште пише. И то мало чудо, у мноштву других, везаних за њихову везу, било је прихваћено као потпуно нормална ствар. Кад двоје почну да мисле и осећају као једно, све се подразумева и ништа не изненађује.

Зато је његово одустајање од доласка (који се, и по ваздушној опасности, напросто подразумевао) представљало знак пропасти. Није то био само кукавичлук. Било је то непристајање на жртву; неспособност за храброст. А они које воле морају бити лудо храбри, барем је она тако мислила. Она би без размишља-

ла за њега кренула и у ватру и у воду, и у затвор и на ратиште. Она би без размишљања дала за њега свој живот.

*А ја нећу нишанити и Богу ћу се молити
да те могу промашиити, али ћу те погодити...*

Време ветри људске мозгове попут кошаве, брише и носи тешке успомене као умрло лишће. Ако читаве генерације заборављају стравична ратна страдања, како она не може Џонија?

Њен муж је био на ратишту. Мислио је да би било добро да прво одслужи војску, па потом мирно оде на факултет. Пошто се заратило, добио је и продужење војног рока од три месеца. Укупно петнаест месеци *службења отаџбини*. По повратку га ништа није интересовало. Мислио је да је довољно што је жив. Није га тада познавала. Џони је био ослобођен војске, благодаречи својој мајци, и њеним везама у тадашњем политичком врху. А за време овог бомбардовања, чамио је са мајком у склоништу.

Обе судбине деловале су јој подједнако апсурдне. И ова мужевљева, обележена ратиштем, и Џонијева, обележена бежањем од ратишта. Није видела смисао ни у једном од та два става. Ако је то уопште био став. Баш као што је њен муж био мобилисан без своје воље, али је читавог живота говорио како је неко морао и да се бори, јер је пуно њих који се извлаче – па је то прогласио својим ставом, тако и Џонијево избегавање војске и ратишта – под изговором да није дужан да погине због нечијих политичких поена – заправо и није било став, већ добро замаскиран кукавичлук, и то научени кукавичлук. Може ли човек уопште имати сопствени став кад је рат у питању? Да ли му се пружа прилика да има став? Или је то само привилегија оних са везама у политичком врху?

Ретровизор је био намештен ниже него што би требало да стоји по стандарду. После саобраћајног удеса, када је аутомобил био скоро потпуно смрсан, аутомеханичар је ставио предње стакло са погрешно обележеном рупом. Увалио је то неисправно стакло њеном мужу, убедивши га да је исправно да рупа за ретровизор стоји баш на том месту. Њен муж, потомак реливозача, насео је на ту провидну лаж превејаног трговца, али је, као и увек када у нечему погреша, жестоко бранио свој поступак одбијајући да оде и рекламира грешку. Зато се она свакодневно мучила извијајући главу у лево, не успевајући да види

возила која ја обилазе, као ни она која јој долазе у сусрет иза кривине.

*Сад је вријеме за акцију у граду,
Збогом доме, излазим ван...*

Зачула се сирена која најављује воз, а потом тутњава и заглушујућа бука. Почела је да броји вагоне. Било их је више од двадесет. Брзо су јој досадили. Преносили су угаљ за огрев. Боја цигле, репетирање истих слика, вагон за вагоном, једнолична бука, саобраћајни знаци који упозоравају на опасност: раскрсница, пруга на путу, андрејин крст, стоп. Као да је била измештена у неки неприродни и нестварни простор, окружена гвожђуријом и машинама, укотвљена у центру машинерије чији је и сама део, и од које зависи. А опет, тај амбијент је био подразумевајући за некога ко свакога дана вози на посао и назад. Само што се она никако није навикла на све то. Знакови на путу били су накривљени укосо према коловозу, попут уморних аустостопера који ће се сваког трена срушити. Гло под њом је поигравало са све аутомобилом, као приликом земљотреса. Чинило јој се да је воз протутњао брзо и да је све трајало много краће него што је показивао сат. Стајала је тринаест минута, до тренутка када је поново окренула кључ у бравици аутомобила. Коначно је могла да види другу страну пруге.

Колона је почела да се помера. Младић у аутомобилу иза њеног одмах је почео да труби. Можда је хтео да скрене пажњу на себе јер га је игнорисала у ретровизору, а можда је једноставно био нервозан. Мушкарци су за воланом далеко нервознији од жена. Свакодневно се чудила колико таквим људима значи време и колико му робују, када хистерично почну да трубе ако се исте секунде, приликом подизања рампе, возило испред њих не помери – за десетак центиметара. Куда ће стићи, и испред кога, за тих десетак центиметара предности? Можда је крива мушка природа, та жеља за доминацијом, то мораће да у свему буду испред жена. Али младић није видео (или га није било брига) да колона возила из супротног правца има предност. Поново је избацила мењач из брзине и препустила се чекању.

Њен муж је смрскао аутомобил док је она била у осмом месецу трудноће. Посвађали су се у стану њених родитеља. Била је то њихова прва свађа. Иако је знао да је њена трудноћа високоризична, није се обазирао. Из чиста мира је почео да се бреча, затим виче, и на крају треска вратима. Излетео је из ста-

на не погледавши је. Запрепашћено је гледала за њим, посрамљена пред родитељима који су у другој соби чули читаву ту бесмислену свађу. Ако се овако може понашати човек који са вољеном женом чека дете, помислила је, тај брак ће бити чист промашај. Позвала га је на мобилни, али он се није јаљао. После неколико неузвраћених позива, послала му је поруку: *Када ЈА остављам, остављам заувек!* Кроз неколико минута, телефон је зазвонио.

– Хеј, шта радиш? – питао је неприродним гласом.

– Чекам – одговорила је очекујући извињење.

– Имао сам судар и ...

– Какав судар?

– Аутомобил је потпуно уништен. Чекам кума да га одшлепамо до мајстора.

– А ти?

– Само сам ударио главом у ретровизор. Имам чворугу.

– Дођи да те видим – желела је да се увери да не лаже.

Дошао је насмејан, као да му се десило нешто лепо. Преживео је, помислила је, а то јесте лепо. Насмејала се и она.

– Да ли си прочитао моју поруку? – упитала је посрамљено.

– Јесам. – одговорио је, и било је јасно да више неће говорити о томе.

Никада није сазнала да ли је та порука утицала на његову махниту вожњу. Право је чудо да је преживео у потпуно смрканом аутомобилу. Баш као што је и она, чудом, пре много година преживела саобраћајну несрећу, упркос томе што ју је прво ударио аутомобил, затим је одлетела испод тролејбуса, и на крају пала на плочник. И та два чуда заједно, више нису чинила чудо. Поновљено чудо губи одлике чуда. И зато су, и муж и она, гледали на остатак живота као на поклон; нешто што им се десило а није морало да им се деси. Па ипак, пошто им се обома живот десио, мислили су да ће га, после суочавања са смрћу, проживети мирно, без великих трзавица. Уследила је нека старачка зрелост, коју су обоје прихватили као врсту награде, и одређена дистанцираност од обичних људских проблема, који заправо (за њих) и нису били проблеми. У односу на друге људе, били су по мало супериорни због тог несвакидашњег искуства и ослобођени баналних циљева попут јурњаве за новцем или престижом. Мислили су да им љубав може само улепшати живот, поново добијен на поклон.

Али љубав се отима и том резону. Човек се увек креће

изнова по концентричним круговима љубави, свеједно да ли је туда већ пролазио. Љубав је другачија од свега другог. Није чудо, то, што су она и њен муж преживели бомбардовање, ратиште и тешке саобраћајне несреће. Једино чудо на свету је љубав.

Осећала је да више није била део тог чуда, и зато јој је живот био напоран и мучан, свакога дана све теже подношљив.

Иако је престала да плаче, лице јој је било црвено и отечено, па није више размишљала о црвеном кармину. Осетила је, наједном, неописив умор, и пожелела да је мртва.

Ужасан тресак одједном је затресао тло. Тргла се и окренула главу удесно, савијајући је испод ретровизора. Младић који је флертовао у ретровизору, започео је обилажење са десне стране, закачио њен аутомобил, и ударио у минибус који је наилазио из улице са правом првенства. Разбијено стакло прозора прштало је и попут стрелица летело унаоколо, пљуштећи по коловозу. Убрзо је све било прекривено срчом. Некоко пешака одједном се створило на лицу места. Покушавали су да допру до младића заробљеног у смрсканој каросерији. Нико од возача није изашао; сви су се бојали да не изгубе ред у колони. Возач минибуса излетео је као луд и почео да дозива у помоћ. Колона возила је наставила да се примиче прузи, милиметар по милиметар. Осећала је како би требало да изађе и помогне, али се бојала нагомиланог беса свих оних који су се у међувремену, за дугог чекања, нанизали иза ње.

– Могу ли ја некако да помогнем? – упитала је отварајући прозор.

– Немој, молим те! Има да се онесвестиш чим видиш крв, па и тебе после да носимо у болницу! – унезверено је одбрусио возач минибуса, панично одваљујући врата смрског аутомобила неком шипком коју је извукао из гепека.

– Имам комплет за прву помоћ...

– Вози бре, дете! – дрекнуо је страји мушкарац иза ње.

Померила је аутомобил неколико центиметара и наставила да посматра како двојица дебелих сељака покушавају да извуку младића, док је возач минибуса држао шипку попут Архимеда. Младићева глава је била крвава и провиривала је кроз отворен прозор. Изгледало је да је свестан свега, али ћути од страха.

Њен муж је ћутао тако дуго. Тек после годину дана, сасвим случајно, сазнала је узрок његовог понашања уочи саобраћајне несреће. На послу је чуо да се Џони одселио на Крит јер је нашао добро плаћен посао у струци. Упркос невероватној слу-

чајности да су ишли у исту школу и похађали исти смер (Џони је био две године старији), њен муж, који је у прсте знао цео град, никако није могао да га се сети. Знао је где станује, како се презива и ко су му родитељи, али њега – не. Осим невероватне физичке сличности (плаве очи, мало дужа таласаста коса, изразита висина) имали си и иста интересовања (спорт, техника, аутомобилизам). Када је први пут угледала свог мужа, најпре је помислила да је то Џони. Мрак у кафићу, дим кроз који су се једва назирала лица и силуете, тискање у гужви... све је то учинило да се тргне као да је видела Џонија. И дуго је у његовом лицу видела Џонијево. Када су куповали стан, одабрао је зграду преко пута Џонијеве. То је већ превише, помислила је, али та зграда је једина у свему одговарала њиховим очекивањима (центар града, централно грејање, телефон, кабловска, лифт). Уосталом, Џони је већ годинама живео у иностранству и шансе за сусрет су биле минималне. Ипак је поразговарала о томе са мужем, али он није мислио да је проблем што ће живети преко пута њеног бившег момка. Чак је инсистирао да купе баш тај стан. Када је чуо од колега да јој се бивши преселио на Крит, почео је најпре са безазленим пецкањем, о томе како она сигурно жали што сада није на Криту. Реч по реч, и врло брзо се то задиркивање претворило у жучну свађу. Беба је вриштала од страха, не могавши да поднесе буку, а они су се надвикивали као да се такмиче у урлању. На крају је он изашао из стана и оставио је да сама са собом реши све то. Само је уочи трескања вратима изговорио:

– Читао сам ону бележницу на којој је слика бебе. Мислио сам да си писала нешто о нашој беби.

Затечена тим изненадним признањем, само је пиљила у затворена врата. Узела је бебу и почела да је љуља, љубећи је и тешећи.

Прочитао је, значи, писмо Џонију неупоредивом. Тако га је и насловила: *Џонију неупоредивом*. То писмо, наравно, никада није требало да буде послато. Био је то део њеног паралелног живота са Џонијем који није имао везе са стварношћу. Али њеном мужу је било немогуће објаснити било шта од тога. Тада је почео да је мрзи и мрзео ју је непрестано, без паузе. Давао јој је на знање свакога дана колико му је небитно шта она мисли и осећа, вређао је и намерно чинио све што би могло да је потресе и онеспокоји. Схватила је да ирационални део њеног живота почиње да бива опасан по њен реални живот. Њен супруг је,

свакако, Џонија доживљавао као стварног ривала. Без обзира на то што га је тада већ увелико *архивирала*, почео је да представља реалну опасност по њен брак. Или је већ успео да упропасти тај брак?

И опет апсурд. Таман када је архивирала неупоредивог, десило се да баш њен муж поново учини да неупоредиви оживи. Кратак период среће који су провели пре њене трудноће (тачније, пре читања кобног писма) није био довољан да потре све оне ружне ствари које су се потом дешавале. Понашајући се према њој као према смећу, њен муж је поново оживео умртвљену успомену, која је сада кљуцала из прошлости попут пилета које избија из већ добро оштећене љуске јајета. И опет је ту, извирује из те смешне танане оградице, која га је привидно одвајала од стварног живота.

Младић кржаве главе сада је наглас кукао. Возач минибуса успео је да га извуче из смрскане каросерије. Изненађујуће брзо, као у америчким филмовима, створила су се крај њих кола Хитне помоћи и кола Милиције. После кратког увиђаја, поставили су младића на колица и убацили га у возило. Могао је да хода, али правила су налагала да лежи док га не одвезу на преглед. Пре само неколико тренутака, ђаволасто јој се осмехивао у ретровизору. Сада послушно лежи, испрљан и преплашен, руку скрштених на грудима, као мртавац.

Ти си жена која тајну зна – певао је Јура Стублић са радија...

Ја сам жена која тајну зна – понављали су пратећи вокали.

Нека жена је пролазила тик до колоне аутомобила, не хајући за прописе. Бацила је летимичан поглед на читаву ту збрку око судара, као да је све то уопште не интересује. Имала је дугу шарену сукњу, и мараму, у круг повезану око главе. Личила је на сеоску гатару која сакупља ситнину гледајући у длан. Последњи пут је видела тако нешто још у раном детињству, на вашару, и тада је, као и сада, осетила неку слатку радост и узбуђење. Као девојчица, желела је да јој гатара погледа у длан, али сада јој то није било на памети. Међутим, жена се зауставила баш поред њеног прозора и запалила цигарету. Загледала се у њу, нехајно чкиљећи испод ока, као да прелистава новине.

– Ти си већ летела по асфалу јер те ударио неки ауто! Ау, много гадно је било. Лоша ти је прошлост била. Лоша. Ће да буде добро. Само да се пазиш, да не возиш више овај ауто! –

показивала је прстом на хаубу – Тај ауто је малерозан, у њему већ неко за мало да умре. Тај, што је преживео, што није умро, тај ти је суђеник! Али пази! *Ти* да не седаш више у тај ауто! Ето, то сам ја имала да ти кажем, а ти како хоћеш...

Без речи је из ташне извукла новчаник, да награди пророчицу. Није знала колико у таквим приликама треба дати, а да се дотична не увреди.

– А, не, немој да ми дајеш новац. Теби сам рекла бесплатно, то је било за моју душу. Некако си ми била симпатична! – намигнула је жена, нагласивши ово „за душу“ као да је реч о песми.

– Хвала – узвратила је махинално.

– Ти треба да живиш. Тако је казано! – додала је жена замичући у сокак иза пруге.

Рампа је већ била високо подигнута према небу, а колона иза ње је дивљала сиренама, као да је у питању свадба. Убацила је у брзину и опрезно кренула преко.

Да ли би можда, коначно, тамо *на другој страни*, поново видела Џонија? – пролетело јој је кроз главу.

Он је имао сина и супругу. Оженио се из ината, годину дана после њиховог раскида, чим му је нова девојка затруднела. Није волео ту девојку, видела је то при последњем сусрету, у колима, када је хтео само да је „приближи очима“. Упркос томе, знала је да њих двоје, у овом, реалном свету, никада више неће бити заједно. И кад год је мислила о њему, прожимао ју је страх. Као да је био дух. Попут некога ко се никада није вратио из рата, али није установљено да ли је жив или мртав. Она, која је наводно преживела, читавог живота сећање на њега осећа као смртоносну рану, која никако да је усмрти, већ упорно гноји, цури, капље, вришти! А лека јој нема. Ни ране, заправо, нема, то је само место на коме је некада била рана. Срце. А тај простор зјапи изазивајући фантомске болове, изнова, изнова, бескарјно.

Боље је поверовати, у таквим случајевима, да је вољена особа мртва.

Истина је да је и сама већ могла да остане мртва, у давној саобраћајној несрећи, као што је *жена која тајну зна* „видела“. Било је то пре него што је упознала свог супруга. Тргла се, схватајући да јој одједном временска одредница није био Џони, већ човек из реалности, са којим живи. Њен супруг.

Може ли се напукла љуска прошлости поново затворити?

Некако залепити? Може ли се саставити и остати тако склопљена, без обзира на напуклине?

Размишљање о прошлости нигде је неће одвести. Сада је важно једино да на време стигне у фирму.

*А на радију је била љубавна пјесма,
Моја рука на твојем рамену,
Тамо на цести је остало срце, на врућем асфалту.
Тамо на цести је остало срце, на врућем асфалту,
Та-на на-на нанана, на-на нанана, на-на нана, на.*

Миња Илијева

БЕЗУБА ПЕСМА

Време такво:
зуби иструнули,
песници не гризу.
Они што могли да гризу –
нестали.
У читанкама и књигама староставним,
у збиркама малознаним,
ретки остали.

Безубе песме
преплавиле дане,
Миљковића проказују вране.
Да поезију ће сви
једном писати – безуби славе
и они ретки зубати
са поезијом на ти.

Омајине и лажне људине,
јалове утрине, бивше татковине,
самоће и зиме,
магле и нигдине,
преплављују безубе књиге.

На све што је написано,
на безубе и на ине,
пало иње.
Ових безубих дана
тихо издише поезија
без мегдана.

ПРЕД ОДЛАЗАК СЕНКИ

Маскирала сам се
у ветар
да заварам маслачке,
мала сунца у тами.

Светлела су
док су одлазиле душе
и хор херувима
пратио их кроз сутон.

Маскирала сам се
у ветар
да те додирнем само,
а био си сен
сенке
што се стапа
са постојањем.

ПОРУКА, МОЖДА

Иако нам је, можда,
последњи сусрет на Земљи,
морамо да живимо
као да је заувек,
да испричамо своје приче,
ма како неважне биле
у односу на васиону.

Памтиће их, можда, птице
и нехајни свици у трави
иако ће сваку реч
записати свемир.

Некад цео живот
стане у једну реч,
а некада ни историја
није довољна
за човека.

Миливоје Трнавац

СОНЕТИ ЗА ЈЕРИНУ

ТВРЂАВА

Затворила се лепа од *Језаве* Јерина
у *Тврђаву* испод *Mons Aureusa*
и у њој, зидом тврђим од камена, оградаила.
Ћути!

Данима и ноћима шаљем јој гласнике у походе
и поручујем: „Ћутање није језик заборава“.
Она ћути,
хоће да заборави *Жежен кондир* и *Здравцу* ми.

Па нека!
Гласници моји неће се уморити,
чекаће пукотине на њеном зиду ћутања.

Страхујем, ипак:
ако лепа од *Језаве* Јерина заборави да заборавља,
и моји ће се гласници скаменити.

У НОЋИ ПУНОГ МЕСЕЦА

Беше ноћ пуног месеца...
Утихнуло и биље и звери,
само тишина Семедраж пресеца
и баштован ружичњаку отвара двери.

Обнажена, у пламену, трепери бреза,
сазвежђе Ориона ка шуми крену;
са појила жедних буди се уснула језа,
то вечност се збива у трену.

Са две обале два се млаза у лету срела,
а била је ноћ пуног Месеца
и у споју огњевиту два лета зрела.

Над Рудником гори небо, дах стаје,
само тишина Семедраж пресеца
и мач вртлара клизи, у башти баје...

СА ДРУГЕ СТРАНЕ ЗАБОРАВА

Љубави, можеш да заборавиш
у огњевиту споју зрела лета,
сазвежђа Орион и ноћ пуног Месеца –
само ће небо облацима да се расцвета.

Љубави, можеш да заборавиш
врбе нежне, славује и голубе,
и трен вечности забраву можеш дати –
само ће облаци Сунце да заклоне.

Љубави, можеш да заборавиш
јабуке из врта едемског, све, и мене –
само ће кише дуго, дуго лити.

Али, љубави, заборавиш ли да забрављаш,
кад се пробудиш са друге стране заборава,
угледаћеш зелену планету у снегу и леду.

РУКОСАД ИЗ СНАТРИ

Мој рукосаде млади, стасао из снатри,
Моја калем-лозо, за рађање си зрела,
Испод чокота, ево, појила ко врела
И пијемо жеђ да утолимо у ватри.

Лета штедра око паса ти грожђем зрне,
Лек ли нам је из кондира жежених пиће,
Искораку твоме мој корак раван биће,
И заиграће наши јелени и срне.

Векови минули буде нам се чудесно,
Црвеним се то на истоку небо зари,
Опијаних се из твога бардака удесно!

Језиком истине и љубави ја зборим,
Али вино рајско сан мој запожари,
Енигмо, рано, како небо да прегорим!

ТИ СИ ТАЈ КОСМОС

Ти си тај Космос што ми чежњу руби,
Звезда настала из Великог праска,
Моја за безмерје и бескрај скаска
Што свевремје као сан из сна љуби!

Ти си тај Космос што ме у се прима,
Студенац са кога ме појиш жедна,
Вас дан и ноћ мисао само једна:
Знаш ли колико Те у мени има?

Ти си тај Космос коме се предајем
Кад вазносимо се из огња жива,
Мени сејачу телесна си њива.

Ти си тај Космос у коме нестајем,
Врт у ложници жене и човека,
Моја калем-лоза за век и века!

Никола Петровић

ДВЕ КРАТКЕ ПРИЧЕ

НАНА ВИДА

Дођох да обиђем нана Виду, Видосаву, Пироћанку родом. Фирма ми је ту, у једној од две куће које су остале њој и покојном деда Николи Морени после национализације. Делимо двориште. Знам да ме воли, али то не показује онако како би урадила нека друга бака. Има дедину пензију и мале прохтеве, али станарину ми наплаћује без милости. Љубав за љубав, сирење за паре. Годину дана после њеног мужа, мог деде по ком сам добио име, умро је и њен син јединац, мој отац Михаило. Мушко ближе од мене, синовљевог сина, нема. Домаћица, образована тек онолико колико је било непоходно, вредна, тврда. Најузбудљивији догађај у њеном животу је свадба, удаја за Николу Морену. Свдба, коју је кум Бањац уредио по наређењу Николиног оца, мог прадеде Михаила Морене, пошто је видео да је син почео да претерује са бoемским животом. Није то сметало нана Види, или баба Види како је већина звала. „Љубав је ливада на коју пасу магарци“ говорила је. Свдба је била каква доликује младом трговцу који се жени миражциком, пола Ниша и Пирота у оделима, капути, шешири, раскошне хаљине. Чудно је како црно-беле фотографије делују стварније (а сигурно узбудљивије) од ових данашњих у боји.

Терке обиђу баба Виду кад имају времена и кад су у Нишу. Ја свраћам, скоро сваког дана, мада ми понекад није лако да причам са њом. Можда зато што смо различити. А можда и зато што у њој видим део своје личности, својих гена који ми се не свиђа. Ипак, моја је и волим је као што се воли земља, народ, град у ком си рођен, све оно што је твоје без твог избора.

Улазим, а она је узнемирена, прилази ми и хвата ме за руку.

„Николчо, ко су ови људи са шеширима и капутима у дворишту?“

„Који људи, нана Видо, ја никог нисам видео?“

„Ма ту су, погледај кроз прозор.“

Разгрћем беле штиркане чипкасте завесе. Једно од већих дворишта у центру Ниша је пусто, као што је било и кад сам улазио

у кућу, као што је пусто и данас, десетак година касније, док записујем ове редове.

„Ево погледај“ привлачим је покретом руке прозору. „Нема никог, учинило ти се, сумрак је.“

„Ма ту су цео дан Николчо, мора да си их видео.“

„Нема никог баба Видо, учинило ти се нешто од сенки ових јела из нашег дворишта.“

„Значи ти их ниси видео?“ застаје прво збуњена, онда мало уплашена и затим коначно помирена.

„Онда су они дошли мене да зову Николчо. Мене траже.“

Завртела је главом и престала да се убеђује са мном, као да је схватила да нисмо више у истом свету и да ја не могу да видим оно што она види. Умрла је пар дана касније. Елегантни људи у капутима са шеширима на глави, они који су је пратили од Пирота до олтара Саборне цркве у Нишу, дошли су по њу и испратили је и на последње путовање.

СТАРИ ЧОВЕК, КЕПЕЦ, ДЕВОЈЧИЦА И ПАС

Каква чудна екипа. Стари човек, кепец, девојчица и пас. Седели су поред прашњавог друма и сами уваљани у прашину, као да дуго чекају аутобус који овде иначе не пролази. Кепец је свирао Мориконеову тему из „Once upon a time in America“. Иако је звук који је испуњавао простор сасвим одоговарао Пановој фрули, инструмент који је кепец користио уопште није био дувачки већ скуп некаквих тарабука (по којима је ударао) испреплетен жицама (које је окидао). Стари човек, умотан у неке крпе и заваљен у офуцану фотељу, певушио је блуз себи у браду. Девојчица, умиљата и послушна како то мале девојчице понекад умеју да буду, играла се са псом који је мерено псећим аршинима био њен вршњак.

Неколико година касније, старог човека више није било. Кепец је и даље свирао Мориконеа, али је тема сада на чудан начин личила на блуз који је некада певушио стари човек. Део промена је била и страћара чији је улаз био застрт поњавом, какво-такво склониште за оне који не знају колико ће ту остати.

Пас, лењо и сетно испружен поред кепеца, одједном начуљи уши и подиже главу. Кепец престаде да свира и погледа низ пут, у правцу у коме је гледао пас.

„Вратила се.“

Иако је кепец те две речи изговорио привидно равним тоном и не превише гласно, девојчица истог часа истрча из страћаре. Млада жена приближавала јој се путем брзим, мада несигурним кораком. Била је обучена у старинску, елегантну плисирану хаљину. Застале су пар корака једна од друге, више се њушећи него гледајући, покушавајући да се препознају другим чулима кад већ вид није довољан. Онда падоше једна другој у загрљај и помешаше своје сузе.

Зоран Јунгић

ЧЕТИРИ ПЕСМЕ

ПРЕМА ИЗЛАЗУ

Испод стена криле су се избеглице
И деца
Без радости.
Никад довољно смеха
За испирање
Најдубљих рана.
Сад смо бар мирни
Што се тиче
Изненадног умирања
Док смерно клечимо
И градимо сопствени гроб
Насред ове собе.
Делови тела се буне и беже
Један по један
А ноћ пустињом пустоши
И звезде за небо закива.
Нећемо се ми тако лако одрећи
Постојања
Још једног напада
Пре коначног распада.

ПРЕКИМ ПУТЕМ

Само се ви наднесите над извор
И покушајте се сетити
Имена својих
Рече пророчица
Благо.
И заиста
Кажем вам
Тако и беше.
Назресмо изломљене сенке

Прадедова
Угледасмо надолазак
Колона лако рањивих
Колоса.
Ни данас нам неће бити јасно
Како ошадасмо
При памети
Док смо безуспешно
Молитве казивали
У сред тог хаоса и помора.

ПРЕ СЛОБОДНОГ ПАДА

Ми смо били ти
Који смо се нашли
У песку вечних промена
У бескрајном боју
Без даха.
Није помогло ни то
Што смо ударали главама
О кипове
Грешних светаца
Нити је било могуће
Испрати наше избодене руке
У прастарим рекама
Хладне месечине.
Куда све то иде
Онда
Ти се питаш
Пре него што ћеш
Затворити очи
И заборавити нас
У трену.

ЦЕПОВИ ИСПУЊЕНИ ЛАВАНДОМ

Немогуће је не осетити
Жестину сете
Пре него прекорачимо
Праг

И одмах приметимо
Да смо изненада
У свом покрету
Стали.
Упорни зраци сунца
Тону и даље
У њену постељу
Скршеног срца нестају
По тинтом испуњеним угловима.
Она смерно стоји
На средини собе
И прозирним прстима
Пребројава
Цветове лаванде.
Својим нежним осмехом
И даље растерује
Црне гавране
Што даље од гнезда.

Недељко Терзић

ДВЕ ПРИЧЕ

ЦРНИ ЛУГАР

Необично је било лупање у манастирска врата још пре првих петлова који се нису огласили из оближњих сеоских кућа. Како се врата отворише, тако бануше два сељака, а иза њих остадоше с оне стране врата жене и деца са неким врећама на леђима.

– Оче игумане, ево нас из ових стопа из Крушедола. Пођосмо са породицама у гљиве, кад моје дете угледа људину где шета манастирским шумама. Ништа не рече, само нас погледа и замаче у густиш.

– Не плашите се, добри људи. Чему толика паника? То је наш нови лугар. Стигао је с породицом из доње Србије. За њим је стигао и турски абер о некаквим зулумима које је он, наводно, чинио тамо њима. Кад смо сазнали за то, сместимо га код нас и запослисмо као лугара. То је народе чувени Кара-Георгије, али о томе немојте никоме ни речи. Хај'те људи, уђите да се окрепите лањском шљивовицом, а деца и жене нека седну и одахну.

Сељаци пођоше за игуманом. Испише по чашицу и не очекујући толико да им наспе поново, колико да им исприча још од онога што зна, јер о придошлице они нису имали никаква поиманија.

Игуман настави:

– Отац му Петар, надалеко чувен као праведан и непокоран човек, хајдуковао је у име народа. Мати Марица водила је кућу. Умела је у невољама и оружја да се лати, а на коњу као да је на столици седела па је и прозваше Марица Катана. Да сведем причу, Георгије је како народ казује, био слика и прилика мајке и оца. И по стасу, и по нарави. Мати се касније удала за извесног Петронија, наопаког старца. Како хтедоше да са породицом пређу код нас у Срем, тако Петроније запрети да ће их одати Турцима. А Георгију само када се помене турско име, бива довољно да прелије пуну чашу. Како је старац био упоран да их ода, тако и Георгије би одлучнији. Потегне пушку и уби очуха издајцицу. Морало је тако бити, нека му Бог опрости. Зато

кажем, не ширите много причу у нашем народу о њему. Свакаког света има, а Георгију канда треба мало одмора и мира. Кад га видите у шуми, приђите му. Дobar је и честит човек, мало мрка погледа, а памучне душе. Само га не салећите кад је горе на брду. Оданде, причао ми је, види Шумадију и она му се вазда мота по мислима.

Сељаци отидоше и игуманову причу препричаше својим породицама сакривши и задржавши за себе све оно што је игуман рекао да се баш не мора ширити и знати, о чему жене и деца не би требало да бригу воде. Кућило се и живело тако да су мушки послови и мушке мисли, само мушки и не треба неког другог тиме мучити. Деца и жене нетремице су слушали о свему ономе што нису ни слутили. Уистину, чули су они за некаквог српског јунака Карађорђа, али ни у сну им не би било да ће им он једног дана скоро пред кућу доћи, сав у својој невољи и свом путошћеству, како и сам једном рече игуману; од рода до гроба.

Онако витког, високог и кошчатог, сељаци прозваше црним лугаром, што је до његових ушију и дошло, али он за то као да није марио. Ишао је шумом пребирајући мисли, загледао и обилазио столетне храстове, грмове глога и леске знатижељан и помало задивљен као да никада није био у неком личном лугу. Свако овакво дрво, сваки грм за који човек може да се заклони, ваљан је саборац у борби против Турчина, размишљао је. Неколико пута ухватило је јунаково око у свом изоштреном погледу како га иза брдашца проматрају и прате сеоска деца. Лаганим корацима, ходајући тако да ни једна сува гранчица није могла да заупцкета, стизао је деци иза леђа:

– Ако тражите лугара, овде сам, а ако тражите оскоруше онда морате поћи за мном, само ако ми потпуно верујете.

Једно по једно дете дизао је изнад себе до првих грана дивљих, шумских крушака. Како ко од њих убере крушку и загризе, тако се намах и намршти што је Карађорђу блажило душу јер је у свему том видео њихово благо челичење.

– Горке су – рекоше малишани.

– Јесу, само први пут. После су сасма другојачије – одговори им.

Није био нешто посебно речит, али се по његовим поступцима, по погледу и на лицу увек читавало да зна у свако доба шта хоће и како ће то постићи. Деца која су га сретала по шуми, међу вршњацима у Крушедолу цењена су као јунаци. Јер приб-

лижити се на разговор са високим црним лугаром било је посебно међу дечацима сматрано за велико јунаштво, а тек још додирнути и његове руке или му се дати у наручје, као што су то неки већ доживели, било је скоро нестварно, као у сну. Како је време пролазило, тако су пристизале и приче о Турцима којима је посекао главе, о правди за којом је посегао, о неким другачијим данима које је прижељкивао. А он је вазда шетао шумом и увек у исто време одлазио на брдо изнад Манастира Крушедола, гледајући у правцу одакле је дошао.

Неки од сељака који су веома добро знали да не би у таквим тренуцима требало да га узнемиравају, причали су да су чули како гласно изговара сваки пут кад намерава да се врати у манастир: „Вратићу се, Бога ми, вратићу се!“

Сваким даном све већа сета се увлачила у његову душу. Да ли због тога што је далеко од родног краја, или што му ове шуме неким миром одишу док у његовим шумама Турци зулумћаре и народу ране, увреде и понижења наносе, или због тога што је себе сматрао мање корисним као лугара из чије пушке за ово време, још барут није замирисао, тек тако неки јак и све већи немир га је обузимао. Ни са породицом се није богзна шта разговарао. Они су, познавајући га, увек били спремни да на његов миг и било који покрет руку одмах крену.

– Далеко је био дванаести април, далеко је остао и Стојник на нашем путу.

Рече им једном умрак после вечере и оде мимо њему својственог обичаја на оно његово брдо видиковац, са којег је посматрао даљину и са којег се жал у њега увлачила као влага у трошне зидове.

Сутрадан раном зором закуца на игуманова врата.

– Које добро, јуначе?

Иза Карађорђа стајала је његова чељад са свим еспапом на леђима, а све што су имали могли су свугде и понети.

– Одлазим, оче игумане. Није ово работа за мене!

– Куд си наумио?

– Коекуде, оче игумане. Овде сам постао сам себи сметња.

– Знаш ли бар донекле свога пута?

– Идем у фрајкор, капетану Соколовићу.

– Нека те Бог чува – рече му игуман.

Карађорђе му целива руку и растадоше се тако да се овај и не осврну одлазећи, препун необјашњивог осећаја, а игуман крене пут манастирских одаја. Јутарњу молитву посветиће за живот јунака и за опроштај његових греха, ако их има.

ВЕЛИКА ВЕЧЕРА

Шушкало се неколико дана, скривали гласови и речи од дечака, архимандрит Мелентије шетао замишљен, а погледима га пратили калуђери Василије и Самуил. Дечаци у манастиру, који ништа нису знали, али су умели да наслуте и вешто дођу до сазнања беху Танасије, назван мали Таса, Амброзије, зван мали Амбро и мали Наум. Овај трећи беше заиста мали, мањи од ове двојице, а доби име Наум по томе што би увек слушао шта му говоре, онда је све радио по свом науму и како он то најбоље зна.

Вечери у Фенеку, до пре неколико дана, бивале су скоро увек исте. Послови, молитва, послови... Закаснала јесења припека и октобарско небеско црвенило, притеривали су дечаке у хлад старог дрвећа уз манастирске зидове. Тако шћућурени и заокупљени неком простом игром цртања гранчицама по земљи, дознаше у предвечерје о нечему што никада не би наслутили.

– Сутра, за мрака, долази нам вожд. Да се припремимо, да га дочекамо и угостимо и колико је могуће да се његов долазак задржи само међу нама да се о том не распреда околост – говорио је архимандрит калуђерима.

Најстарији од тројице дечака мали Таса, рече да је са Космаја, први је дошао у манастир. Накратко, за њим стигне са Гучева, од Лознице и мали Амбро, а Наум беше однекуд са Фрушке горе. Нема недеља дана како је стигао. Сва тројица без родитеља. Са три стране, из три ниоткуда. Имена добише при доласку у манастир. Кад се у коначима одморише и у трпезарији нахранише, хладном водом окрепише, дан-два иза доласка добију и прве послове. Оне који приличе деци.

Кад су чули архимандритове речи, погледаше се.

– То долази вожд Карађорђе. Онај што нам земљу чисти од зулума – рече најмањи, најмлађи, беше и најбистрија ума, мали Наум.

– Ти знаш?! Не знаш ни где се коњи поткивају – оспори му речено Таса.

– Мислим као и Наум. Него да се и ми мало боље организујемо и да га нас тројица дочекамо, ко људи – закључи мали Амбро.

Договоре се и сутрадан предвече изађу из манастира. Распоред се на три стране, а на ону четврту сви су помало гледа-

ли, и не трепћући ишчекивали великог госта. Мрак се дохватио равнице, све се живо смирило, само је белина манастирских зидина одавала место где треба да дође велики вожд.

Издалека, баш према Науму, зачу се благо копитање коња о насушну траву. Мали Наум, кад угледа четворицу коњаника, неразговетним птичијим цвркутом позва Тасу и Амбру и сва тројица се скупише један уз другог. Кад коњаници приђоше, а живот и јунаштво их научили да виде и оно што се видети не може, начине као да ће проћи, а онда нагло застану крај дечака. Један од њих, најкрупнији, проговори:

– Коекуде, је ли ово каква хајдучија?

– Није – проговори Наум – Ми смо деца из манастира.

– Е, онда скачите и узјашите са нама коње, држите се добро, па да са срећом стигнемо куда смо и наумили.

Како угледа вожда Карађорђа, архимандрит Мелентије изађе пред њега, праћен калуђерима.

– Добро нам стигао, господару. А ви – обрати се дечацима – даћу ја вама!

Вожд сиђе с коња, целива архимандрита у руку и рече:

– Нека их, нека им је. Коекуде, они су наше очи и душа у неком новом времену.

За неколико дана, на вест која је ипак стизала из манастира да је у њему вожд Карађорђе, дође и прота Матеја. Како стиже, док се распремао, обрати се архимандриту:

– Дошао сам преко Саве, превезли ме добри људи, до Купинова. Помолих се у цркви светог нам Луке. Лепа је сада, а Бог нека је занавек милостив према капетану кир Михаилу који је обнови и нека се његово име у народу помиње. А где нам је вожд?

Одговор доби кад за вечером наздравише једни другима и кад један млађи калуђер узвишеним и уздрхталим гласом рече:

– Ово је за нас велика вечера.

А потом други наздрави:

– Врховном војду нашем, господару Ђорђу Петровићу, српском команданту...

Карађорђу прођоше најједном свих прошлих девет година, од како је дигао народ против зулумћара, бризну у громки плач, од којег не устукнуше ни остали, а дечаци заплакаше најгласније иако су били у дну трпезарије, те нису ни могли разазнати сваку реч.

– Ово није за нас велика вечера, пред нама је, коекуде, велика невоља – рече вожд.

Разговарало се, потом, до свитања.

– Народна душа пати. С молитвама и са јуначким срцем, само се тако мора, коекуде, због ове деце наше. Кома ће они `ваки припаднути и којим путевима ће нејаки, ако нас нестане?

Са Карађорђем дођоше и монаси из Студенице, носећи мошти Стефана Првовенчаног. За народравнице, од тада, Фенек постаде још већа светња.

Вожд, после двадесет и пет дана, оде из манастира.

Наум, Таса и Амбро нису ни наслутили да га више никада неће видети.

Душан Ђорђевић

СРПСКИ

Немар настани отаџбину нам као победа чудних нам речи у језик и свакодневље. Сабијамо отпор ћутањем и трпњом бежећи у новине, екран и вест, у отпаднике оптужене за паганство; прогонитељи филмове за Оскара спремају са именима нашим, девице камењем и ватром грејане васкрсавају у хероине пинкоманије и ТВманије а преморено надање остављено је да чека, умножавање своје да измоли, траг свој којом књигом и песмом да остави, поруку будућима...

И премор кад се од чекања за трепавице окачи дуго мрак ће у душе дом да потражи, у немар, у туђу реч и име у... ћао памети...

И свуда православни храмови ничу, из паганства настрадале Христос на исповест зове, одлажући потоп, док се доказима као бројаницама моћни забављају и бригу нам ракетама преврћу...

И свуда ближњи одлажу покоп шетајући болничким круговима, тражећи спас без Христа и храма за своје најмилије... од лекара нема ни осмеха, а камо ли лека за страдале од колатералне.

Немар и немоћ обележавају дангубдане младима, у расејање одлазе моћни а остали надањем и борама пуне своје стомаке, сањају о послу и слободи, испијају испразне разговоре и сузе, немаром, ноћним шетњама обележавају своја хтења...

ОДЗВУК ЗВОНА

Успомена је било више од жеље да се обичаји изведу. На грубом и неуређеном гробљу ватра недавног пожара дозвоља родбину да покојнима камен и слику замене новим.

Свештеник журно приноси руке конопцу у звонику, чује се потом прастари одјек драгог звона звук, који смо још као деца заволели... Успомене навиру, из ока суза по која говори колико смо стари и колико нам успомена, звоно младости враћа.

Шум од доживљаја из прошлости затвара нам уши за дешавања око нас, док се, уместо перспективе на небу цртају шаре од моћних гасова авиона.

Поглед се стално враћа реалном, закива судбином уснулих испод попреча, свакојаким обележја, домишљатих и оних без смисла.

Црквеног драгог звона звук једино прекида храпави попа пој-молитва Христу, вапај за спас и васкрсе покојних нам, душе у рај да оду, па макар и са грехом, јер безгрешних делатника за живота створитељ не створи.

Михољско сунце догорева траву на гробљу док нас мирис тамјана из кадионице враћа мноштву обичаја; на гробу позната слика: много пића и хране поређане, мирис тамјана и парафинских свећа, пригушено ћаскање родбине...

ПИСМО

Поштована госпођице
Секретаревић, Миљковић,

У позној младости дознао сам за Те, а боловао сам исте Врбе Ђурдевданске. И ево, са малим закашњењем, желим Теби и Бранку платонску бољку!

Дивио сам се лажима да тако мала врба ђурђевданица држи **толико и модро** Бранково тело, а он с погледом у Даницу, звезду, рече и нама и будућима: *Збогом, уби ме прејака реч. А...* из Бранкових зеница непомична, трајна заљубљеност у Тебе – као да понавља сваког од нас и вели: *Сутра ће можда и кукавице моћи оно што данас могу храбри...* да воле, као свако жив, и да се не плаше мале врбе чије гране увек подсећају на тугу, а сузе непослушно јуре!

Као што знате, гранчице, сада већ врбе-бабе и даље преносе музику Бранкових речи у многе љубави, **јужњачки разузданих као његов пркос.**

Оскарком се ките све заљубљене госпођице са именом Твојим, а ми, публика, годинама аплаудирамо, док нам дланови не поцрвене на Дан окупљања у хладу Ђурђевданице, Врбе.

Опера ветра са врбе
и данас
као бодеж пробија ми страх:
да ли сам и ја заљубљен разуздано као Бранко,
и хоћу ли испити

исту чашу жучи
без Твог меда!?

Пламеновом бојом све ми је у души,
у грудима исти коњи врани
као некад!

Никада ми време није претицало да ти се обратим, али је
то, знам, правдање због прекасноности, можда чак опрезност!

Не замери времену...

Данас видим друге сорте љубави, које као дивљи лимун,
коме плод ничему не служи, цвату без награде!

И шири се епидемија истополних обнајаја
у градовима нарочито,
јер у селу не успева,
само је ретки разумеју...

У селу се одвајкада знало:
како се зачиње теле,
ждребици, кад је до ждрепца,
на кога петао на буњишту скаче!

Годишње, бар једном, исти сусрет: са Бранком и са Тобом:
академска слика
платонске љубави многих сусретника,
дежурства,
затим бекство у странице празне
и пој и вапај,
и блудни нетрен у небо
до Атропе, молим,
до дна душе своје,
често сиђем...

Мирослав Митковић

КОБ XI

Сунце зађе (паде ноћ)
седим сам у соби
чудесна је твоја моћ,
о коби.

Ту некаквог има реда:
живота је човек роб;
разум њему заповеда
и коб.

Мајка родила човека
спреман чека један гроб
то живот на њега чека
и коб.

УЛИЧНИ СВИРАЧИ

Ми нисмо овде никада били:
лажни нас слушају људи,
лажни су звуци и лажне песме
(чулнога бит и слика),
лажне су зграде и тротоари
и ништа не постоји(...)
ми нисмо овде никада били
ни облик имали нисмо.
Када нас нестанак врати у једно
бићемо истинојесни,
бескрај без знања, лика и мере.
Ишчезли логос и ерос
на сенци лажног увелог цвета
сањају крајњу идеју.

ДАРДАНЕЛИ

Збогом, Европо,
прљави и скупи јавни клозети,
гордости и надобудности,
богата бабо,

стижем ти, Азијо,
ко бар једном овде није био
нигде није био,
сви богови своје свете књиге држе у рукама
на оној обали преко пута

и овде Харон вози у супротном смеру,

збогом старости, збогом бесмисле,
ја одлазим тамо где је настало све што јесте

воде које спајају једно Мраморно и једно Свето море
прелазим
рано прохладно јутро пресецам шољом чаја
одавде нећу понети фото,
апарат не жели више да ради
мораће да проради мозак,
да памти...

Никола Миливојевић

ТОПЛИ ВЕТАР

Идеја је врло дуго чекала у реду, и није знала чему то више води. Било јој је јако досадно. Многе друге идеје су се тискале око ње, овлаш је могла да чује сегменте њихових разговора, али уопште није схватала о чему причају. Није јој било јасно шта се заправо чека у том реду. Да би прекинула време, играла се картицом коју је пронашла у џепу свог кишног мантила. Картица је била необична и имала је слику неког чудног чупавог створења. И то јој је, после одређеног времена, досадило. Пробала је да поприча са идејом до себе. „Ћао, ја сам Идеја“, рече Идеја. „Здраво, и ја исто“, рече друга Идеја. „Колико ћемо још да чекамо“, упита Идеја. „Док не дођемо на ред“, одговори Идеја, али она друга. Идеја је морала да упита и оно што ју је све време необично занимало: „А шта уопште чекамо?“ Друга Идеја је зачуђено погледа: „Ти си сигурно тек скоро рођена. Немогуће да ниси још била на Шалтеру. Мене због овог мог блесавог Творца, а и тог новог Начела, већ шести пут ове недеље терају на дорађивање.“

Шта је то Шалтер, шта Творац и какво је то Начело, Идеја није стигла да чује. Коначно је био њен ред. Чуо се громки глас који је прозива: „Идеја“ и она се нашла пред сићушним човеком са четвртастим наочарима који је великом брзином превртао по огромној хрпи папира. „Реците свој извор надахнућа, име и презиме Творца, као и ЈМБК“, рекао је, не дижући поглед. Идеја је била без икакве идеје шта овај човечуљак жели. И он је то изгледа схватио, пошто је успорио са својим пословима и осмотрио Идеју кроз своје четвртасте наочаре. „Ах, ви сте та ново-рођена. Дајте Картицу Творца, молим вас.“ И без питања јој завуче руку у џеп и извуче картицу са сликом чудног чупавца. Затим је картицу гурнуо у једну необичну округласту справу која истог тренутка поче да се бесомучно врти укруг. „Ништа се Ви не секирајте, још сте нови, брзо ћете се уклопити. Сад ћемо ми да Вам одредимо и надахнуће и ЈМБК и жанр и стил и форму, само да Читач одради своје. Ма, немате бриге.“ Идеја је била баш збуњена, није имала представу шта је то ЈМБК. Још мање ко је или шта је Читач. Претпостављала је да је то малени предмет у коме се сада налазила њена картица. Неодољиво ју је подсећао на чаробни глобус који се врти око сопствене осе.

Када је глобус потпуно успорио, човечуљак га прикључи на свој компјутер. „Ви сте од оних проблематичних. Читач не може да прочита Ваш јединствени матични број креације. Самим тим нам је отежано да нађемо Ваш извор надахнућа. Ево можете да погледате. Музе – прецртано. Божанска искра – прецртано. Космички и природни феномени – прецртани. Једино што стоји, уз назнаку хитно, јесте да морамо да Вас испоручимо Вашем Творцу до краја зимског семестра 2013/2014. Он Вас је, изгледа, створио без икаквог надахнућа.“ Идеја се сад већ опасно забринула: „Па шта ја сад да радим? Хоће ли то имати неке трајне последице?“ „Ма не, немате разлога за бригу, Ви сте једна грандиозна идеја. Изгледа да сте свом Творцу потребни по некој наруџбини, али то не умањује Вашу вредност. Он ће Вас лепо обликовати, а ми ћемо после, зависно од тога, преко Читача да Вам одредимо жанр, језички стил и остале карактеристике. Шта ће Вам уопште извор надахнућа? Ево, ми ћемо Вам овде дати све што је потребно.“ После одређеног времена чепркања по прашњавим кутијетинама, човечуљак је изронио поносно држећи у руци пуњач за телефоне марке *Нокиа*. „Ево“, рече он, „ово ће послужити, кад већ немате сопствени извор надахнућа, прикључите се на ово док Вас Творац буде обликовао, и све ће бити у реду.“ Тутнуо је Идеји пуњач у руке и отпратио је уз напомену да буде спремна да ускоро буде послата свом Творцу.

И даље је била јако збуњена. Срела је ону другу Идеју која је још увек чекала у реду. Идеја је решила да њој покаже своју Картицу Творца. „Ау, овај твој космати је неки чудак. То ти и није неки добар знак. С њима ниси никад начисто. Одлично они тебе осмисле, али после их мрзи да те уобличе. Лењи су. Моја једна познаница пала се код сличног таквог чупавца. Да знаш само каква је била, идеја и по. И на крају ништа од ње, ено је, још чами на крају овог реда, не могу ни жанр да јој читају, не мрда годинама.“ „Али за мене су рекли да морам да напредујем убрзаним процесом“, побуни се Идеја. „Постоји датум до ког морам да се развијем.“ „О, па том твој Творцу су сигурно задали неки рок. Ту ти се тек не пише добро, склепаће те на брзину, нећеш на крају личити ни на шта. Зна се да ми, идеје за писање, морамо да одстојимо како бисмо лепо испале.“ Овога пута Идеја није имала времена чак ни да се уплаши ове забрињавајуће изјаве. Изненада ју је захватио неки топли ветар и она је нестала са места одигравања радње које је било актуелно у досадашњем наративном току.

*

Тог дана сам решио да ћу да напишем ауторски текст. Да скинем ту обавезу са грбаче. Ето, жртвоваћу један дан викенда, и мора да испадне нешто. Кад сам сео за компјутер, видим да не иде. Почнем реченицу, па бришем. Почнем другу, напишем цео пасус. После ми се опет не свиди. Обришем све, цео фолдер. И тако. Немам појма шта ћу да пишем. Решим да одем да се иштуширам. Читао сам негде да су многи писци рекли како им најоригиналније идеје падају на памет баш испод туша. Ништа. Није помогло. Вероватно се ти генијалци нису туширали у мојем скученом купатилцу, где морате левитирати на једној ноzi, искривљени као параграф не бисте ли избегли да, док жмурите, главом звекнете у бојлер. Или можда нисам довољно утрљао шампон. Свеједно, идеје никакве, а рад треба да се преда што пре.

Док сушим косу феном, чујем цимера историчара како се преслишава и наглас понавља шесто поглавље „Успона Европе“. Кад угасим фен, он престаје. Мисли да га од фена не чујем, а овако га је срамота да обнавља преда мном. Стварно не знам шта бих могао да пишем, вероватно је најлакше неку причу. Сада се чује само крчање мог стомака као реакција на оброк необичне садржине који сам појео у мензи. С времена на време огласи се и размажено комшијско дете. Захваљујући дебљини папирнатих зидова који нас деле, свакодневно се могу чути најновије догловштине овог дериштета, баш као да се одигравају тик испред нашег носа. И даље не знам шта ћу да пишем. Поглед ми прелази преко неуредне собе у потрази за инспирацијом. Зауставио се на још увек ненамештеном кревету. И да сам га наместио, ионако бих увече морао поново да га размештам. Завалио сам се у јоргане увијене као сарме и одређено време размишљао. Још увек не знам шта ћу да пишем. Одлучим да погледам у уџбеник креативног писања, можда се ту нађе штогод корисно што ће помоћи да напишем ауторски текст.

Књиге које поседујем хаотично су разбацане по целој соби. Али то је један уређени хаос, што доказује да сам тражену књигу пронашао већ после пола сата интензивне потраге. Цимер одлази у спаваћу собу газда Власте да тамо наглас издекламује седмо поглавље „Успона Европе“. После прочитаног уводног поглавља књиге о креативном писању, ја још више не знам о чему ћу да пишем. „Општа теорија креативног писања, баш као што је случај и са осталим фундаменталним наукама, ствара се

на основу дескрипције, аналитичких и синтетичких разматрања основних аспеката заједничких за различите праксе креативног писања, и развија до теоријске артикулације јединственог, кохерентног, свеобухватног и систематизованог приступа креативном писању.“ Само сазнање да ће неко аналитички и синтетички разматрати моје дело, шта год то значило, није ми се уопште допало и деловало је помало застрашујуће. Газда Власта уз куцање и прилично звучно накашљавање улази да пита да ли га је неко звао телефоном док није био ту. Љубазно му одговарам да није нико, иако је телефон звонио више пута. Мрзело ме је да устајем, ако је неком баш толико потребан, назваће га опет. Јесам му ја станар, али нисам секретарица. Пошто решење за свој ауторски текст још увек нисам пронашао, узео сам да прочитам поглавље о начелима креативног писања. Таман сам почео да се удубљујем у тематику, када ме је изненада прекинуо чудновати топли ветар. Он није долазио из фена, већ је означавао промену фокализације у овој причи.

*

Идеји је требало одређено време да схвати где се налази. Била је у студентској собици коју су делила два цимера. Један је непрестано лупкао нешто по компјутеру делујући јако нервозно. Други је у рукама чврсто стискао књигу са насловом „Успон Европе“, замагљеног погледа зурио у плафон и бешчујно мрдао усне. Онда је први отишао у купатило, а други је почео да мрмља себи нешто у браду. Идеја је поново бацила поглед на Картицу Твораца. Сва срећа, па цимери нимало не личе, било јој је сасвим јасно ко је њен Творац. Одлучила је да сачека да се врати, па да му онда падне на памет. Желела је да избегне стереотип како све добре идеје падају на памет док је Творац под тушем. Мрмљање Творчевог цимера је прерасло у гласну расправу о судбини Европе 16. и 17. века. Али чим је Творац поново ушао у собу, његов цимер престаде да говори сам са собом. Идеја је чекала прави тренутак. Творац се дуго времена шетао по соби, преврћући по разноврсним књигама, док коначно није пронашао оно што је тражио. Цимер је напустио собу. Идеја осети да је сада прави моменат за деловање. Искористила је Творчеву заокупљеност књигом коју чита и лагано му се увукла у мисли.

У том ковитлацу било јој је јако непријатно, тек после неког времена је успела да се адаптира и размотри где се заправо налази. Све је журно и динамично, Творчеве мисли су зујале

на све стране. Биле су свих облика и боја. Идеја помисли како је прави ужитак посматрати све те мисли где безбрижно лепршају. Изненада, она примети да је окована. Није то одмах схватила, али било јој је потпуно немогуће да се покрене. Осврнула се око себе и виде како јој се кроз хрпу мисли приближавају два чудовишна створења. Више јој није било уопште лепо и покајала се што је икада упала у Творчеве мисли. „Ко сте ви“, упита их она. „Ја сам Анализа“, рече једно чудовиште. „А ја сам Синтеза“, рече друго. „Шта желите од мене?“ „Да те анализирамо!“, рече прво чудовиште. „И да те синтетичемо“, додаде друго. Идеја није знала шта то значи, али јој није деловало нимало пријатно. „Ништа се ти не секирај, натенане ћемо да те сецирамо, део по део. Али није то ништа страшно, то је за твоје добро, да би засијала у свом пуном сјају.“ Идеји је постало јако загушљиво, а било јој је помало и мука. „Кажите нам прво да ли си у складу са свим прописаним Начелима. То је кључно за твој даљи развој и судбину која те чека у Творцу.“ Идеја није знала о каквим се начелима ради. Није ни стигла да постави питање, чудовишта су већ даље углас декламовала: „Да ли се заклињеш да ћеш поштовати Иманентност, Иновацију, Инвенцију и Слободу, тако ти Творац помогао?“ Идеји ништа није било јасно. Њен Творац јој се учинио као паметан човек. Зашто су му, забога, потребна ова два чудовишта у глави, која непрестано говоре неразумљивим речима и која желе да је комадају на делове. И зашто говоре о слободи, када је она потпуно окована. „Дакле, заклињеш ли се?“ „Не“, одговори Идеја. „Не знам шта су те ствари.“ „Онда нам не преостаје ништа друго него да те избацимо из Творца“, рекоше Анализа и Синтеза, претворише се у топли ветар и одуваше Идеју из Творчевих мисли.

*

Читао сам о начелима креативног стварања и још увек нисам знао о чему ћу да пишем. Ништа ми није падало на памет и то је већ почињало да ме озбиљно иритира. Онда се у једном тренутку, сасвим изненада, појавила Идеја. Банула је потпуно ненајављена, једноставно се створила насред собе. Лежала је на гомили насумично набацаних књига и није се померала. Накашљао сам се, не би ли схватила да сам и ја у соби. Није реаговала. Прићох јој мало ближе и схватих да је Идеја без свести. Продрмао сам је, лупио јој неколико шамара, однео до купатила да је умијем и опет ништа. И даље се није мицала. Била је скроз

беживотна. Реших да је прикључим на свој стари *Сименсов* пуњач за телефоне. Био сам убеђен да ће ово успети. Али после одређеног времена проведеног на пуњачу, Идеји и даље није било боље. „Наравно да јој није боље“, узвикну неко тик иза мене. „Па ти си је, чоче, прикључио на *Сименсов* пуњач. Сви знају да се идеје за креативно писање пуне преко *Нокиних* пуњача.“ У моју је собу, изгледа, могао да упадне ко и како пожели. Окренух се да видим који се то још неочекивани гост налазио у мом пребивалишту и остадох запањен. Наслоњен на кварцну пећ, у углу је стајао владика црногорски Петар II Петровић Његош.

„Не можеш тако бахато да се односиш према својој Идеји. Ако је не ставиш на прави извор напајања, нећеш ни имати ауторски текст. Су чим ћеш онда изаћ' пред професора?“ Одевен у пуну црногорску ношњу, Његош је својом висином готово досезао плафон моје собице. У руци је држао *Нокијин* пуњач за телефоне. Понудих владикау да седне. Било ми је необично непријатно што нисам мало посредио собу, ипак није мала ствар када се један владика налази у вашем дому. Извиних му се што немам чиме да га послужим. Онда се сетих наpolitанки које сам у мензи добио као дезерт. Владика је, ипак, културно одбио. Сместио се на цимеров кревет и стрпљиво сачекао да пребацим Идеју на други извор напајања. „Откуд Ви, владико, код мене, овако ненајављени?“ „По дужности“, рече владика. „Мој је сада посао да повезујем изгубљене идеје са лакоисленим творцима. Ти ниси ни први ни последњи који је умало изгубио своју генијалну идеју. Када год дође до одређеног застоја, мене су задужили да интервенишем. То је све због моје *Луче*. Откад сам је написао, сви ме сматрају стручњаком за песничко надахнуће и стваралачку идеју у књижевности. Тако ја сад јурцам на хиљаду страна. Ниси ни свестан како су аутори данас аљкави.“ Бејах мало постиђен што сам о *Лучи микрокозми* владике Његоша читао само из скрипте, па се не усудих да на основу свог танког знања улазим у неку расправу о овом делу. „Мора да је то јако исцрпљујућ посао“, приметих ја, желећи да скренем тему са сопствене аљкавости. „Не жалим се превише, могао сам и горе да прођем. Андрића су, на пример, ставили да читава и разврстава идеје. То је тек залудан посао.“ Приметио сам да је Његош готово потпуно изгубио свој карактеристични црногорски изговор, а његове речи ми нису звучале нимало архаично. Вероватно је, после толико проверених идеја у многобројним делима, и сам попримио одлике модерног стила изражавања.

Још увек нисам знао шта ћу да пишем. Рекао сам то и владици. Он се грохотом насмеја: „Знам како се осећаш. То је зато што твоја прича има предвиђени рок за завршетак. Не може се прича писати брзо и у журби.“ Ја сам баш мислио да може. Увек су ми најбољи радови били они које сам одрадио на брзину, у једном даху. Рекао сам владици да нисам сагласан. „Ама, не може и тачка“, разљути се владика, „Кад тражиш идеју за писање, то је као када тражиш љубав. Немогуће је пронаћи је на силу, она мора једноставно да се деси. У супротном, потрага за идејом или пак потрага за девојком, претвориће се у потрагу за клозетом.“ „Како то за клозетом“, зачудих се ја. „Лепо, биће или заузете или усране.“ Владика је приметио моју згранутост његовим слободним изражавањем и сада се још гласније насмејао: „Не брини ништа. Све је ово у складу са начелом слободе, могу рећи шта год пожелим и твоја прича ће и даље остати ваљана.“ „Али какве то везе има“, зачудих се ја. „Ми ионако нисмо ни у каквој причи.“ Владика се само благо насмешио. А ја и даље нисам знао шта ћу да пишем. Реченица о клозетима још више ме је забринула. Сад тек нисам веровао у иновативност моје будуће приче. „Не секирај се. Ти си своју причу већ написао.“ „Како то, поштовани владико“, пренеразих се ја. „Како је то могуће? Нисам ни приметио кад се то догодило.“ „Ево, Идеја ти је већ у пуној снази. Само је потребно да је скинеш са пуњача, пребациш у компјутер, инсталираш, отвориш у *Word*-у и прича је ту.“ Био сам неизмерно срећан оваквим развојем догађаја. Захвалих се владици, изљубисмо се за растanak и он нестале у ковитлацу топлог ветра.

Инсталација Идеје је трајала мало дуже, због успореног рада мог компјутера, али и због антивирусног програма који је стално проверавао да ли је заражена неким непогодним садржајем. Када је мој фалично инсталирани програм за писање коначно успео да отвори Идеју, предамном се створише странице текста за које нисам ни знао да сам их исписао. На врху прве стране писало је крупним масним словима: *Топли ветар*.

Бојана Јосовић

ДВЕ ПЕСМЕ

БЕЛИ АНЂЕО

Прносила сам твој мир и љубав
долином реке милешевске,
твој ум се у сунце раскрунио,
сад ти је комотно у кругу,
за себе имаш тајни немумшт кут.

Како си, сироти мој анђеле,
између камења пролистао,
оградио се у белу осамљеност,
у моје лице усекла се црта заласка.

Водиле су ме твоје мирне рашке очи,
вид се запалио пред сувим простором,
саздан гори, пали наша крила,
чега год се дотакох добило је твоју боју.

Нека си благословен Ти, који си ми дао
да угазим у небески огањ,
наслоњена на један бели прозор
копајући по дну нађох огњиште.

Опрана светлошћу, сагибам се
за танушне сунчеве жилице
што нас држе под својим знаком,
улазим у плаву пећину.

Слутим нечију руку на узаном рамену.
То ми се ти, анђеле из Милешеве,
преко стотину даљина смешиш.

МОЛИТВА

Кад зором обасјаш земљу,
погледај испод хладних верига
простирку крај огњишта,
колевку што нам оста пуста
и мирис давно остављених дуња
из старе шкриње.

Не дај да последњи прагови угасну,
ни врућа погача у пепелу
задојена мајчиним млеком,
ни крчаг воде тек окрњен,
ни бачве вина препуне
на голом голцатом камену.

Усправи нас на земљи својој
чврсто као стабло четинара
док корен не утоли жеђ.

Дај мудрости за спасење
грешнима да се врате
коренима на бдење.

И почуј молитве монаха
што појући сеном светог Оца
осташе као заточеници
да свету земљу бране
часним крстом и молитвом.

Милица Симјановић

ОКАТРЕНУЋЕ

Закључан у уму, исисаног живота, још увек је осећао како му крв кола телом, а њена рука му грчевито додирује раме. Но, куда са одбеглим мислима?

Огњен, та неизлечива поштењачина једнако навикнута на наслагану прашину данашњице, у потаји се борио са убијеном мирноћом све док се, сетивши се њеног додира, није тргао из полусна, у који је претходно довољно тешко доспео. Његова улепљена коса, разастрта око слепоочница, сигурна и сасвим очекивана последица каталога ужеглих осећаја и узаврелих осећања сједињавала се са мемљивом просторијом. Влажни зидови су му, отргнувши сваку могућност да се икада измири са собом, наметнули путоказ за несаницу, одајући загушљив задах пун тешкоће, учмалости и раздражљив поглед лица искривљеног од ужаса. Похитавши ка боци, том од давнина познатом делотворном леку који се не издаје на рецепт, приметио је да се кретао са месечином, која му је мркоцрвеним зрацима осветљавала последњи доказ заједничког бивствовања у не тако добро омеђеним одајама времена. Поставши свестан да је човек сам себи земља без мапа, његов крик се, испод успаваног Месеца, разлио у тишини васионе. Мало потом затекао је себе како, уморан од битке коју није смео да изгуби, утишава себично јутро, које му баца светлост у очи и подгуркујући зраке сабласно му се смеши. Утоноу је у воњ на који је, чињаше му се, почео да се навикава оног трена када је прашњава боца заподенула причу о њеном усахнућу. Презирао је себе и могућност да ће се навићи на самање. Редовно би преживљавао бол савијајући мало дувана у хартијицу, а осећајући јад, из пуке навике би гледао преко воде, узгред тресући оно мало преосталог пепела. Три неугодна стања душе изазивала су ону четврту мисао, за коју није знао како би и време умело да је преболи. На њеном гробу су се мимопролазећи последњи пут сукобили њихови тужни, празни погледи, а погнути и, услед бројних недаћа, сасушени и врло суморни старац киселог лица и вечно промуклог гласа, увредом је сасекао Огњена: „Била ми је једино због чега је све уопште нешто вредело, а тиме што јој ниси обезбедио удобно место поред себе, гурнуо си је у ту провалију неукусних мисли.“ Стараца после ових речи нешто уштину у грлу и дуго потом омота-

ваше и притискиваше његову болну душу. Разговор се убрзо учини још мучнијим јер младић крупних и тамних очију са дубоким, као без дна погледом на ову жаоку умочену у жуч дрекну силином свог баритона: „Старче, ја сам само у њеним очима дубље прочитавао свет“ и, услед пене која му се цврчећи скупљала на уснама правећи грудву, узалуд покушаваше да изусти још нешто. Старац му се дрско осмехну и погружен једва додаде: „Ти си, Огњене, сине, преиспитивао своје прохтеве па из њених молећивих очију ниси чуо крик, а морао си да чујеш и шапат.“ Приметивши на љутитом старчевом лицу исте црте које је, бојећи се својих грубих вајарских прстију, плашио да помилује на њеном, мучећи себе, изнова се сећао њених двеју јамица, које би јој најрегуларније утонуле на обрашчићима док би им у сумрак, подсетивши време да су заклето противници те одвише цењене категорије, припремала доручак.

И да – пре или касније време те у подсвести пронађе и постане твоја водећа истина. Осетивши да му тутњи у ушима и разлаже се у грудима, Огњен бризну у силни плач и иако му се учини да му сузе извиру из дубине срца, не осети да му бива лакше. Никада није био тако посрамљен, а оно што је најчудноватије, осетио је да није крив, али да је најисправније да због тога што су исто живели, а тако се друкчије волели, отрпи. И да би требало да још много више поднесе.

Упознавања

Александар Радашкјевич

ПРЕЛУДИЈУМ

ПАН ПОШТА

У снегу, на степеништу туђег уснулог дома
малени стари необријани Чех
седео је, не видећи како јури около и завија
његов млади пас. Пан је ослушкивао звезде
Пана Бога, унатраг премотавајући филм, где су
године логора и бувара код фрицева,
код својих, где чопор мачака негује добра пани,
чији прах чувао је у ормару међу кршом
неопходно-непотребних стварчица и ствари,
где је Чомолунгма ђубрета, у које се може
загњурити у сласт, и пиво као запењена Лаба,
где он опет младожења је, и кида зубима младим
месо јежића на првој свадби, на циганској,
и где стигао је да доброји тај хороскоп успеха
и нежности нама, бекри-садрюзима својим живим,
неочекиваним, очајним, јучерашњим.

10. 3. 1999. Бохемија

ЈУТРО

Високо над охлађеном земљом,
у поднебесју, где тугују и
сећају нас се наше песме,

разгорева се пламени дан
на граници оних светова, где су
тајанствена лица птичја.

Нагатао је век овај и извајао
из пустоши: од плашта
златног у руци само нит,
а од града пировања веје
пепео, и врата поскидана су
са зарђалих омчи.

Али важимо за живе и на крају
оне алеје, где зрно се
на длану живом скамењује,
где тугују и сећају нас се
наше песме – високо над
огађеном земљом, у поднебесју.

13. 11. 2000. Бохемија

ПРЕЛУДИЈУМ

И доспео сам у последње даљи оне земље где
размахнитао се мај,
где прихватиле су ме само птице, само
лица која сам звао,
и сишо на станици помоћној, пустој, где ливаде
целивају табане
где запечаћена је коверта тешке туге, исписане у
ноћима зимским.
Без бифеа, назива, без карте – тамо где вавек
изаћи нисам смео,
где иза музике дише тишина и иза неба
не види се земља,
где и даљи имају свете даљи, где сливају се
дуги погледи – тамо где
живот завршава се
животом.

2002. Бохемија

* * *

Од луне већ око поноћи напупеле и петербуршке
безноћице беле, од фотографије пријатеља који
отпловио је у хладнодушну даљ над даљима, од старе
пијане поцепане лутке и азурнога говора анђела, од
предвечерњих просева и црног филиграна мастила овог,
од оне стазе влажне, гипке, од ружичастог злата крстова,
као од оскомине блаженстава пролазних, од окана
младости, широм отворених у небо, и тик-такања
мргдног сата, у огледалском лавиринту
самоћа, од замке прстеноване љубави, од оних
који ми више не пишу, и оних који пишу
тек понекад, од звезда успутних над вагоном,
зевања недељног, од облака, набубрелог свитањем,
од оних чију косу сад миче ветрић нетрулежни,
скупивши бесане очи и стегавши ребра лактовима,
часове радости узимам и ја у промајној тамници света.

2002. Бохемија

КАКВА ДОСАДА

Како досадно је живети, не верујући, како
веровати, не очекујући више. И месо нечије
крцкаво пропуштати кроз тело, које и не примети,
и зиму, опет бљузгаву, подносити кроз прозор
ознојен од досаде. Каква досада – то енто по
реду вече, расцмиздрено над пеном Лете.
Све препознавати, не видевши ништа, и видети
данима, ништа не препознајући. Лепршати, у
памет узети се, венути, легати и устајати, и лик
умивати, који наниже клизи, да би уљудно
намигивао светини, док ова гоји се у посном
загрљају досаде. Појединачно, удвоје, у сну
о сновима или у препуној ступи поднебесној,
где још од јутра све врви – каква је досада
поново живети и умирати. И умирати –
каква лепљива то је, безизлазна досада. Каква
досада – на свету досађивати се десетинама
Божјих зима тако заразно, тако поштено

и да вам не дојади, ни овако ни онако, и да
никако не дојади вам као пролећна омама та
земаљска присносрдачна досада.

12. 2002. Бохемија

ПАНИ МАРИЈА

Са чварцима лепињице пекла је за пут
сусетки, која није их волела: те имају вишка
круна, те квадрата, те тек онако како воле
да не воле другог. А ноћу опет звала „хитну“
за пана свога, још држећег, што као риба хвата
рудничким модричастим устима неки свој
мигољави и суви ваздух и сит се наприча
већ на јави са браћом својом, четворицом
што давно с метвицом младости оде им век.
Потом седела је у плишаној фотељи крај окна
опраног, за старим плетивом излишним, над сваком
петљом, над сваким чворићем шапћући: «зашто?»
све нежније и тише.

А крај реке, испод воденице,
сву ноћ тешка хука, и провејава свеже
невидљиво брашно крај враташца ниских, куда
у доба благочестиво у освет улажаше
увек будни целат. С покуњеном радошћу
истресен из постељине уштиркране, погужване
миловањем, већ умивен, врзма се чешки свет –
између нове капеле, пиваре и станице,
где уличица последња, Код Мати Божје,
од тополе до тополе одводи иза снежних поља
и анђеле с рукавицама крзненим, и демоне
у гвозденим чизмама, док цврче на старом
тигању са чварцима лепињице мирисне.

2004. Бохемија

* * *

Тако је слатко наћи се на земљи
у ћилибарном агустовском дану,
хеладе облака пратити кроз

гране што љушкају се, пити густиш
позних горкастих вина и сен
своју нагу под јабуком занавек
положити на боначу течних трава,
да би бозима што отпловише рекао
постојао сам међу званицама на том
трулежном пиру, изуму не нашем
но ради нас, кад, паучину стржући
с окана небеских последњих и празних
тако је слатко наћи се на земљи
у ћилибарном августовском дану.

2006. Бохемија

СПАВАМО

Спавамо зими, дане-патрљке преспавамо.
Увукавши под жуто крило кукасти нос,
спавамо. Магле нам се са голих гора завлаче
под јорган и, као мачке, фркћемо видевши
у сну сањане душмане. У сну на концерте
идемо, где баритон вољени, надимајући
херкулесовска прса, пева романсу стару
„Али то беше сан.“ У суботу – воткица,
кавијар и сан до субота будућих.
У паузи – снови с телевизије, који нас
увек успављују. Пред Нову годину
очи избечимо, нисмо у стању чак ни да
сетимо се, што смо стару годину сањали.
А врело лето стиже, с њим и дебела жега
небеса, над речицом летњиковац, тишина. И
ко увек, међу две јабуке лежаљку мрежну,
и уздахнувши, склопивши поднадуле очи,
врло пажљиво ћемо га преспавати. Ти
спаваш мене, ја спавам тебе. Спавамо,
кукасти нос увукавши под жуто крило,
и сањамо топли сан о томе како нас нема.

2006. Бохемија

ХРЕН ПАНИ МАШКОВЕ

Хрен пани Машкове још у леји крај летњиковца.
Дани се топе за углом, ни да се осврну, као лопови
и убице. Она. Она је сад, као мушко, ту, иза стакла,
сасута у сиву железну канту. Гојазна, брљива,
брљава; табанале су крај излога њене пете,
налик млечњачама на пољани пуној гљива.

Хрен Машкове, трулеж га не би такла,
поклон стидљиви међу даровима трајним...
Нека су деца куд које, нек и цукца крај ногу, нек мачку,
нек црквала, нек отпадали бубрези под кровом танким,
ипак, у дому старачком, у топлом, ставила је тачку,
и од ње остао је овај хрен.

Хрен Машкове... Беле се сад њене пете
астралне у узораној васељенској леји, где тешко
и појма да имају о хрену,
остављеном у време промена, време сурогата
и потурања, које мене и тебе, браћу нахерену,
заувек брише као штампарску грешку.

2007.

ЧИТАТИ

Читати роман онемоћалог живота, странице
модре листати: био је поета, био дечак
и тамо неког волео и такође смртно
веселио се и погледом пуним отапања
лептире ловио који промицали су иза огледала
трокрилног.

Читати роман опеваног живота, да мирише
на лук, краставац на имању, да ветар станични
завижди перонима и узљуља жути плиш
са прашним ресама у засебном кабинету као
јато лунарних птица, у безљуђу многољудном
и пуном оних небеса.

Читати роман гњилог живота над снежним пољем искричаве Неве, руком занемелом по осликаном емајлу неба прелазити и знати и знати, упоређујући ликове-имена разобличених јунака, да иза нерастопљивог прага његовог пригрли вечни друг.

Читати роман пролећне јаве и видети поглед у коме је небо. „А живот? Шта са животом? Све је само у томе...“ и дочитати стрмоглавце до тротачке. А море – сасвим ту, до саме ограде, оваплоћено. Види, читаво море густе свете воде...

2008.

Александар Павлович Радашкјевич (1950; Оренбург), савремени руски песник, есејист, преводилац. Одрастао у граду Уфа, 70-тих година живео и радио у тадашњем Лењинграду. У СССР-у није штампан. Емигрирао у САД 1978, радио у библиотеци Јелшког универзитета. Године 1983. прешао у Париз, радио у познатом недељнику *Руска мисао* до 1991, када постаје лични секретар Великог кнеза Владимира Кириловича и његове породице, коју, све до 1997, прати у бројним званичним посетама по Русији, Грузији, Украјини и европским земљама.

Живи у Паризу.

Почев од краја 70-тих нашироко објављује у емигрантској периодици, а од 1989. г. и у отаџбини.

Аутор је осам књига поезије, прозе и превода. При петербуршкој издавачкој кући *Ликови Русије* основао књижевно-историјску библиотеку *Бели орао*.

Песничке књиге: *Гоблен* (Њујорк, 1986), *Оно доба* (Санкт Петербург, 1997), *Последњи снег* Сакт Петербург – Париз 2003), *Ветар созерцања* (Санкт Петербург, 2008), *Земаљски празници* (Москва, 2013). Књига поетске прозе *Лисац, или Inferno* (Санкт Петербург, 2009). Књиге које је превео с енглеског: Џејмс Хабел *Љубавна писма Земљи* (1983), Џејмс Болдуин *Ђованијева соба* (2006).

Избор, превев с руског и белешка Злата Коцић

Денис Новиков

ЕДЕН

ЕДЕН

ја нисам увређен, никако не
и ничим нисам обманут
у првом реду погледом москве
с лењинских гора на рајски врт
и дивио бих се с лењинских гора
и пијуцкао бих радо ја
чашицу пажње топлог кагора
за цркву која ме је крстила
чујем са цркава звона смела
и чак кроз снобовско жмиркање
видим на тополу врба ослоњена
и више је то но ослањање
мама се ту родила и ако рећи смем
да би се у оца заљубила
да би се неруска реч еден
овде до краја порусила
да би дете могло говорити
а то дете сам ја што знате ви
да москву не би могли покорити
црни наши другови

ЉУЉАШКА

Нек почне да зелени моја жива ограда
и љуљашку нек почну да љуљају
и од среће нек ритмично зашкрипи када
је јако, још јаче заљуљају,
На дрвеном седишту и дању и ноћу,
са конопцима каквих је сијасет,
подвијајући ноге при спуштању,
ти се успињеш у други свет.
И испруживши ноге ка висинама

поново се пробијаш ка свету том:
један – изједначила си љубав са звездама,
два – изравнала си љубав са земљом.

1.

Што је могуће дубље дим удахни,
не испуштајући га што је могуће дуже –
и нема више ни горштака, ни ратова страшних,
и панства нема, ни чланства Пољске, друже!
Да није Пушкина, на ону ствар
бих послао све то, ја вас уверавам.
Реците, ко је то – Цохар?
Опростите, где је то – Варшава?

2.

Тридест и једна ми је. Једем сам. Сам пијем.
С халапљивошћу губим свест
у гомили огромној, и твој Бородин ми је
у сећању, тј.
Видим мој бисер у ђубре је умешан,
па проклињем,
али додатну косу са главе не скидам,
нити ћу маску с лица да смијем.

РАЗГЛЕДНИЦЕ У БОЦИ

1.

Са државних постеља, као орлови смели
у пионирском дремежу пркосном,
новином онанизма смо полетели
над брдовитом оплаканом земљом.

и летели смо као добри дуси
билибинске шуме, брда, дим
а на наташиној разгледници љуси
са жељом за бесмртношћу – ми.

2.

Школске дипломе, глобуси, свеске
изгубљени поглед падином плови,
„Не зајебавати се... Не зајебавати се...“
клопарали су дечији точкови.

Ка мору Црном, кроз велику Русију
носио је воз; ја Рус, ја сам схватио
сву истину, дивљу и неразумљиву
ма колико нас душманин следио и мучио.

3.

Радничко – сељачка проза
називом је момка збуњивала,
радничко – сељачка проза
суво грожђе није даривала.

А хтело је момче грожђа сувог
У својој четрнаестој години –
И анђели су услишили жељу безумног,
Са осмехом, гадови, невиним.

Са Нескушног сада
неће се страшни јавити жиг,
на жигу досада
побегне пред упаљеном лампом
за један миг.

Кондуктеру, кондуктер ти си?
да платим још сам мали,
ти као да доктор ниси,
што су ти бели мантил дали?

Имаш апостолског на лицу,
уважи, на коленима молбу,
љубим ти бушилицу
последњу своју слободу:

пронађи адресата
мојих стихова – тамо у дубини
Нескушног сада,
нађи је, мени, у туђини.
Научио сам руски
једноставан је као дан,
као њен стас уски
као што што је златан зуб – златан.

Дентисто уз грешку
малену грешку, поверуј каткада
домородачком смешку
што на извоз одлази сада
(круница је царство
у кругу белоснежних другарица,
алхемичара на астром
баштована ситна дрхтавица)

осмехом последњим
Нескушног сада запали, дај,
епитет столетни
И сунце у устима сачувај.

Ја нарушити нећу тишину
Твом мртвом тихом сну
Боље је сваком твој сину
Да заспи последњи пут.

Спусти се поезијо и донеси
У боји снове синовима
Дигни се и лево занеси
И погоди по нама свима.

ПЕСНИК

Ти си цар: живи сам.

Речник, где слово од словца
другим одвојено бива,
али усамљеност творца
у једно се слива.

Творац је наш усамљен страшно
о њему, царе, мислим у ствари
када узалуд звони звоно гласно
а хуља никако да се јави.

Денис Новиков (1967–2004), руски песник, један од најталентованијих у својој генерацији. Живео у Москви. Неколико година провео у Енглеској. Последњих пет година живота, разочаран односом руске читалачке публике према поезији није писао стихове. Умро је 31. децембра 2004. у Израелу. Његове најбоље стихове краси савршенство форме, свежина поетског језика, нетривијалност слика и блистава организација песме. Вечне теме, туга за изгубљеним, надахнутост сусретима и местима органски се сједињују у његовој лирици. Објавио четири књиге поезије. За прву *Прозор у јануару* предговор написао Јосип Бродски.

Препев с руског и белешка Светислав Травица

Евгеније Капустин

РУС

сликару И. И. Левитану

Изнад вечног мира кад заплави
Са капија небеских верига,
Где певају херувими слави
Не постоји ни туга ни брига.

Где реч свака молитва је части,
И глас јека крви нам невине;
Из руске ће земље већ порасте
Грубе стене – црквене зидине.

Говорећи с неба куполама
Стоји мирно наше светилиште,
Иза тако оживљеног плама –
Плавет неба златне боје иште.

Зрак светлости вечности те даде,
Пробуђене у магли даљине;
Љубав нек нам загреје све наде
Молитвама туге с душе скине.

Овде је велики дух слободе,
Овде је реч светло и олује,
Лик је слика у таласу воде,
Дисање се са звонима чује.

Овде судба места мења често,
Гори попут светиљке у мраку;
Овде смрти на крсту је престо' –
Земља с небом у истом кораку.

ЖИВОТ

Кад бисмо га упрегли као рагу
Да нас само сећањима вуче,
До тишине на последњем прагу,
Где нит сребро не мота у клупче...
Нови дан памти тек то што не беше:

Јарке снове – светлост из даљине;
 Прошлост се не враћа ни да нас очеше
 Док на њу гледамо са висине.

Живот – то је бол у чекању среће,
 Живот – то је тражење себе –
 Страст и спокој – дрхтав пламен свеће,
 Избор за мене или за тебе

Живот или смрт – почетак је само;
 О, небо мило не зови ме рано,
 Не желим да срце заћути тамо
 Још желим да волим све животом дано.

НА КРАЈУ СВЕ ИСТОПИ

Све у заборав падне лако.
 И као да сам умро,
 Благослов тражиш тек онако –
 За снег у јесење јутро.

Под прозором твојим заспаћу;
 Да чујем како дишеш,
 И на бели папир ставићу
 Све што сновима пишеш...

Срце у сећања се склопи –
 У вечност без граница!
 Ипак, на крају, све истопи
 Топлина твојих трепавица!

Евгеније Александрович Капустин рођен је 19. септембра 1984. године у Санкт Петербургу. Дипломирао је на Петроградском државном техничком универзитету. Објавио је антологију *Млади Петербурга* (2009, 2011), збирке поезије и прозе, *Колос речи* и *Ухо речи – 2* (Астрахан, 2008 и 2009), збирка савремене духовне поезије, *Небески одјеци* (Санкт Петербург, 2009), збирка песама *Поново имам инспирацију* (Санкт Петербург, 2011), збирка песама *Извор светлости* (Нињњи Новгород, 2011). Добитник је више књижевних награда. Уредник је међународног зборника савремене духовне поезије, *Небески одјеци*.

Препев с руског и белешка Анђелко Заблаћански

Тумачења

Душан Стојковић

ТРЕПЕРАВИ БРУЈ ЛИРСКОГ

(Слободан Лазовић, *Стопе на води*,
Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг 2013)

Слободан Лазовић (1946) је по много чему необичан песник. До сада је објавио само једну књигу прича *Испод живе воде*, давне 1987. године. У периодици, сем четири песме у *Пољељи*, такође давне 1992, није објавио ниједну песму. То нипошто не значи да је као песник изнебуха бануо пред нас и освојио из прве престижну награду *Гордана Тодоровић* за 2012. годину. Ако се за њега није знало, јер се није ни могло знати, као песника, он је упорно брусио своје песме и збирка о којој пишемо (штампање ове књиге управо је и резултат споменуте награде) нипошто није почетничка, клецајућа књига. Ако садржи најновије песме свога песника, оне које су недавно настале, то није доказ како ранијих песама није било и како оне нису биле песнички мостови преко којих се морало прећи да би се до овакве поезије (при)стигло. Она је показала, и доказала, како је Слободан Лазовић особен песник који има шта да каже и зна итекако добро како то ваља учинити. Он није учио од других. Певао је из душе и срца онако како су му песме налагале и резултат је сасвим предвидљив: његове песме не личе на песме других песника. Ако је песник чекао тренутак у којем ће се као песник објавити, тај тренутак је одистински дочекан. Од нас се очекује да прибележимо у чему је особеност Лазовићеве збирке и ми то са задовољством и радимо.

Она је, најпре, целовита, чврсто складна књига. Четрдесет пет песама које је чине неподељене су у циклусе али су града-

тивно, местимице и лајтмотивски, ређане и творе целину којом се одистински *по води*, христовски, гре, али се притом у воду не упада и никаквог дављења нема. Оно о чему се пева обичне су, свакодневне ствари те нам се покадшто учини како наш песник остварује, свесно или подсвесно, поетички задатак који је био поставио себи и тадашњој српској поезији (послушао је самога себе, али је српска поезија била глува на његов поклич) Ристо Тошовић: *вратимо се малим стварима*. Ако су „ствари“ којима се ова поезија враћа мале и обичне, начин на који она то чини ни у ком случају такав није. Слободан Лазовић у великом броју песама (деветнаест их је на броју) не употребљава строфичну организацију. И када строфа има, оне су изузетно ретко једнообразне: готово увек су различите по дужини, посковне и досковне. Риму песник брише сасвим. Песме пуни анжамбманима. Опасно их приближава прози те оне веома често и делују као стиховно уобличене песме у прози. То је био песнички изазов којем је песник свесно прибегао лишавајући тако своје песме потенцијалне опасности која многим првим песничким књигама прети. Ако ичега нема у његовој лирици, онда је то (непревредла) патетичност и (отужна) сентименталност. Лазовићеве песме мушке су, опоре песме које се пишу док зуби шкрипе, и душа заједно с њима, и оне изазивају исту такву реакцију у својим потенцијалним читаоцима. Ова, и оваква, поезија може се или (за)волети без резерве или одбацити без премишљања. Па, ко како изволи! У сваком случају, пред нама су песме које никога не могу оставити равнодушним. Јадни су песници који су ни риба ни месо. Њима, убеђени смо, све ређи читаоци поезије, ако таквих код нас још увек и још имало и има, нису вољни ни на пушкомет да се приближе.

Почетак прве песме „Синтагма“ индикативан је сасвим: *Обложен свакодневљем. У истој песми и: дан упорно / тумара по рововима собе и насађујем пљоснату именицу / лопата на витко извијен глагол бацати, / дарујем посао стопама, посао води.*

Песник зна да „изломи“ изнутра синтагму, да је, било надреално било натуралистички, заошија: *сломљена стварност* („Штака“); *сломљеним рукама крошње* („Липа“); *глад / ветра* (Исто); *кучке времена* („Мимо мене“).

Исто се збива и када је о песничким сликама реч. У њима метафоричко води бој с метонимијским, тако што сликовно и до метафизичког пристиже: *Гипки мишићи самогласника / по-*

дижу скелете сугласника („Слово“); Откинут, ветар обмотава се око брезе / у дворишту; у соби голи гласови грана („Следећа страница“); Земљотрес, прек радник / и дуга дангуба („Земљотрес“); Понекад, преко мог комадића неба, / одевен у себе, сопствену кожу – стих, / прође Бог („Пут“); Сити, мекани врхови / погледа у нашим тањирима усне („Ћутња“); Из светлости се види јасније, из мрака / дубље („Наочари“); Обешени, снови постају стварни („Штака“); Ноћас ће се усне живљења и умирања / гледати раздвојене („Надметање“); корачам кроз оба света – стварни и / паралелни ("Затворена врата"); Ломљиве стране дана („Таблета“).

Неколике слике постају гноме: *Боје су одећа света, мисао / одело човека („Наочари“); Обично – туга је дубља од суза („Туга“).*

Особен је хумор који у Лазовићевим песмама налазимо. Илустроваћемо га стиховима преузетим из песме „Кисели купус“: *Земља ће, већ, посолити, небо налити, / а за већи камен, којим се купус притиска, / мука је: исправити се, доћи себи и / узети га са својих или леђа ближњег? („Кисели купус“).*

Теме песама – прибележили смо већ – сасвим су једноставне. Пева се, песнички реалистички (то је изузетно сложено и потребна је вештина како би се остало у зони песничког) о детињству, једењу качамка, рибарењу, удицама, кромпиру, шаргарепи... Песник често говори о намирницама, воћу и поврћу, једењу. Песме су му пуне густативних слика, иначе веома ретких у српској поезији.

Доминирају динамични, експресивни глаголи. Они су носилац ритма у овим неримованим песмама дугог стиха препуним кумулација, нарастајућих, крцатих најразноврснијим уметцима, реченица, које просто бубре и преливају се из стиха у стих, пресечених не ретко тачком у његовом окриљу.

Експресионистичку вртложност слика илустроваћемо стиховима песме „Туга“:

*Ваздух везе зеленило. Плету облаци.
Трепери предео, таласа се тло.
Брује сокови, подземне воде.
Вршити бубамара, губи седму
црну пегу. Надлеће латица руже
претњу трна, нишани пут.
Надмећу се боје, венчавају светлост.*

Најбоља песма у збирци она је којом се она затвара – „Изгубљен“. Њен наслов нас упућује да закључимо како то нипошто није случај и са оним ко ју је испевао. Песник Слободан Лазовић је (само)пронађен песник. Нама, читаоцима, преостаје да га читамо и уверимо се како је прибележено тачно.

Живорад Недељковић

ОГРОМНОСТ СВЕТА И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ ЧИЊЕНИЦА

(Владимир Конечни: ВИДИМ, *Прометеј*, Нови Сад 2103)

Кад неко ко се поезијом бави, пише је и публикује од раног детињства, своју прву књигу песама објави у зрелим, може се рећи и позним, годинама, онда без сумње за такво *кашњење* постоје добри разлози. Можемо нагађати који су разлози навели Владимира Конечног на чекање, а одредница *педесет одабраних песама* испод наслова његове прве књиге *Видим*, указује да је, између осталог, реч о изразитој стваралачкој самосвести. О опрезу и жељи да се песнички текст обелодани кад довољно сазри, кад му се више ништа не може ни додати, ни одузети. Онда кад својом унутрашњом пуноћом и кохеренцијом постане достојан песникових настојања. У временима изузетно обилне продукције песничких књига, овакво опредељење и обзирност у одабиру песама које ће ући у књигу, издавају Владимира Конечног из тешко сагледивог издавачког тока, нудећи нам могућност да одгонетамо и његов дубински посвећенички однос према поезији.

Књига *Видим* је, саобразно поменутом опредељењу и стваралачкој строгици, брижљиво грађена, заокружена књига песама састављена од текстова у слободном стиху, као и од неколико песама прозне структуре. Њену тематско-мотивску окосницу најлакше је одредити као искуствену у најширем значењу речи. Та ширина, међутим, ни у ком смислу, не оставља утисак о случајности и произвољности. Песник на искуству базира основни простор своје поезије, било да се бави искуством сабраним кроз читање, било да је реч о искуствима стеченим током путовања и боравака у далеким или мање удаљеним државама које као да су и биране да би искуство процеђено у додирима са особеностима изабраних ентитета било тематизовано и преведено у језичку чаролију зачињену и компаративним увидима у свеколике различитости. Даље, песника дотичу и дубински га покрећу трауматичне слике непосредне, пресне стварности, и онда кад су полазиште детаљи из личне повести, и онда кад је акценат на изводима из колективне историје. Стварносна компонента се при том указује као заједнички именованитељ већине текстова, независно од њихове иницијалне заснованости. Ово обично, свакодневно спољашње искуство, приказ препознатљи-

вог могућег живота, како песниковог, тако и читаочевог, доприноси комуникативности текстова, што је важно за ову поезију, еда би слојеви лектуре и путописна разматрања имали неопходну пријемчивост. Једнако као и рукавци који сежу у опсене и аутизам политике чијих разорних дејстава нисмо никада поштеђени, ма колико се склањали од ње. Уза све речено, одлика ове поезије је и напор да су поједини тематски елементи групишу у једном тексту, да би у садејству творили изражајну и значењску сложеност. Користећи разнородна стилско-изражајна средства, песник постиже и смисаону сложеност својих песама. Увођењем у тематску основу призоре свакодневице, Владимир Конечни својим наизглед транспарентним поступком гради једну знану нам, али и откривалачку слику света, слику коју знамо или не знамо, саобразно стеченом искуству. Посебно би се могло говорити о назначеном искуству читања и о подстицајности изабране лектуре. Посвете испод појединих песама упућују читаоца на разнолике мотиве и пориве при избору стваралаца којима су текстови посвећени. Имена стваралаца су ту да сугеришу извесну везу, да разјасне поједине детаље унете у песму да би се додатно оснажила тематска основа или да би на њој израсла нова, значењски сложенија, творевина. Овим се, дакако, не исцрпљује понуђени интригантни инвентар и његова загонетност.

Ако бисмо тражили могућу шифру за пуније разумевање ове пуном зрелошћу одређене искуствености, без сумње би од помоћи могао да буде и глагол *видим*, повлашћен у наслову књиге. Песник уверљиво, живо и деликатно, или намерно мање деликатно, реферише о догађајима и феноменима које види, којима је непосредни сведок. Дакако, он не остаје у сфери опажајног, него прибегава суптилном преобликовању подастртих чињеница и измештању координата за које се вежу, тако да је исходиште једна нова, дубинским увидима обогаћена и оплемењена слика, нова, језичка стварност песме, било да се виђени приказ огољава до мере у којој га текст обесмишљава, било да се у феноменолошком слоју циљано шири. Такво опредељење у обради *расутог* песничког материјала доводи нас до још једне важне одлике певања Владимира Конечног, до темељне и јасне ангажованости, видљиве и кад пева о природи, и онда кад се бави неком од изнимно тешких тема којима је био обременен нелепи протекли век, највећма проистеклим из сфере политичког незналачког делања. Песнички говор којим се прелази пут од изабраног *видим* до поособљења виђеног и његовог преображаја у *осећам*, махом је сугестиван и јасан. Тај пут се сувере-

но продужава и до оног самосвесног *знам*; у тој самосвести је сакупљено обиље емоционалног терета и запитаности, оно обиље које одувек опшива и брани истинску поезију.

На примеру сложене структуре песме „Пепео“ у којој су убедљиво предочене три тематско-мотивске равни кроз симбол пепела, можемо сагледати неке од поменутих одлика поезије и песничког поступка Владимира Конечног. Лирски јунак, најпре, даје сажети приказ пожара на обали Тихог океана, кроз неколико врло упечатљивих, јасних слика. Док бесни пожар, лирски јунак стоји уроњен до пупка у води, у пени океана. Гледајући како ватрена стихија гута природу и добра, песник се сећа једног другог пожара, и другог, још већег, страдања и зна да је за то страдање кривац био човек, кривац за зло, нането његовој земљи 1999. године. *Човек*, онај који је бомбардовао и палио градове и села *седамдесет осам дана и исто толико ноћи*. Потом се песма одмиче и из скицираног описа страдања колективитета враћа појединцу, лирском јунаку који, *док огњени ветар, пустињски ветар Свете Ане разгони варнице овог дана у позном октобру*, бежећи и од сумануте ватре и од подсећања, тражећи спас од врелине, ускаче у талас који се разбија. А из тог се таласа уздиже сећање на дан *од пре четрнаест година* када је лирски јунак у исте таласе пустио да истекне пепео животне сапутнице. Сећајући се ове личне драме, лирски јунак поново ускаче у талас који се разбија, као да жели да нека од сећања оживи, а неких да се заувек лиши пред навалом пламених језика и голе, тешке елементарности живота. Пред навалом жељене и нежељене асоцијативности. Ова врло сложена песма и на плану структуре и на значењском нивоу, у најбољем светлу приказује настојања Владимира Конечног, његов напор да говорећи о општем пре свега сагледа деловање појединца, најпре онда кад је небројеним расапима реч, да огромности света супротстави огромност појединца који тај свет, уза све друго, најпре *осећа*, саживљен. Потенцирајући да лирски јунак ускаче *у талас који се разбија*, једном да би, нејак, био заштићен од стихије, други пут од сећања и на породични губитак и на страдања и зло које их доноси, Владимир Конечни у овој сложеној песми постиже значењску пуноћу која нам омогућује да и сами осетимо ону ретку посебност, лични печат којим се прекорачује граница стварног и отварају простори иза њега.

У књизи *Видим* постоји низ песама у којима се читаоцу такви простори нуде.

Милица Миленковић

ПОЕТСКИ ПАНТЕОН МАКСИМА АМЕЉИНА

*Могуће је назвати Максима Амељина најсјајнијим
у своме поколењу архаистом-новатором.*
(Татјана Бек)

(Максим Амељин: *Горгонин коњ*, превод с руског
Жарко Миленић, Књижевни клуб Брчко, Брчко, 2012)

Збирка песама Максима Амељина (1970, Москва) насловљена *Горгонин коњ*, објављена је у Русији 2003. године и већ наредне године овенчана престижном националном наградом „Московский счет“. Након девет година трајања појављује се и на нашем језику у преводу Жарка Миленића и издавачке делатности *Књижевног клуба Брчко* дистрикт БиХ.

Максим Албертович Амелин, како гласи пуно име овог познатог руског песника, аутор је више песничких књига и добитник великог броја награда. Прву збирку песама *Хладне оде (Холодније оды)* објавио је 1996. године у Москви, након тога, у Санкт Петербургу збирку *Дубиа* (1999), а потом и књигу *Горгонин коњ (Конь Горгоны)*. Године 2011. потписује књигу сабраних дела *Потчињена реч (Гнутая реч)*. „*Хладне оде*“ су добре као прва збирка, али је следећа „*Дубиа*“, боља, док је „*Горгонин коњ*“ уздигао аутора на нови поетски ниво.⁷ Лауреат је награде *Antibooker (Незнакомка, 1998)*, награде часописа *Новый мир* (1998), песничке награде *Anthologia* (2003–2004), *Знамя* (2010), поменуте награде за књигу *Горгонин коњ*, те награде *Человек книги* за најбољег уредника.

Оно што се при ишчитавању збирке песама *Горгонин коњ* јасно уочава јесте присутност античког мита и античке традиције певања. Већ је насловом иницирана присутност митске традиције: Пегаз, крилати коњ, син је Медузе, једне од три Горгона. *Значајан утјецај на Амелина има античка класика. Он сам преводи са старогрчког (дјела Пиндара) и латинског језика. Превео је и приредио три књиге Католових пјесама, „При-*

⁷ Артјом Скворцов

*јапову књигу“ и дјела других античких класика.*⁸ Позивање на митолошка створења из традиције старих Грка доводи до неке врсте буђења мита, улажења у просторне лирске оквира који плене својом конструкцијом и начином склапања у целину. Митолошки оквир овакве и ове поезије подражава нов начин певања и нова поетска правила. Отуда и могућност називања песника *архаистом-новатором* (Татјана Бек) што само по себи говори о моделу песникована за који се аутор одлучио. Питање је на који се план односи архаичност Амељинове поезије? Амељин није песник који подражава постојећи образац певања већ изналази свој оригиналан приступ писању поезије те је његов осврт на старогрчку традицију само увод у много шире поетске кругове, стиховне могућности, уопште доношења иновативних садржаја у руску и светску поезију. Сам по себи *антички мит* нуди могућност вишепросторне рецепције дела, јер култура и књижевност Старих Грка јесу база и темељ светске књижевно-културне баштине.

Књигу *Горгонин коњ* чини двадесет девет песама од којих је свега девет насловљено и готово све датиране.

Датираност песама односи се на вишегодишњи песников рад. С обзиром на то да смо на почетку напоменули да је ова књига у Русији објављена готово пре девет година, већи број песама јесте из 2000. и 2001. године, али има и оних на којима је Амељин радио дуже, попут: *Пожуримо*⁹ (1992, 2000), *Киши ни конца, ни краја не** (1997–2001), *Катавасија на Томину недељу* (1999–2002), *Располућени** (1993–1999), *Стихове слажем, Венеру** (1997–2002), *Одакле шта долази** (1996–2000).

Рецепција ненасловљених песама пружа могућност вишепланског и слободног приступа читању песме, јер се насловом не усмерава читалачка публика, не тражи се од ње једносмерно сагледавање и тумачење песме. Дакле, својим ненасловљеним песмама Максим Амељин *буди* читаоца, дозвољава му да сам *гради* песму. Оно нешто наслова у појединим песмама пре су жанровска одредница него тематско-мотивска база песме. С тим у вези налазимо *Оду безногом, Помен, Строфе...*, *Италијанску симфонију...* као и необичан *Оглед о себи самом, нацрт*

⁸ Жарко Миленић

⁹ Ова песма је ненасловљена стога узимамо први стих како бисмо је означили. У даљем тексту код насловљених песама које именујемо првим стихом (како је и у самој књизи) стављаћемо симбол *.

на почетку 2000. године где се песник вешто поиграва са сумирањем својих доживљаја. Стога, Амелинова поезија исписана на страницама *Горгониног коња* јесте субјективна рефлексивна лирика којој тематска и идејна разноврсност и опширност дају универзално значење. Помињање ликова из митолошке и хришћанске лектире само је један од аспеката који у први план тумачења поезије уноси зрео доживљај свевремености и свепоростности.

Митолошки и хришћански елементи у сталном су преплитању и чине важан идејно-мотивски сегмент читаве збирке. Амелин их, између осталог, користи да опева свој однос према поезији, поетском, надахнућу, речи – свему ономе што чини свет једног песника:

*...Ураније¹⁰ хладна рука
простор притиска; стољећа облака,
ликује Клио¹¹, у чашу златну
циједи – начинивши реда,
немо доље сазвијезђа гледа,
усред тачака запажа запету.*

(Строфе...)

У овој књизи поезије уочљиво је ауторово саобраћање са самим собом: „Шта би био да си јуче преминуо?“/ сам себе питам/ сам одговарам себи – небитан створ/ неразумљивих песама аутор/ замршених стихова... (*У августу звијезде ноћу знају**), његова окренутост свом песничком *Ја*, пропитивање о писању, значају и користи песме, надахнућу, речи и стиху:

*На питање „Има ли надахнућа?“
одговарам цртом умјесто не и да –
мени сјећање ум и чувства замијенила;
свијест се – провидна сва –
превршила, искипјела, прелила;
папир – тијело, а крв моја – мастила.*

(Строфе...)

¹⁰ Муза, заштитница астрономије и астрологије.

¹¹ Муза, заштитница историје и епског песништва.

...
*не изразих одвећ јасно, чисто
 и вјешто свој недотјеран стих.*

*Тежак и нејасан,
 грањем свјетло, коријењем мрак рије –
 да се подичи за пјесан,
 ни јасан, ни складан није.*

(Имам тридесет година...*)

Митолошко-хришћанско и материјално-метафизичко обједињавање стихова само је параван за суштински важније песничково опредељење да кроз своје песме проговори о односу аутор – реч – песма – поезија, о стварању (креацији) и односу колектива и песме (*катавасија* у песми *Катавасија на Томину недјељу* као метафора за неред и хаос иако означава врсту православног појања за време литургије). Колективни неред и хаос базирани су на есхатолошкој теми о Судњем дану, васкрсењу, човековој улози у тој маестралној драми: *Смилуј се, Свевишњи! / И мени! / Ни ја нисам сувишни! / зазивају сви до једнога* (Катавасија на Томину недјељу).

Поетски пантеон Максима Амељина сачињава синтеза његових лирских медитација на тему песничковања прожета самосвешћу о бивању на земљи и хтењу неба. Често је мистично прелажење у небеске просторе (мотив сазвежђа), али и просторе митологије и хришћанске идеологије. Поигравање са топонимима (Москва, Франкфурт, Напуљ, Италија, Капитолска галерија...) окосница је приказивања како реалности тако и границе између световног и духовног, реалног и трансцедентног, коју песник прелази уз помоћ речи:

*Идем друмом
 од једног до другог мјеста
 са својом антикном лиром...*

(Из Коломенског до Нагатина*)

Натурални мотиви од којих доминирају жега и хладноћа провучени су кроз низ истоподних појмова једнако располоућених између Русије – хладне и Италије – топле, између августа и новембра, између Нота и Бореја, што изазива песничково хтење идеалног места за живот:

*Желио бих имати дом властити
на обали мртвој уз живо море*

јер Нот¹² и Бореј¹³, међу собом се споре...

(Желио бих имати дом властити*)

Рађање песме и речи песник пореди са набујалом реком која излази из мрачних дубина земље (*Дуго си лежала у земљи, пушта**) што је алегоријска визија прелажења мисли и идеја посредством надахнућа из мрака (човекове подсвести) на светлост дана. Више пута се приликом читања наилази на мотивску опредељеност за светло и таму, јер како песник каже његов стих *грањем свјетло, коријењем мрак рије*. Ова дендроидска песникова опредељеност сликовито показује како он коренима урања у традицију античке, византијске и руске књижевности, како својим раскошним гранама узима од светлости колико му треба да би та два, мрак и светлост, уписао у своје године (године) песничког труда и рада. Амељин, попут *реке-ријечи* коју помиње у једној својој песми, спира и обликује белуткестихове, избијајући на површину књижевности набујалом снагом новог песничког израза. Уједно, он гради сопствени ток: *Савремена поезија се на три па и четири поетска правца грана. Максим Амељин је пјесник чији се глас одмах распознаје јер је његов правац пети, и тако пише само он.*¹⁴

¹² Бог јужног ветра у грчкој митологији.

¹³ Бог северног ветра у грчкој митологији, Нотов брат.

¹⁴ Маја Кучерскаја

Бранкица Живковић

ИСКУПЉЕЊЕ КРОЗ СУЗЕ КОЈЕ ТЕКУ ЦРНО

(Ненад Плавшић, ЦРНЕ СУЗЕ, *Алма*, Београд 2013)

*Овај смешни сањар више воли несигурност са сновима,
него сигурност са самоћом.*

Меша Селимовић

Ненад Плавшић је песник из Београда који је управо објавио своју књигу-првенац, збирку под називом *Црне сузе*. Ова збирка представља отелотворење његовог дугогодишњег бављења писањем и промишљањем над судбином човека и појединца. Збирка доноси песме и приче прожете личним искуством, уз додатак искуства генерација и генерација које су доживљавале исте борбе и исте патње.

Овај песник рођен је у Београду 1986. године. Завршио је Београдску пословну школу. Досад је објављивао приче у „Књижевним новинама“ које издаје *Удружење књижевника Србије* и у неколико електронских часописа. Као што је већ речено, збирка *Црне сузе* представља ауторов првенац. У припреми је књига *Крик*. Ненад Плавшић живи и ради у Београду.

Збирка *Црне сузе* обилује причама о љубави и животу. Кроз њу провејава снажан осећај вере у Бога, вере у спасење које доноси чиста и неукаљана љубав. Кроз читање ове књиге читалац ће се запитати: колика је чистота љубави, постоје ли њене границе или их свако за себе поставља? Да ли постоји једно универзално схватање љубави, схватање које одговара нормама и правилима? Може ли се љубав подвести кроз један једини образац?

Ненад Плавшић у његове приче уноси степен мистичности и запитаности над многим законима који су исписани невидљивом људском руком. Ко је писао те законе и колико они важе? За субјекта ових прича и песама не много. Закони који важе јесу божји закони и ниједни други. Писац у причи *Путовање* каже: „Каква нит дели живот од смрти, каква их стихија сече напола, какав утисак оставља неизречена поезија додира пред којом цвили покајање? Зар не видиш, вечност је пред нама...“ Аутор моли за све грешне, за све заблуделе... Моли за милост... Непрестано води дијалог са силом која управља светом и преклиње за

ослобађање од грехова. Даљим читањем спознајемо који су ти греси и колико су тешки и мучни за нејака људска плећа.

Аутор у свему види ЊУ... Све га подсећа на ЊУ... Приче које нису испричане хронолошким редом хватају нит једне љубави... Љубави између младића и старије жене... Само то сазнање увлачи нас у неку врсту моралних предрасуда. Да ли је таква љубав дозвољена? Та љубав је толико велика да задобија божанске размере. Аутор је у неким тренуцима срећан, у неким се опрашта од вољене... Ми све то пратимо кроз приче и хватамо линију њиховог живота и њихове повезаности. Он више није он откад није са њом: „Све моје молитве су отишле са њом, под земљу. Све моје молитве су сада заборављене речи“ (*Порок*). Молитве су биле његов вид постојања, а отишле су са њом. Значи, ни он више не постоји, изгубљен је у свету у којем нема ЊЕ, а ОНА је све...

Субјекат ових прича тоне у илузије, тоне у ништавило: „Поново сан, поново илузија. Пространство се губи у бескрају опустошене земље. Прошла си овим пољем... ниједан осмех, ниједна лепа реч, ниједна светла мисао!“ Понекад, он не зна да ли је све то заиста постојало, или је све био само сан из кога се он пробудио у сузама: „А била је ту и једна жена... некада давно. Ни данас, деценијама касније, ни данас не могу схватити да ли је устину постојала? И ако јесте, како је могуће да је праменовима косе одвајала рај од пакла, дан од ноћи; како је могуће да је трепавицама низала таласе мамурне страсти, а језиком у исто време освајала моју орбиту, откривши најмрачније области? Ко је била она? Отров можда?“ (*Сенка*).

Љубав је нешто што растапа све границе, спаја двоје људи у једно, сила против које се не може. Када љубав обузме, она постаје владарка са неслућеним моћима и глађу коју не може да утоли. Она обузима читаво биће:

*Лишће је дрхтало,
Земља је пуцала,
Планине се топиле,
А ваздух постајао језиво слadak:
Попут њених ногу,
Попут пробуђеног неба
На њеним вулканским јагодицама...
Једно уз друго,
Тело уз тело...*

*Коже су им се стапале
У бескрају раскошних минута...*

Пољубац.

У њему су лепришале боје.

Загрлили су се.

Оглувео је,

Следио се,

Летео је.

Био је слободан,

Могоа је све, све!

(Ветар)

Ова књига Ненада Плавшића не претендује на моралне догме и на истине које су аксиоми. Баш напротив. Љубав какву он приказује за већину људи крши прописе и законе живота. Аутор причама спаја божанско са људским, небо са земљом. Књига је пуна мотива из *Библије*, кроз њу лебде божији херувими који као да надгледају наш свет, мотре да љубав увек преовлађује, и то она љубав која разбија предрасуде и стереотипе. То је, како претпостављамо, и био циљ аутора – да прикаже једну безвремену љубав, љубав која се опире било каквим стегамa друштва. Бог је уз љубав, љубав је божанска. Зато тип љубави не постоји. Самим тим што је љубав створио Бог, љубав не може бити грех.

Мотив заједничког испијања кафе струји кроз странице као тихи поветарац који позива на заједништво, на вечиту повезаност. Иако субјекат није са оном коју воли, он не престаје да са њом чини једно – једно биће, један уздах, једну веру. Ми на крају књиге и не знамо да ли ће субјекат ипак остати са њом или не, странице које смо читали разбиле су нит и ми само слутимо шта може бити даље и да ли ће судбина ипак донети другачији исход... Аутор верује... Књигом убеђује и нас да верујемо... Јачина једне љубави може победити све и заблистати у пуном сјају живота, не марећи за свет, не пуштајући никог у затворени круг.

Мирослав Радовановић

ОПСЕСИВНА ЛЈУБАВНА ВИЗИЈА

(Радошин Зајић: ПЕСМЕ МИРЈАНЕ И ТАЈНЕ СЛОВА,
Бдење, Књажевац 2012)

У Зајићевој збирци песама „Песме мирјане и тајне слова“ испољена је једна опсесивна жеља за љубављу, очајна и узалудна због смрти драге, али доминантна и стално присутна. Њоме песник осветљава суштину живота, пали унутрашње сунце које оживљава доживљајни свет младости и среће. То није само жудња и жал за младошћу већ потреба да се призове мртва драга као једини смисао и сламка спаса у животним удесима:

*Дај ми снаге
овај жижак да одржим
овај пламен да не згасне
ова свећа не дај да утрне
дај ми снаге да сам и кад нисам
кад зло прође па се заборавим
кад ме разум-срце заобиђе
дај ми да постојим
да бих мог `о – кроком земним
једном да ти приђем.*

(Обраћање свеприсутју)

Опсесивна љубавна визија јавља се на размеђи између јаве и сна кад понестаје контроле, кад се разливају чврсти облици свакидашњице и нежељене стварности. Зајић вапи да се макар успомена никада не угаси, да га моћ заборава мимоиђе и да васкрсло сећање увек има снаге да скида плочу са гробнице. Доживљај љубави и смрти у Зајићевој поезији се меша и у том повезивању и преплитању треба видети изразити сензибилитет. Песник одлаже смрт љубави сећањем, сном, имагинацијом. Он је свестан да смрт почиње забором и зато је призивање мртве драге унутрашња противтежа смрти. Враћајући се у прошлост песник истрајава у борби за опстанак јер се љубав води сећањем, одлагањем мирења са неумитношћу. Смрт живота није исто што и смрт љубави и певајући о мртвој драгој песник је

продужује, њена сенка се издужује и траје у чуваном гнезду
успомена:

*Да ли ће овај застао у грлу глас
да ли ће да те нађе
тамо где већ мирна јеси
тамо где се надам
да ћу стићи сачуваног лица
као оно јутро
кад прозборих
сад не иди
ко што никад ниси
с осећањем
да си сама док не дођем*
(Дан, одлажење)

Љубав живи у песми, стиху, „заробљена“ је у естетској егзистенцији одређене структуре речи, љубавни доживљај претворио се у стиховну организацију која надживљава време и пркоси му. Поетизована љубавна чежња упливала је у поетски простор и сачувала је све битне атрибуте узвишеног доживљаја љубави који бране од физичког ишчезнућа. Зајићева поезија постаје област егзистирања мртве драге која ову реализацију чини средством могућег. Поезија је средиште и креатор нових могућности доживљаја без којих би човек изгубио сваку наду, а његов свет у потпуности се распао:

*Теби пева њихом и влат светла
усред зиме храст старина
на храсту имела
у пролеће прва пчела
у прах полена уроњена
пева јарност лета
врели пљусак
свода плавет
дугом обојена*
(Господу свет)

Зајић у збирци „Песме мирјане и тајне слова“ остварује песничко дело у коме су слике призване превасходно из депоа меморије, песник твори поетику на елементима унутрашњег доживљајног искуства. Он ствара сопствени доживљајни универзум који има своје законитости и специфичну унутрашњу егзистенцију, субјективну стварност у којој ће се рекреирањем

некадашњег доживљајног љубавног живота и призваном мртвом драгом представити узлети меморативне имагинације. Мотив мртве драге је доминантан у Зајићевој поезији и ова разарајућа меморисана чињеница претвара се у актуелну и незаобилазну поставку која се окреће ка естетској креацији. Некадашњи субјективни доживљај искуства извученог из сећања добијају комплексније набоје, а силуета вољене особе претапа се и преплиће острујући нове облике, имагинативна слобода омогућава безбројне аналогije и необичне склопове унутар накнадно створене стварности:

*Има те у ноћима
где се срећу сан и јава
где се звук са сликом
 склајдем разговара
где се прошло и будуће
у осећај садашњег претвара*

*Има те у ишчеканом дану
у немиру облакове кресте
У различију и другости
 која јесте
 што предстоји
у зрну песка које себе
безразложно броји*

(Има те у ромору)

Оно што продире из наслага сећања јесте нешто што има дубоко одређену намену и лирско субјетивно оправдање. Доживљајна стања натопљена су присуством мртве драге, субјективна изворишта губе привид објективности, доживљај је заснован на новом квалитативном преображају. Трагови бивших искустава љубавног језгра добијају надградњу, креативни акт претвара сећање у животно кретање са новим одликама и облицима. Отисци некадашњих доживљаја имају вид сличне организације, али и елементе најдубљег емоционалног набоја садашњег тренутка и пројекције у сада. Рекреативним оживљавањем минулог и трагично несталог, Зајић конституише елементе једне друге промишљене и надграђене стварности. Сећање и накнадни сан, поприлично натопљен болом, бивају регулатори садашњих доживљајних стања.

Многи теоретичари књижевности (Колриџ, Ричардс), обрађујући стваралачку имагинацију, дефинишу је као способност

повезивања привидно неспојивих елемента. Све се „стапа са свим“, „у равнотежи и помирењу наизглед нескладних квалитета“, интуитивног уочавања универзалних аналогија остварује се јединство, усклађивање низа мисли са неким доминантним осећањем. Искуство привременог растанка, мотив мртве драге преноси се на простор религијског, „опсесивне блискости са оностраним“:

*Сад си гласије из саме нутрине
Бљесак свега умног свега скритог
Што се као птица у висине*

*Првотворном руком сама вине
Замах-крилом у нове даљине
До суштине слова разборитог
(Творцу слова)*

Стварајући универзалне аналогије, упућујући се ка непролазу духовности, неимарства, уметности песник противречности живота решава дубоком вером сажимајући сензуални и духовни простор у интегритет уметничког дела. Зајић успева да различите елементе духовног садржаја доведе у везу при чему они губе оштрину своје одређености и догађа се апострофирање разноврсног смисла поетског текста. Различити међусобни спојеви почињу да зраче новим смислом, човеково доживљајно биће изнаходи нове просторе лепоте и наде. Хераклитовска визија да „све постоји у свему“ оплођује се у песничким сликама и визијама призвана моћном имагинацијом. Имагинација спречава разлагање света, дезинтегрисање свести, па се тако преплићу сан и јава, смрт и нада, светлост и тама, дајући могућност духовности да сачува човека и амортизује сву трагику везану за нестанак вољеног бића:

*Светло ране зоре
мољење јутрења
благодатни звона звук
мене као сједињена твар
послање је изабрало
и у ново рухо оденуло
кад је к мени
Божје лице засјало*

(Јутро пред подстриг)

Ранко Младеноски

РОМАН ЈЕДНОСТАВНЕ СЛОЖЕНОСТИ

(Славко Ковилоски: ЈА САМ ОПАСАН, превео с македонског Жарко Миленић, Књижевни клуб *Брчко*, Брчко 2013)

Роман *Ја сам опасан* („Опасен сум“, *Темплум*, Скопје 2007) је прво романескно остварење младог аутора Славча Ковилоског. Ријеч је о једноставној причи о једном, како то потенцира аутор у неколико наврата, „обичном човјеку“, а то је главни лик, односно јунак, који се већ с првом реченицом најављује као приповједач с цијелим именом и презименом – Корнелиус Вош. Тај лик је стуб, стожер романа и само преко описа и догађаја повезаних с њим гради се садржај који је саставни део ауторове имагинације и интенције. Јунак овог романа истовремено врши и функцију наратора, а то значи да је читаоцу понуђена његова перспектива, односно радња се одвија из визууре главног лика.

Иако се на први поглед чини да се ради о једноставној причи, роман *Ја сам опасан* Ковилоског има сложену семантичку структуру с бројним испреплетаним нараторолошким сегментима што нам, пак, даје за право да констатујемо како се ово књижевно дјело одликује „сложеном једноставношћу“ или „једноставном сложеношћу“. Да то појаснимо!

Пред читаоцем тече једна сасвим једноставна прича из кратког периода живота једног младог човјека из наше савремености који се суочава с познатим свакодневним егзистенцијалним тачкама – љубав, посао, новац, обитељ, пријатељство, лицемјерје, невјерство, мржња, освета, властољубље итд. И будући да је то тако, само по себи се намеће питање – шта има ту необично и интересантно да може од те уобичајене схеме да се напише нови роман који ће заслужити читаочеву пажњу? Има! У тим стереотипима, Ковилоски умјешно умеће велики број интересантних и, помало неуобичајених структурних елемената који чине овај роман интересантним и привлачним за строги читатељски критеријум.

Настојимо назначити те наративне сегменте с елаборацијом на њихове најзначајније и најфункционалније особености. Ту мислимо, прије свега, на примјену једног наративног поступка

који подразумева постављање културног кода дискурса у супериорној позицији над свим другим наративним сегментима. Но, има и много других елемената који чине посебном ту приповједачку структуру: доминација ироније и самоироније; колебљиви наратор; сумња у аутентичност „аутентичних“ вриједности; удвостручавање одређеног броја наративних фрагмената у претпоставкама; креирање резимеа који функционише као макета за одређене наративне програме; металитерарне конструкције; портрет као скица или као „кроки“; стара и добро позната опозиција индивидуа – друштво постављена као опозиција индивидуа – власт; и још једна значајна и необична стилска особеност – кратке реченице које срећемо у овом роману и које чине текст привлачним и читљивим, који с друге стране, на жалост, уопште нису уобичајени у „традиционалним“ романескним структурама.

„Хтео сам написати књижицу о обичном човјеку, а испала је књижица о једном периоду мог живота“ – каже наратор, односно јунак романа. Интенционални исказ „хтео једно, а испало друго“ у контексту овог романа имплицира доминацију оног такозваног културног кода који је инволвиран у текст и који овдје преузима улогу творца или ствараоца дискурса. Умјетнички производ, како нам жели рећи аутор Ковилоски, није креација аутора, већ оног система знакова и симбола који формира културну сферу нашег времена и нашег простора, а таква теза у извјесном смислу налази своју потпору у структуралистичким и постструктуралистичким књижевно-теоријским мишљењима Ролана Бартха. И управо зато овај роман, по својој природи, има у себи предиспозицију да добије заслужени публицитет међу читатељским аудиторijумом.

Уопште није случајно да у структури овог романа срећемо иронију и самоиронију као доминантна обележја зато што је ово вријеме у којем живимо (мислимо на „угодне“ увјете и стања у које нас, без наша воље, упорно гурају новопечене „демократи“!) колико трагично толико је и смијешно. Та је иронија најчешће адресирана на „носиоце власти“: „Затим сам добио и судски налог за претрес мог стана. Одавно нисам чистио, од посљедњи пут када сам пронашао хрпу неупотребљивих и заборављених предмета. Подигли су под на неколико мјеста, смакли паучину иза ормара, провјерили чак и у WC-шкољци. Нису нашли ништа. Били су љубазни и извинили су ми се за направљен неред. Рекао сам им да је у реду све док, органи задужени за нашу сигурност, брину за добро грађана. Рекли су

ми да им је драго што сам сарађивао с њима. Рекао сам им да си јебу матер и да сада могу изаћи из мог стана.“

Међутим, присутна је и самоиронија као знак пројекције кривиче од стране власти према субјекту, но и онај вјечни процес самоспознаје и самодефинисања: „Обожавам људе који мене обожавају. Нема таквих, но у случају да се пронађе неки.“ У таквим наративним сегментима испуњеним с иронијом и самоиронијом сагледавамо и неизбјежни континуитет у македонској прози, односно особености које су својствене дјелима Живка Чинга, Димитра Солева и Драгија Михајловског. Иронија и самоиронија, су, заправо, присутни и у другим значајним наративним сегментима овог романа као што су металитерарни слој, портретисање ликова и други. Но о том – потом.

Колебљивост наратора је примјетљива још на равни питања повезаних с процесом који је у у вези с градњом, с писањем дјела. Ријеч је, заправо о коментарима који се односе на сами дискурс, што значи да је њихов карактер металитераран. На такав начин аутор ствара један функционалан приповједачки принцип гдје је „несигурност“ наратора компатибилна с несигурношћу, проблематичности времена и простора у којем се одиграва радња романа. Та је колебљивост видљива и при градњи, односно интегрисању ликова. Тако наратор за лик професора Фрунера коментарише: „Какав је заправо? Не знам, најискреније.“ Или, пак, за дискурс даје директан коментар: „Не знам какав ће се крај мени догодити.“

Роман *Ја сам опасан* Славча Ковилоског је неуобичајен и због тога што се у њему проблематизује не само потрага за, такорећи, „проблематичним“ јунаком према аутентичним вриједностима, већ се проблематизује и сама аутентичност „аутентичних“ вриједности. Тај поступак подразумјева дезинтеграцију постојећих књижевно-стваралачких модела и потрагу за својим властитим, јединственим и оригиналним изразом. Притом је ирелевантно питање да ли се ти наративни сегменти дају на имплицитан или на експлицитан начин. Интенција аутора је сасвим јасна, а то потврђују бројни коментари наратора типа: „Да ли савремени човјек треба вјеровати у све што му се сервира? Да ли је човјек заиста слетео на Мјесец?“ Сумња је управо први озбиљан корак у самоспознаји или, пак, први озбиљан корак у потрази за својим истинским идентитетом.

С обзиром на чињеницу да овај роман у својој структури нема неку (само једну!) тачно опредјељену тему која би се

развијала у поставкама, но је ријеч о великом броју мотива повезаних с јунаком, за које је аутор пронашао начин да их „увеже у текст“ удвајањем, односно понављањем неких наративних фрагмената. То удвајање иде у прилог и једној идеји коју често срећемо у садржају романа – понављања у животу човјека, односно оно што се детерминира као „*déjà vu*“. И овдје Ковилоски умјешно оперира с дијеловима наратије везујући их у једну хомогену цјелину. Можемо у вези с тиме говорити и о двозначности тога поступка, односно и за једну њезину фигуративну вриједност. Алузија је јасна и то се односи на оно свакодневно досадно понављање истих поступака, односно обавеза с којим у стези цивилизације индивидуа постаје машина, аутомат, робот.

Због многобројних ситуација и ликова за које се не дају подробне наративне спецификације, у оквиру приповиједања аутор креира и одређен број такозваних „резимеа“ који имају функцију да подсјете читаоца, да му дају кратке информације, да сачува у својој меморији секвенце које су значајне за слијеђење догађаја. На примјер: „Премијер је радио фантастично, Јулија ми се престала јављати, Тонија са рјеђе виђао, а Павле је на извјестан период отишао у планину, да се освјежи на свјежем ваздуху.“ На такав начин се гради једно наративно увезано ткиво које има функцију да сачува компактност прозног курса.

Металитерарне конструкције у роману имају функција да се поиграју с оним такозваним „стваралачким поступком“, односно с књижевно-теоријски инструментаријем који се бави „тајнама стварања умјетности“. Управо зато, увијек када се срећемо с оваквим металитерарним сегментима, у њиховој близини одједном на површину излази и иронија као оружје у рукама аутора који се жели ослободити шаблона, односно клишеа. У том смислу, наратор јасно и гласно коментарише: „Не знам какав ће се крај мени догодити. Можда треба да вас анкетирам. Ко је за трагедију? Ко је за *happy end*? Како да те ваше изборе намјестим да буде по мојој вољи. Направићу „намјешталку“. Тко ће ме спријечити...“ Већ смо рекли да овдје у предњем плану није она препознатљива постмодернистичка, наметљива усмјереност на читаоце (она неподношљива ауторска додворавања читаоцу типа „нека буде воља твоја“), већ напротив – тај принцип не само што се изневјерава већ се и иронизује.

У том смислу, у структури овог романа се срећемо и с иронисањем на рачун такозваног „реалистичног“ портрета. Ковилоски не интегриса портрете ликова, већ даје скице портрета,

односно гради један тип ироничних антипортрета. Управо зато овдје ријетко можемо срести ликове-типове (од типова као што је Петар, на примјер), зато што се ликови само маркирају (даје им се ознака), појављују се у трену, онда када треба да изврше одређену радњу и потом, исто тако у трену, нестају, одлазе са сцене. Нема ту никаквог настојања да се да опис ликова, само се таксативно означавају његови атрибути као, на примјер, за Магдалену: „У Премијеру сам срео Магдалену, једну моју стару познаницу. Општи подаци о њој: Брачно стање – неудана. Коса – црна. Висина – 1.65 цм. Допунски податак: никад нисмо били у вези.“

Опозиција индивидуа – друштво у овом роману Ковилоског се трансформише у опозицију индивидуа – власт, везано за чињеницу да вриједности које су значајне (истинске, аутентично аутентичне!) за јединку уништава (забрањује!) друштво преко механизма власти и сасвим је јасно да се може поставити знак једнакости између те двије категорије као што су друштво и власт. Наративни коментари који се односе на власт су експлицитни и, прије свега, иронични.

Роман *Ја сам опасан* Славча Ковилоског представља једноставну савремену причу која говори о проблемима и спутавањима с којима се суочава човјек, сви млади људи, у друштву у којем влада незаконитост. У овом се роману види безнађе и бесперспективност младих, губитак истинских вриједности, тумарање кривим и погрешним путевима, немоћ да се промијени нешто у коријену, жеља да се остави све и једноставно побјегне некуда далеко у бијели свијет. Међутим, Ковилоски завршава свој роман једном оптимистичком поруком: „Не бјежим ни од чега. Ни од чега! Остајем овдје.“ Или како је знао рећи Шоколе: - Не зајебавај се са мном. Ја сам опасан!“ Такве поруке, без икакве сумње, свакако заслужују читатељску пажњу.

Ранко Младеноски (Подгорци код Струге, Македонија, 1966) је дипломирао и магистрирао на Филолошком факултету у Скопљу. Предавач је на Филолошком факултету у Штипу те уредник у „Академском печату“ у Скопљу. Објављује критике, есеје, pjesме, приче, антологије и пријеведе с хрватског, српског и бугарског језика.

Превод с македонског и белешка: Жарко Миленић

Чедомир Љубичић

ВЕНЧАЊЕ МАШТЕ И ОСЕЋАЊА

(Бранислав Зубовић: НОСТАЛГИЈА БУДУЋНОСТИ,
Граматиц, Београд 2013)

Над модерним човеком или, да се тако изразим, цивилизованим хомосапиенсом надвила се опасност и претња којима некадашње генерације нису биле изложене, бар не у толикој мери. Развојем мас медија данас смо сведоци у шта се претворила библијска порука: *у почетку беше реч* – у неодговорно брбљање без краја и конца. Заправо, реч је постала оружје, слично тољази праисторијског човека које служи да се успостави закон јачег, а онај ко има монопол над речима господар је живота и смрти.

Постоје тренуци када уметник дуже време не може да одреди слике које у његову душу уноси небески сунчев зрак. Стварајући у таквим условима, он не примећује приближавање једног другог тренутка, оног када завршава свој рад, и тада још један блистав сјај обавештава га о чуду које се десило, обавештава га поезијом – матерњим језиком људског рода.

Човек по природи слика оно што види и како га види, живо, снажно, чудовишно: репродукује га збркано или у реду, онако како га види и чује. Тако распоређују своје слике не само дивљи језици већ и језици напредних цивилизација. Онако како их дају чула, тако их излаже песник, а мера за испевану реч је она бурма којом стваралац венчава машту и осећање, у којима се крију принципи разума, оног чврстог и конкретног разума, за разлику од искључивог и апстрактног.

Бранислав Зубовић је, управо, песник који у немирне поетске таласе улази конкретним разумом, имајући на уму мотиве који надахњују.

Најновију песничку књигу Бранислава Зубовића (Тузла, 1976), *Носталгија будућности*, чине нове и изабране песме подељене у два циклуса: *Лирско следовање* и *Бели немир*. У првом циклусу су песме везаног, а у другом песме белог стиха. Тако конципирана књига не доказује ништа друго до да се поезији не може приступити са пола душе.

Песма *Зимница* која отвара циклус *Лирска следовања*, пред очи нам доноси живу слику језичког мајсторства. Већ поменуто моћ за праву меру речи овде долази до пуног изражаја, а такође, већ помињани, Зубовићев конкретан (здрав) разум најбоље су оружје против отмичара смисла и вербалних развратника.

У песми *Подстанарска* само привидно је у првом плану мука егзистенције, а заправо из ње извире вапај за изгубљеним рајем када су речи имале улогу и задатак да успоставе комуникацију међу људима, подуче неуге или пруже утеху немоћнима. Данас, када је отуђеност човека од сопствене природе и суштине проузроковала апокалиптичне ефекте, речи су се заразиле оном истом лажи која трује душе и савест, незнање је то олакшало, а нејасноћа ступила у службу насилника.

У песми *На часу историје*, Зубовић, заправо сублимира све страхове, иако је она, невина, ђачка преплашеност пред надлазећим најоучљивија. Проникавши у однос између индивидуалног и бесконачног, Зубовић сав тај вишак историцизма не увлачи у себе већ га улива у социјално оправдавање сопственог открића.

Песник Бранислав Зубовић је, несумњиво, један од оних књижевних прегалаца чији је ум у стању да утиче на укус читалаца. Таква особеност интелекта кадра је да натера знатижељника да прими дух аутора као неку врсту заразе, да суди о његовом делу са истим расположењем којим га је песник донео на свет.

Зубовић каткад личи и на превејаног коцкара који вешто крије кључне карте у рукаву и потпуно неприметно их избацује на сто, онда када му је то неопходно. Такав је, на пример, и његов филозофски однос према сумњи.

Сиоран је показао да однос према суштинским питањима егзистенције није забран за одабране јер одговоре на њих најпре траже они који сумњају у сопствену сумњу и који су истрошили ограничене залихе молитве, а стварање света за њих је био само први акт саботаже. Баш такве Сиоранове карте овај песнички коцкар вади из рукава и баца их на сто док осталим играчима потамњује блистави дух и претапа се у меланхолију, депресију, нестајање.

У песми *Зидање воденице*, Бранислав Зубовић, већ поменуто, венчање маште и осећања уводи под сводове спознаје да поезија аплаудира ономе што наука презире, и обе су у праву,

велике идеје нису наше већ смо ми њихов плен, а живети у свету а не замислити се над њим изледа као паразитизам.

Песмом *Јутро* која затвара циклус *Бели немир*, а уједно и књигу *Носталгија будућности*, песник надграђује, већ раније уочене ставове, неоспорном чињеницом да се мера и пропорција у свакој значајној књизи, а ова је то свакако, поистовећују искључиво са лепотом.

Зубовићева поетика, можда, највише подсећа на манирске слике великих мајстора. Свако је ту узет у пуном животу и тако је стављен на платно. Онај који треба да јадикује, јадикује; онај који треба да буде љут, љут је, а онај који треба да моли, моли. Све фигуре говоре, и то гласно и јасно. Ниједна рука се не покреће без потребе, или само зато да би се угодило оку, или да би се испунио простор; сви делови нам говоре једнако снажно, тако да врло често примамо у себе смисао и душу целине.

Бранислав Зубовић, песник дубоко укореван у традицији али и веома добро огрнут топлим капутом модерних поетских токова и стремљења није од оних који безглаво трче у померање граница. Он одбацује револуционарне промене као бесмислицу и удаљавање човека од своје божанске суштине, а то је перцепција природе и свега у њој јер, како каже, религија која почива на схватању природе нужна је истина живота.

Без те истине, заварани модерним сајентизмом, принуђени смо да тумарамо универзумом без јасног циља и са лажном надом да ће нас опсенарски идеолози одвести на пут избављења. Човечанство се већ толико пута преварило да најмање што можемо да урадимо јесте да им окренемо леђа. А ту нас чека Зубовић и једино што нам је потребно је да испратимо његов узлет до сакралних висина и неслућених дубина (што је исто), јесте духовна отвореност и радозналост. Вреди покушати.

Анђелко Ердељанин

УРБАНИ МАГИЧНИ РЕАЛИЗАМ

(Жарко Аћимовић: *ЖИЖА: Мала библиотека Српске књижевне задруге*, Београд 2013)

После више песничких књига (углавном поетске прозе, мисаоно-лирских импресија, поезије која се темељи на записима о сновима), Жарко Аћимовић (1931–2013) створио је дело које, по новим књижевним теоријама, можемо схватити као роман. „Жижа“ се догађа у строго омеђеном времену и простору: мозаик од 168 кратких записа (поглавља), са исто толико датума (као да је то дневник), у распону од тачно годину дана, од Нове године до 30. децембра 2011. наратор (сам писац), кога ћемо звати ЈА, сместио је у простору улаза у вишеспратну стамбену зграду (тај улаз је његова црква!), степеништа, ходника и заједничких просторија (подрума пре свега), с повременим (ретким) излетима до продавнице и дела улице испред улаза. А шта се догађа?

Људи излазе из својих станова, сусрећу се на степеницама, на улазу (излазећи и улазећи), кажу или не кажу „Добар дан“, виде или не виде своје комшије, осмехују се или не мењају израз лица, понеко пита „Како сте?“, понеко одговори „А, ево“. И све тако, мање-више. Ликови имају описне називе (осим једног женског лика с правим именом, а то је неко близак нашем ЈА): Први комшија, Жена првог комшије, Син првог комшије, Други комшија, Ћутљива комшиница (Узастопница, Бежаница), Ветар (ветар ли је, човек ли је?), Млада жена с дететом у наручју, Радознали комшија, Осорљива комшиница, Млади станар итд. ЈА бележи сусрете, који изгледају неважни, али у његовој свести (или подсвести) имају одређена значења, неку симболику или драж тајанства. Посебно прати кретање породице Првог комшије (човек, жена, син, кћи) у коме (кретању) запажа извесне правилности, неки систем који назива: породични низови (девет низова за годину дана). Открива жижу породичног низа, ма шта то било. А и кретање осталих је некакав систем, који ЈА покушава да разуме и објасни. Какву моћ у свом ћутању Ћутљива комшиница носи? Можда је нека виша сила дубоко усадила ћутање у ћутање и то је за њу живот који је (не зна како)

веже за земљу и небо. Ко је (или: шта је) тај Ветар и зашто се плаши другог ветра? ЈА се боји осећаја празнине, тражи да се појави било ко како би мучењу дошао крај. Зашто Други комшија жури, зашто жури и када с неким иде? ЈА ослушкује празнину, своју вертикалну празнину. Понавља поздрав „Добар дан“ и размишља: Могли бисмо се тако сусрети сто година, па да један о другоме не сазнамо ништа. У једном тренутку сећа се Његошевог стиха: „Надежда ми вољом Творца блиста.“

ЈА, наратор, заправо је главни јунак „Жиже“. Све се то збива у његовој глави. На једном месту изричито каже: „Не, није то комшија. То сам ја у комшији и морам што пре (најбрже што могу) бежати из њега!“ Али, не бежи. Улази све дубље у те чудне везе, које само он види и само он им се чуди. Тако то ваљда траје годинама, деценијама, читав живот. У роману „Жижа“ траје тачно годину дана, јер је то само оно што је било у жижи приповедача, наратора кога читалац зове ЈА.

„Жижа“ Жарка Аћимовића је чудан роман. То је некакав урбани магични реализам. Или надреализам, боље рећи подреализам. Ликови и догађаји (догађаји?), у жижи пишчеве (нараторове) свести и подсвести, губе стварна својства и попримају нова, неочекивана. Има ту понешто од атмосфере из прозе Едгара Алана Поа и Франца Кафке, само без оне страве и ужаса. Овде је на сцени потуљеност, усамљеност, отуђеност, безосећајност, равнодушност, безнадежност. А и то је прилично страшно. Док не схватимо систем, док нам не пређе у навику.

Огледања

Љубомир Ћорилић

ПРИПОВЕСНИ ПОСТУПАК ЈАНКА ВУЈИНОВИЋА

(Поводом македонског издања романа *Паника у интерситију*, 2011, и румунског 2013)

Јанко Вујиновић се јавио у српској књижевности у време студија у Сарајеву објављујући песме и приповетке по новинама и часописима који су, у то време, били леп барометар књижевних појава: *Лица, Поља, Живот, Борба, Политика, Одјек, Багдада, Летопис Матице српске, Књижевност, Књижевне новине, Развитак, Индекс, Расковник, Студент, Нова Македонија...* У часописима је објављивао запажене циклусе песама, а на конкурсима добијао награде за приповести које ће га, временом, одвести у прозне форме.

Поетички значај „Мукле распуклине“

Вујиновићева песничка остварења су најављивала песника неспорног дара, који обнавља функцију језика у песми и архетипа лирске слике потиснут из поступка ондашње генерације млађих песника. Док је већина свој поступак усмеравала ка језичком и поетском конструктивизму, Вујиновић се изнова загледао у вуковску матрицу језика и унео у песму особиту жуборавост и звучност, а са њима и значења из дубоких вртака живота. Његова течна песма продисала је особито снажно у књизи „Мукла распуклина“ објављеној у „Багдали“ 1973. године. Ако знамо да је *Багдада* тада била међу најбољим српским издавачима, и само објављивање у тој кући било је успех.

Ондашња критика, међутим, ценећи највише нове, херметичне форме, није на одговарајући начин протумачила ту књигу. Само су песници Драгиња Урошевић, Весна Парун, овај приказивач и још неколицина, учили у његовој поезији енергију која води у аутентичан поетски модел.

Весна Парун запажа „набујалост ријечи испод којих ври шкрт и опор садржај“ који „не прави пјесму љупком и допадљивом“, већ „пјесмом у којој су се распрсли комадићи давно обликованог удеса орача и сјетвеника, копача, косаца, играча у колу, жетелаца, поплавленика, уземљења у којему се препознаје неко мутно, прадавно доба.“

Овај приказивач је видео његову поезију као „посебно стање лиричности“, као лирски приказ човекове везаности за земљу и небо, за непоћудну нарав времена које хуји, доноси и односи, и непрестано, од библијских до наших дана, понавља човеков удес. Највећу подршку таквом певању дале су жуборавне и хујне речи Вуковог језика које су стиховима и строфама обезбеђивале прадавну, скоро апокрифну изражајност. Ако их није било у потребној мери, Вујиновић их је сам смишљао и успешно их запошљавао у песми.

Трансформисање песничког у приповедни језик

Да ли због недовољне примећености његове поезије, или због већег дара за прозу, тек, Вујиновић после једине књиге песама објављује углавном приповетке. „Књигом о Радовању“ (1979), објављеном код *Слова љубве*, заслужује пажњу угледних критичара: Србе Игњатовића, Предрага Протића, Чедомира Мирковића, Ивана Шопа, и неколико млађих који се, баш у то време, формирају као критичари – Петра Пијановића, Александра Јовановића, Љиљане Шоп, Гојка Антића, Божура Хајдуковића.

Пошто по природи књижевног дара није могуће побећи од себе, Вујиновић и у своју прозу уноси неке важне одлике поезије. Пре свега, уноси поступак употребе језика коме придодaje покушај обнављања неких заборављених приповедачких искустава којима даје и свој печат. Учио се, при том, на примерима српске народне приповетке и приповесно-есејистичких модела неколико изразитих представника савремене српске прозе.

Вујиновићев прозни образац

Ако је као песник призивао песничке моделе Бранка Радичевића, Момчила Настасијевића, Бранка Миљковића, Миће Да-нојлића, (нарочито његових „псалма“), потом, Васка Попе и Радомира Андрића, у новом, прозном жанру, било је природно да призове искуства и концепте приповедака заснованих на фолклорно-митској традицији и уметничким транскрипцијама најзначајнијих ондашњих имена српске прозе. Вујиновић је свој пут видео у стварању свог обрасца који се максимално препушта архаичној матрици Вуковог језика. „Књигом о Радовању“ ситуираће свој модел приповедања између традицијског и модерног. Тим ће се моделом приповедања послужити и у писању романа „Вучји накот“. Покушаће са применом тог модела и у „путописним књигама“, али ће га њихова намена и жанровска припадност онемогућити у намери.

Ма колико се чинило да Вујиновићева приповедачка књига „Књига о Радовању“ припада амбијенталној књижевности, зато што је одређује завичајност језика и типична завичајна приповедачка атмосфера, она има универзална значења и вредност. Саображена је српској народној епској традицији и традицији уметничке прозе коју оличавају дела Владана Деснице, Милоша Црњанског, Видосава Стевановића и Данка Поповића. Имајући у виду грађење приповесне атмосфере и однос према приповедачком језику, списак би се могао продужити и до Радована Белог Марковића.

Петар Пијановић сматра да Вујиновић има дар да препозна „стилски комплекс“ својствен српском реализму, а могли бисмо додати, и „стилски комплекс“ модела „стварносне прозе“. Та му је способност препознавања омогућила, мисли Пијановић, „да изгради модел приповедања који ће у себи садржавати елементе раније употребљаване технике, али, у исто време, и нов прозни проседе.“

Вујиновићев „модел приповедања“ потврдиће се нарочито романом „Вучји накот“ („Просвета“, Београд, 1986), једним од тридесетак најзначајнијих романа објављених после Другог светског рата. Њиме ће се показати да Вујиновић остварује „синтезу традицијског и новог“ – на плану језика и на плану техничке реализације романа.

У „Вучјем накоту“ романескну причу заснива на приказивању више различитих тема; узима их из живота, митова, легенди, политике, литературе; вешто преплиће судбину појединца са судбином колектива, усудне и друштвене прилике. Кад је јасно да прича стаје, он је изнова конституише ванлитерарним

средствима. Ако шта није доречено у живом току приче, упућује читаоца на одговарајуће фусноте, коментаре, есејске пасаже. Вујиновић је један од ретких прозних писаца који и њима даје живот и функцију у роману. Тако постиже одређену приповедачку лежерност и отклон од тока радње који не мора увек бити према очекивању читаоца.

На овом месту има разлога још једном да поменемо и прокоментаришемо пишев приступ језику који је у „Вучјем накоту“ вуковски рачваст и жуборав. Љиљана Шоп налази да такав приступ језику помаже писцу прво да га разори, доведе у стање хаоса, а онда га надогради да би подигао своју приповедачку језичку грађевину:

„Оно што се не збива у радњи, тачније, што се тобоже не збива, догађа се у језику, у чину говорења, у гомилању речи, у поигравању језичким правилима... Поступајући доследно по изреци да правила постоје зато да бисмо их кршили, писац разара устаљене говорне структуре на начин који ће многим језичким чистунцима да засмета, али их разара тако упорно, доследно, самоуверено, и увек по неким својим правилима којих се затим држи, да уместо хаоса добијемо систем а уместо рушевине нову грађевину“.

Роман „Вучји накот“ је интригантан у српској романескној продукцији и по вечној актуелности теме којом се бави. То је узбудљива повест о Србима и Србији, својеврсна историјска и митолошка пројекција последица ратова, идеолошких подела, принуда и слепог нерва народне власти после победе комуниста у Другом светском рату. Радња романа је пројектована преко митске прошлости, а има и црвено провучену линију између 1914, 1941, 1945. и 1948. године. Замишљен као алегоријска прича, са неколико токова приповедања, „Вучји накот“ сведочи о трагедијама народа који крваво плаћа своје заблуде, незнања, неспремност да се одупре власти.

Вујиновић меша документарно и имагинативно, преплиће стварно и митолошко, износи пред читаоца обиље историјских истина о свеприсутности злочина, погибија, убистава, издаје, преваре, властољубља, себичлука, неповерљивости. На једној страни слика народ у коме нараста свест о трагедијама и злоупотребама власти, на другој власт која не верује свом народу. Писац јасно указује да је и иза једних и иза других историја пуна „бежанија, буради са повађеним очима, казних експедиција, разбојишта, стрељања, очаја, смрти, гробова, поновних препознавања и сахрањивања.“

Романописац посредно поручује што и Арчибалд Рајс: „Срби, чувајте се себе“, односно, „Срби, опаметите се!“ Није ли таква порука актуелна и данас. Требало би се вратити поновном читању „Вучјег накота“ зато што је актуелан, и зато што је изузетно вредан прилог наслеђу послератног романа код нас.

„Паника у интерситију“ – роман

Без обзира на другачије примењену језичку матрицу и приповедачки поступак, и књига „Паника у интерситију“ може се сматрати продуктом већ утемељеног приповесног поступка. Ознаком „књига“, а не роман, и не књига приповедака – аплицирамо извесна неслагања приказивача у погледу жанровског одређења, упрокос томе што је реч о роману, а не о „књизи приповедака“, како, нпр, пише Радивоје Микић.

Роман је зато што има јединствено просторно и временско одређење, универзалну основну, и више израчваних тема, има ликове који, истина, нису посве издиференцирани зато што писац инсистира на колективу као јунаку приче. То је увелико и последица аутономног приповесног поступка који је примењен. Има и све друго што је битно за романескни доживљај геоморфолошких и геополитичких одлика Србије, Подунавља и Европе, историје, културе, српске и немачке цивилизације, а у метафорској и метафизичкој равни, и цивилизације уопште. Није спорно да ли је роман, или не. Једино би се могло расправљати о томе која врста романа: психолошки, историјски, или друштвени.

И за Саву Вучића „Паника у интерситију“ је „збирка приповедака“, односно, „књига легенди, повести и записа“, како стоји у садржају књиге, али и „постмодерни роман отворене и динамичне структуре“.

Вујиновић је давно разумео да се структура романа мора мењати, прикладно рецептивним могућностима и потребама данашњег читаоца. Данас читаоци неће више романе структуриране ни као „Уста пуна земље“ Бранимира Шћепановића, нити као „Тестамент“ Видосава Стевановића. „Паника у интерситију“ знатно више одступа од класичног модела романа, и то му даје вредност више. Одликује га нетипично отворена структура, модеран приповедачки поступак, вишеслојност значења и асоцијативност.

С разлогом пише Трајче Крстески у поговору македонском издању да „Паника у интерситију“ истражује „смиао живота и

света“, говорећи о „општим кретањима света и друштва, људског бића духовног и материјалног, о историји, времену и народима...“ Што се тиче романескне структуре и могућег читалачког приступа, Крстески пише:

„Структура је таква да се (роман, прим. а.) може читати са неколико аспеката: може се читати текст (генерално), могу се читати фусноте, или белешке на крају, може се читати и уназад, како год је отворили, увек ће се добити иста структура.“ Скоро као Павићев „Хазарски речник“.

„Паника у интерситују“ не понавља теме, мотиве, поступак, језичку матрицу из „Вучјег накота“, али је евидентно наслоњена на претходно приповесно искуство. Замишљена је и остварена као асоцијативни приказ новог и старог историјског времена у ширем простору доњег и средњег Подунавља, као потконтинента људске збиље, условљене географско-историјским и антрополошким чињеницама из живота народа у тим просторима. Доминантни садржаји се не могу стриктно фиксирати и именовати, нити се могу ухватити у сведену дефиницију преовлађујућа значења. Она се гранају из посве отвореног приповесног језгра и чине тако вишезначну кажу којој, као писац модерног сензибилитета, Вујиновић тежи. Зато све време поставља питања на која не даје одговоре. Оставља да за њима трага читалац. Његов приповедачки (читај, приповесни!) конструктивизам осмишљен је као начин обликовања форме романа. Уместо да прича сабрану причу о ликовима, он конституише шест приповести о одређеним топонимима, водотоцима, историји, пределима, људима тих предела, да би седмој дао есејски тон. Седма приповест на несвакидашњи начин затвара круг живота и отвара га поново према почетку и свим почецима и крајевима. На доста необичан начин, Вујиновић обнавља библијску причу и библијску симболику броја седам, како би остварио утисак целине, довршености и приповесног динамизма.

И у овом роману јавља се лик „дечака и младића“ који се непрестано тражи, као у „Вучјем накоту“, али у посве другачијим историјским и животним околностима. Он као лик обједињује прошло и садашње, митско и стварно. Непрестано се тражи у времену и простору. Љиљана Шоп примећује да се дечак „тражи у породици, родном селу, граду... у егзистенцијалним и метафизичким просторима“, а потом, као зрео човек и у „апатридуству, у миљеу какав твори другачија географија и другачија историја, други језик и култура, другачије навике и обичаји, друга легенда и митови.“

Пловећи приповесним водама Јанка Вујиновића низ Дунав и Рајну, Срба Игњатовић доста прецизно означава „модерност“ романескног приповедања. Каже да је Вујиновићево приповедање „модерно, фрагментарно, асоцијативно разбокорено, мотивски и хронолошки скоковито, циклично“ и да је његова цикличност породила веома добар, савремен роман.

У такав роман, као у брод велике носивости, Вујиновић је успео да укључи бројне асоцијације везане за судбину човека Србије, Немачке, Европе. Узнео је до књижевне чињенице мноштво географских, историјских, социо-психолошких, па и антрополошких истина о просторима, временима и људима о којима пише. Пошто се из приповести у приповест јављају функционални, скоро детаљистички подаци, непрестано се отварају и затварају кругови казивања у којима нема уопштавања и коначности.

Вујиновић релативизује све о чему приповеда. У роману се јавља и он: час као јунак приче, час као аутор, наратор, односно, као посматрач сопственог живота у кошмарноболним ситуацијама апатридности. Биће да је то први такав ауторски случај у српској прози, не због аутобиографичности, већ због приповесног поступка који је карактеристичан само за Вујиновића.

Свакако да је вујиновићевски нов и начин сажимања књижевних искустава. Осим што је врло успешно сажео искуства сопственог приповесно-романескног поступка приповедачке прозе и романа „Вучји накот“, на књижевно валидан начин дотакао је и пронео кроз роман и искуства неколико класика српске и светске књижевности.

Романом „Паника у интерситију“ Вујиновић је указао да савремени роман мора имати динамичну структуру, и непрестано подсећати на функцију књижевности. То значи да није његово да даје коначне одговоре на питања о свету, него да отвара лобању људског духа и знања, показује светлост која може да просветли живот појединца и колектива. Њено је да књижевност, као и он (Вујиновић), непрестано отвара, раствара, разлаже, чак и разара, па онда опет склапа, саставља, спаја – сједињује у ново значење и структуру, да се бави алхемијом писања која мисао о животу чини свестранијом и дубљом.

Небојша Борђевић

ФИЛОЗОФИЈА СВЕТЛОСТИ И ВРЕМЕНА У СПЕВУ ЛУЧА МИКРОКОЗМА

Борба светлости и таме у Његошевом делу, виши језик за вишу мисао, снажан излив духовног светла, енергије, похвала уму, као стваралачки подстицај карактеришу свеукупни опус Радивоја Петровића, Томовог, нарочито спев *Луча микроkozма*. „Човек је мали свет“, каже Он и све што ради је „кроз мраке светло тумарање.“ Код њега су примарни осећање, слике и мотиви, док је наративни ток сведен на минималну меру. Управо то јединство малог и великог света, оригинални метафизички систем приближава човека ка кретању бескрајних сазвежђа. Трагање за светилиштем бића којим управља неуморни покретач, где владика и пита и одговара, не као научник и филозоф, већ као песник, значењски и асоцијативно чини дело сложенијим. Стваралачки подстицај за то налази у античкој, нашој средњовековној, апокрифно-духовној филозофији, а и у претпоставци да су човеков ум и човекова мисао божанског порекла, где се Његош поета удаљава од црквеног мишљења, јер Песник улази у искру (светлост), води га његова бесмртна душа, а на даљем путу његов анђео.

Светлост је уметничко језгро и вишезначност његове симболике може да се посматра као висок степен сазнања, као „круна над престолом“, гигантска визија космичке повезаности са временом. Време има материју, а она је опет светлост у актуелном стању, која са њим чини космолошку, умну и ауторитетну пирамиду. Она је и искра – анђео, која људском бићу дочарава хармонију неба, која може бити само песничка, јер је и Творац посебно светло, а из њега потиче прва искра, судба, воља за умом, што указује на то да је и онај који је *сам себе вјенчао над вјечношћу и над временом*, (*Луча микроkozма*, стр. 151–153) и сам песник. Он нуди узлет у визије и сазнања, градацијом светлости увек у висину, а временом у ширину, што се манифестује положајем духа и душе, који путују вишесмерно футуристички, а и ретроспективно, досежући и време сна, сновиђења и објашњења. Његош, то спроводи и у садашњем времену, док се искра-светлост обраћа песнику кроз пређашње свршено време. Кроз ту спрегу, „конвенцију светлости и времена“, песник дарује и читаоцу исечак вечности, референце сопс-

твене имагинације, која се опет исказује као особена светлост, светлост душе, у којој су временски планови помешани по дугачкој линији космогоније.

Светлост је и сам Творац, која представља, његово царство и читава природа, која носи његов печат и сам трон *основ јој је од чиста рубина, а сва гора маса брилијантска*, као и мудрост, ерго: *о мудрости, проста, најсјајнија!* Такође, низ промена времена и размена, вршена између вечности и временских праваца релативизује време, те даје утисак приближне једновремености, односно сталне актуелности, где је и све актуелно и ништа. С једне стране непомицна величанственост неба, све траје и све је заустављено, чак и светлост уз синхронизитет – једновремености: *луч је сјајна богословија вам / луч вам жртву у небо уводи, / луч нам творца осветљава душу!* (*Луча микрокосма*, стр. 250–260). У временском кругу, владикином, осим космичког постоји и земаљско време, и оно тражи своју високу тачку у новој епифанији светлости. Тај дуализам, теодицеја није алегоријског типа, дозвољава и повремено пад духа у материју као и поновно отелотворење, што сликовито (светлост), што наративно.

И само време, каже песник у прапоретку (време) небеса, кад таме није било и кад је небо било полицентрично и без господара, где је сваки од духова на престолу био самостални владалац. Песник пева о светлосној жртви, односно о жртви светлости и појави „мрачне владалице“ (у крајњој линији и тама је вид светлости): *час суђени зазвони светлости;/ на велику и ужасну жртву/ гладне бездне отворише уста*. И опет време уздиже светлост, долази до новог небеског устројства, где Свдржитељ влада највећом „моћју и премоћју“, док Сатана тражи једнака права позивајући се на старо стање васионе (светлост): */да с гордијем влацем небеснијим/ дијелимо правду и могућство/ да имамо сви једнака права/*. Сатана се овде јавља, као заговорник равноправности, тражи права за имаоце престола, што се може у даљем контексту протумачити, да иште успостављање „старих небеса“ а надаље, како је он заговорник временског кретања уназад, односно да у крајњем случају, захтева ону вечну светлост некадашњег поретка.

Та космолошка шема применљива је и на земаљско устројство, те подсећа на хеленску, односно хесиодску теогонију, причу о смењивању генерација божанстава, односно у пренешеном значењу на крах светског поретка (тама) и о новом поче-

тку (време) из хаоса, односно дезорганизације. Она на неки начин представља правну основу да је светлост старија (време) од таме, а и то да из те узајамности, опет из мрака настаје светлост, штавише да је тама у ствари, обојена светлост. То већ указује на манихејско схватање владикино о „религији светлости“, о дуализму светла и таме у пренешеном значењу, добра и зла из чега се назире, да је светло, добро, те, да је у вечитом сукобу са својим контрастом, односно обојеношћу – тамом, опет у неком даљем значењу, злом. У овај случај, владика Раде, уводи манихејске мисаоне компоненте као плод песничке маште, чиме разбуктава и симболичку визију апокалипсе, оживљену снажним имагинацијом. То предвајање на две зарађене стране, поларизација, како и светла и таме у времену, указује на то да је светлост сила у космосу, која се исказује, као атрибут протагониста власти. Та двојност предочава и на то да је једна од перспектива громадне филозофје у *Лучи микрокосми* и манихејско схватање, којим је Његош „корачао“ у другачијем духовном простору од биљурних небеса, степен, по степен ближе земљи.

Из овакве двојности ствари у космосу, може се извући и двостраност човечје природе, која може бити и светла и тамна, опет у зависности од времена. Могућност избора, исконски и лични доживљај, заслепљеност (светлост) погрешним проценама, идолопоклонством, прелазак небеске границе, али и љубав према својој врсти исказани су, кроз светлост: *О, невини синови природе,/ о мудрости проста, најсјајнија!/ До рођења св'јета истинога,/ ви пресретни поклонници сунца!*. Појам времена замењује се набрајањем небеских дана битке, који имају распон светских епоха, еона. Његош не губи из вида временску перспективу, ни у деловима пева, где пева о рату, када се сукоб Сведржитеља и Сатане, очигледно припрема: */ вријеме ће и к тој цјељи доћи/ да се бездне мрачне освијетле (Луча микрокосма, стр. 89–90)*.

После „страшне“ победе Творчеве над Сатаном, састаје се велико савезије, на којим се прави „нови светски поредак“: Сатана ће целину вечности (време) провести у аду, тартару, паклу (тама). Човек – Адам, испаштаће на земљиним шару и најављујући то, Творац говори у будућем времену, а о нечему, што је прошло време у односу на почетак пева. Песник је мајстор временске игре – кроз причу у футуру пева о историји. Временски корак у спеву је сасвим другачији, те кратку историју човечанства прати и припадајући Етос Косму, чији наставак на земљи показује и утицај „злог цара“: *На земљи ће хиљаде*

божествах/ осл'епљени сатварати људи... Безумнога овог језичества/ нечисти ће престо представљати.

Једино место, које садржи забележено време (1. 5. 1845. г.) је уводна посвета песме. То је, актуелно, реално време, одакле полазимо у временски круг и где налазимо тачку ослонаца за даљу временску оријентацију, пре но што нас песник уведе у ширине, онога, што и сам назива „љетопис опширни вјечности“ (*Луча микрокозма*, стр.16). Петар Петровић Његош се, такође враћа у егзистенцијално време, када пева о свом детињству (*Луча Микрокозма*, од 31. стиха) – дечака Радивоја и непосредни контакт са природом, прва искуства темељнијег упознавања света, кроз питања, које јој упућује (*Луча Микрокозма*, стр. 51–60). Успостављајући област и време сна, (*Сном је човијек*, стр. 71–80) песник проналази искру водилу кроз Космос, кога доживљава као блиставо острво (светлост), које се непрестано проширује у центру бескрајне таме, што указује на то да је светлост већа сила од таме, где свако сунце предводи планете и има улогу централног тела (хелиоцентрични систем), камо се у концентричним колима, равнају, према панкосмичком центру *шару небеса престолодржаного*, односно, да се устројство једног сунчаног система преноси на сав космос: *насијати кола са сунцима;/ свако сунце предводи минове*. Светлост је по Песнику дељива величина јер *атом уђе у сунчеву зраку* (*Луча микрокозма*, стр. 318.) и он уздиже обожавање култа Сунца и светлости као највиши облик прехришћанске религије (*до рођења св'јета истинога*), до појаве праве духовне светлости. Светлост је одувек симболизовала знање, разумевање, умност, а народ верује да се на гробу неког, ко се посветио или за живота прославио види као мали пламен, тај пламен у Црној Гори зову луча или свијећа, ерго: *Од твога су св'јетлога погледа/ уплашене мраке изшезнуле*, где је светлост у даљем значењу, симбол добра, реда, знања, посвећености, док су таме, хаотичне снаге и реч, која има, пре свега космолошко значење. И Творац велича светлост, и даје му едукативни значај, јер каже, да ће обући у *плот људску, своје слово возљубљено*, дакле свога сина, да – *помрачене осв'јетли умове*.

С друге стране луча св'јетла представља и највиши напор човечјег ума, односно интуицију, која песника води кроз одгонетање метафизичких и религијских питања. Што је већа снага песничког полета, то је светлост јаснија. Снага Његошеве луче је толика да се њен утицај види, односно сјаји и подстиче, сва-

кога, ко се и једног његовог стиха дотакнуо, на чије је раме пао њен светлосни зрак. Блешти из даљине, из Космоса, ван Млечног пута, иза Ортовог облака и Кајперовог појаса. Он је искру оставио да засија сјајем чистог дијаманта */луча св`јетла, руководитељ му,/дијалект му величество творца (Луча микрокозма, стр.179–180), Свемогућство светом тајном шапти/ само души пламена поете.*

Сведочења

Мирко Иконић

РУЧАК НА ГОЛЕШКОМ БРДУ

*...Голеша су наслеђене читуље и приче
легенда о Бају Топалу, градњи цркве
(подигао Неко, рушиле виле, народ обновио)
рано остарели крезуби рођаци
што у Божијој и државној голети
филозофирају о трпежу и крпежу
ничија није до зоре јер живе
од муке и ракије, не од динара.*

Винко Шелога

Претурајући по старим фотографијама, пажњу ми привуче једна црно-бела на чијој је полеђини записано „Ручак на Голешком брда, септембар 1970.“ Реч је о једном необичном и занимљивом скупу, што се са фотографије јасно види, који је организован у оквиру манифестација „Полимска недеља културе и уметности“ и „Лимских вечери поезије“, нарочитим залагањем Вукомана Шалипуровића, првоборца и публицисте, који је на овај начин хтео да представи своје врлетно завичајно село Голеша, што је свега петнаестак километара удаљено од Прибоја, а због лошег пута и надморске висине, још увек је било једно од најпасивнијих у општини.

У осунчан дан позног септембра Голешани су за госте припремили богат ручак, на самом превоју Голешког брда, на пространој скоро покошеној ливади, са које се у долини види Прибој као на длану. Вредне голешке домаћице рашириле су беле столњаке и поређале свакојаке ђаконије све по упутствима и

надзором неуморног Вукомана и жустрог сеоског одборника Душана Ђуровића. Било је ту свакојаких старих и нових јела, у изобилју различитих млечних производа и свега другог, од цицваре и ћешкета и разних пита и других пецива са обавезним колачима које су вредне домаћице припремиле. Наравно, ту одмах испод разгранате букве, на ражњевима су испечена и два јагњета, тако да ови са фотографије, нас педесетак гостију и дупло мање мештана, вала нисмо остали гладни.

Брижљиви Вукоман све надгледа и даје савете женама како да разместе тањире, а узгред наздравља понеку жеженом голешком ракијом и храбри стидљивог председника општине Абида Полимца који се већ одавно био прочуо као огорчени противник тзв. јагњећих бригада. Уз то да поменемо да је Абид Полимац био један од најуспешнијих и најомиљенијих председника општине, кога и данас понеко помене са уважавањем.

Поред њега у челу софре седи академик Војислав Ђурић, који инспирисан крајоликом, наставља своју причу о епском јунаку Рељи Крилатци, о коме је претходне вечери надахнуто говорио у склопу програма „Полимске недеље културе и уметности.“ Међу гостима је и смерни и помало зачуђени професор Филолошког факултета у Београду, Димитрије Вученов, који је претходни дан беседио о нашем завичајном књижевнику с почетка 20. века, Лазару Комарчићу, коме је ова манифестација била у доброј мери и посвећена. Ту је и остарели историчар књижевности, преводилац са француског и песник, Божидар Ковачевић, за кога се ових дана у Прибоју шапуће да је био наставник младом краљу Петру Карађорђевићу. И он је зналац и тумач књижевног дела Лазара Комарчића, аутор обимног предговора његових изабраних дела, која су се недавно појавила, највише залагањем неуморног истраживача прошлости нашег краја, Вукомана Шалипуровића и уз финансијску подршку Општинске заједнице образовања Прибој. У друштву је и неколико историчара: Ђорђе Трифуновић, професор београдског универзитета, Мирослав Пантић познати стручњак за епоху хуманизма и ренесансе, и неколико млађих, међу којима се посебно издваја крупан глас академика Војислава Становчића, који и ту пред Голешанима промовише две Вукоманове књиге о Раоничкој буни, која је подигнута почетком 20. века, тачније 1903. у оближњем селу Бабинама и убрзо се проширила читавом југозападном Србијом. На овом ручку су и два београдска песника, Слободан Ракитић и Брана Петровић, а са њима је и

прозни писац Милисав Савић који је претходне године објавио, сада већ чувену књигу приповедака „Бугарска барака“.

Сасвим при крају софре и мало издвојено седе млади прибојски професори књижевности Ратомир Цвијетић и Божур Хајдуковић и гост из Пљеваља, професор Јован Петровић, учесник у промоцији дела Лазара Комарчића. У њиховом друштву је и млади песник и бруцош на београдском универзитету, који се труди да све види и чује, и наравно, да што више запамти. У његовим рукама је оловка и блокче у које често што шта записује. Данас док носталгично буљи у већ избледелу фотографију, он верује да су управо ти записи сасвим поуздан траг у крхком сећању, па се ова прича може сврстати у аутентичну документарну прозу.

Пошто су, како рекосмо, тих дана изашла из штампе изабрана дела Лазара Комарчића, и претходни дан су свечано промовисана у Прибоју, и овде, на ручку, разговор углавном тече о том догађају. Божидар Ковачевић наводи да је Скерлић у „Српском књижевном гласнику“ написао да је 1908. Лазар Комарчић био најчитанији писац у Србији, али свеједно он га није унео у своју „Историју новије српске књижевности“. Професор Цвијетић наводи и неке друге Скерлићеве пропусте, док пљеваљски професор Петровић стаје у одбрану Скерлића, наводећи да када доминира проза модерне оријентације Борисава Станковића, Петра Кочића, Милутина Ускоковића и Вељка Милићевића и других, млађих писаца, Комарчићеви романи и приповетке заиста делују немушто и анахроно. Млади професор Божур Хајдуковић примећује да овај крај није изнедрио бољег и значајнијег писца, и да би Комарчића требало посматрати у контексту закаснелог реализма, а не доводити га у везу са модерном књижевношћу, а тиме се, заправо, може објаснити Скерлићев анимозитет према овом писцу.

– Имајући у виду његов животни пут и скромно образовање, а уз то и сталну бригу да збрине и прехрани бројну породицу, његово дело које је и обимно и разноврсно, заиста делује импресивно. Свакако да оно нема снагу дела Боре Станковића, али постоји данас у проучавању књижевности синхронизам и дијахронизам однос, па замислите када би упоредили француску или немачку књижевност тог времена са нашом – каже темељни професор Цвијетић.

– Естетске вредности и стваралачки домети морају бити аутентични и видљиви и у синхронизам и у дијахронизам

односу, а историја књижевности је ту да успостави ред и сваком одреди заслужено место. То што Комарчића нема у Скерлићевој „Историји новије српске књижевности“ можда је и промашај, али зар не рече уважени професор да је неколико година Комарчић био најчитанији српски писац, што више говори о српским читаоцима тог времена, него о самом писцу. Уосталом, Скерлић је као представник такозваног београдског стила у књижевности, морао имати аверзију према популизму који је најчешће обиловао површним знањем и алкавим стилем – убедљиво додаје Јован Петровић.

Млади, али већ, у књижевним круговима, афирмисани критичар Божур Хајдуковић, настоји да нађе помирљиво решење: Данашња наука о књижевности има другачија мерила и поузданије методе од оних из Скерлићевог времена, па не значи да ново читање и вредновање нашег Комарчића неће дати и нове резултате у смислу неоспорних вредности. Једноставно, актуелизација овог краја који је најчешће и приказиван у делима Лазара Комарчића, па макар и у књижевноисторијском контексту, је већ нешто за овдашње културне прилике – закључује Хајдуковић.

Ручак је већ одавно постављен, фотограф Мурат Јукић је већ направио неколико снимака, али су сви заузети овом необичном полемиком, па се јела још нико не прихвата. Ћуте уважени академици и универзитетски професори, вероватно примерајући своје радове о Комарчићу овој полемици. Ћуте и професори Вученов, Трифуновић и Пантић, чији су студенти били жустри полемичари, и сви погледују у њих очекујући њихово мишљење. Чак и сеоски активиста и одборник Душан Ђуровић знатижељно ждрака у њих. А кад Вукоман инсистира да и гости нешто кажу, професор Вученов тихим али сигурним гласом започиње о културној и стваралачкој клими с почетка 20. века, о политичким приликама и Комарчићевом флертовању између напредњака и либерала, о улози његовог листа „Видело“, па тек онда прелази на дело што га је овај скромно образовани, али добро обавештени, терзија и кафеџија остварио. Посебно наглашава да књижевност једног времена не чине само дела и писци него и културна клима средине у којој они живе и стварају, и стаје на страну читалаца, па макар они били схваћени и као популистички поремећај вредности.

– Видите онај споменик, она биста Лазара Комарчића, коју смо јуче поставили испред прибојске гимназије, она није само заслужено обележје, већ је и један знак, једна чињеница које ми

историчари књижевности морамо бити свесни. У том смислу нарочито треба похвалити труд Вукомана Шалипуровића који није ни књижевни историчар ни критичар, што је овог заборављеног писца вратио у његов родни крај, а књижевни историчар Јован Деретић у својој „Историји српске књижевности“ дао је Комарчићу место које објективно заслужује. Ви Прибојци могли би да организујете један посебни научни скуп о животу и делу Лазара Комарчића, па да и ови млади људи, прибојски професори дају свој допринос – закључује професор Вученов.

Уто наш домаћин Душан Ђуровић отпоче здравицу, а после зазвечаше виљушке и кашике, док се мирис тек исеченог печења ширио Голешким брдом.

* * *

Прошло је од тада већ 43 године, док ово пишем, новембра 2013, а случајно нађена фотографија и блокче ондашњег бруцоша на студијама књижевности у Београду, послужили су као основа за ову причу.

Док гледам већ избледелу фотографију коју је снимио локални фотограф, који већ одавно није међу живима, размишљајам о том времену и ликовима који су поменути у овој причи. Осим мене, а и сам сам загазио у седму деценију, готово да више нико није међу живима. Академик Војислав Ђурић, велики зналац народне поезије, умро је у дубокој старости 2006, професор Димитрије Вученов променио је овај свет 1986, а они ватрени полемичари о Комарчићевом делу, прибојски професори Ратомир Цвијетић, који је касније постао доктор књижевних наука и професор Учитељског факултета у Ужицу, умро је 2008, док је Божур Хајдуковић, који је одбранио магистарски рад о књижевном делу Лазара Комарчића, преминуо 1983. Пљеваљски професор Јован Петровић умро је 2012. године.

После оног ручка на Голешком брду многи су се на овај или онај начин бавили делом Лазара Комарчића, написали запажене студије о овом писцу, неки од њих су учествовали на великом симпозијуму о животу и делу Лазара Комарчића који је организован у Прибоју 1985. године. Наравно и педантни истраживач прошлости нашег краја и приређивач изабраних дела Лазара Комарчића, Вукоман Шалипуровић, одавно није међу живима, умро је 1981. Његовим именом је названо Гусларско друштво из Прибоја, али су неки скоројевићи пре десетак

година то променили, па сад Гусларско друштво носи име „Стефан Немања“, ваљда у склопу ових демократских промена и та промена. Верујем да би професор Цвијетић, да је жив, рекао: „Мало мачку говеђа глава“, а ја наводим ону народну: да нико није постао кадија у свом вилајету. И још нешто: Голеша су још тамо где су била 1970, без ваљаног пута и ове 2013, а наш агилни домаћин са Голешког брда, Душан Ђуровић, некако животи у нужном смештају социјалне установе у Прибоју.

Стојан Бербер

ОБРОВАЦ, ДАЛМАТИНСКИ

1989.

У четвртак, другог новембра изјутра, одлазим у Нову Селенчу, новоизграђену сомборску четврт, где су све стамбене зграде вишеспратнице, а породичне куће најмање једносратнице, и где сам и сам био својевремено, као млад лекар, имао намеру да сазидам дом па одустао након чувеног Титовог говора у Сплиту, после којег је тражено да свако ко гради мора унапред да покаже финансијска средства довољна за завршетак градње. Испред своје куће, нове, чека ме Михајло Олујић. Са њим је и возач, син покојног личког генерала и народног хероја Богдановића. Крећемо аутом, по званичном позиву, у Далмацију, у Обровац, на свечану седницу Скупштине општине поводом Дана ослобођења.

Уз пут узимамо из суседне улице времешног Душана Симића, пензионера, некадашњег ратног секретара Комунистичке партије у Буковици: средњег је раста, али још увек старачки витак, саздан више од костију него од мишића, по чему одуара од Михајла, који је крупан и грлат двометраш.

Време је сунчано, али се јесења магла још није сасвим подигла са тла, па онемогућава брзу вожњу.

Идемо преко Осијека и Славонског Брода, равницом, па на личке Плитвице, у брда, с којих ћемо се спустити преко Велебита у кањон Зрмање, према Равним Котарима. Возач је млад, али искусан и сналажљив, па је вожња угодна.

Душан Симић, сазнајем, био је дуго друштвено-политички радник и директор у привреди и познаје одлично путеве по Југославији, па помаже возачу кад се укажу недоумице којим правцем да се иде. Прича нам успут своје доживљаје. Каже да је био и на сомборској Ванредној конференцији и да је разочаран збивањем на њој. Подржава ме, мисли да сам се добро држао.

Присећа се и ратних доживљаја са Симом Дубајићем, партизанским далматинским командантом, кога лично познаје, који је у време Тита био у немилости, а који је ових дана у центру пажње јавности поводом расправа о положају српског народа у Хрватској, јер се и сам заштитнички огласио. Била је друга половина рата, прича Симић, кад је дошао у штаб Север-

нодалматинског одреда, па са неколико другова и Симом Дубајићем слушао Радио-Лондон, који је говорио о Народноослободилачкој борби. У једном моменту јављено је да маршал Тито похваљује поручника Симу Дубајића за успешно разбијање четника на планини Промини изнад Книна. У том моменту скочио је Симо, узео радио-апарат у руке, дигао га у вис, и викнуо: „Симо, Симо, ј... славу своју, шта си дочекао, да Лондон говори о теби!“ И треснуо, срећан, радио-апарат о земљу, газећи га ногама. Такав је био Симо: плаховит, неодмерен, али изузетно храбар. Метак га, вели Симић, није хтео.

Једном су обојица лежала испред некакве пећине, а непријатељски минобацач гађао је по њима. Симић предлаже да ускоче у пећину, али Дубајић неће. Симић ипак утрчава, а кад су мине почеле да падају ближе, ускочио је и Дубајић, и то баш у тренутку кад је мина треснула за његовим леђима изнад пећине: да је остао напољу, Дубајић би био разнесен.

Дубајић је, по Симићевим речима, имао пред собом велику војничку каријеру, али је, брате, био непослушан, а волео је и женско. Није он био информбировац, како му се приговарало, али се није дао никоме покорити. Такав је остао до данас.

Возач Богдановић вели да је Дубајић био кућни пријатељ његовог оца. Сада је или у Далмацији или у Новом Београду, где се склонили од хрватске хајке после догађања народа у Книну. Било би добро да га сретнемо, каже, упознали бисмо занимљивог човека.

Михајло Олујић и ја договарамо се како да наступимо у Обровцу. Слажемо се да нисмо никаква званична делегација, да не представљамо ни политичке форуме чији смо чланови (Михајло је члан и Општинске и Покрајинске конференције ССРН) и да не треба да дозволимо да неко из хрватског централног руководства манипулише нашим боравком у Далмацији. Због тога можемо јавно говорити само у своје лично име и, по правилу, не иступати нигде званично. Посета је приватна, па тако и треба да се понашамо.

После славонске равнице и кривудавих путева кроз славонска села, излазимо на аутопут којим је вожња пријатнија јер је пут комотан и прав. Примећујем, међутим, да је аутопут сличан данашњем југословенском братству-јединству, како му и име гласи: неуређен, разривен, трупцав, - свака република, кроз коју пролази, гради га како се њој хоће и колико хоће.

Преко Славонског Брода улазимо на валовити Кордун и застајемо код варошице Вељуна, испред споменика страдалим

Србима у Другом светском рату: одајемо пошту мушкарцима ухваћеним на превару, па побијеним у усташком покољу. Ту је убијен и отац мог пријатеља Владе Козлине, бившег секретара Општинског комитета у Сомбору, коме је при крају рата заостала бомба разнела шаку, а с ким сам пре неколико година исто овако стојао пред вечном кућом недужних људи.

СТИЖЕМО ПОТОМ И НА ШУМОВИТЕ И ВОДОНОСНЕ ПЛИТВИЦЕ. Свраћамо у „Личку кућу“, велику и атрактивну настамбу, сачињену од јаких дрвених трупаца. Желимо да ручамо, али она не ради: прошло је лето. Констатујемо да је штета што је затворена јер још има туриста којима би била занимљива. Пролазимо поред неколико језера која се, дубоко испод нас, тамнозелено пресијавају под водопадима бистре Коране.

СПУШТАМО СЕ У ТИТОВУ КОРЕНИЦУ, НЕВЕЛИК АЛИ УРЕДАН ГРАДИЋ У РАВНИЦИ. Прве године након рата понела је Титово и Орден народног хероја, чиме су се Личани поносили. У центру вароши, где и нема много народа на улици, свраћамо у ресторан поред пута и налазимо свежу пастрмку, коју нико од нас не жели да пропусти, па седамо и наручујемо и јело и пиће. Не остајемо дуго, пут нас чека, па окрепљени убрзо настављамо вожњу равничарским крајем, кроз пашњаке и ливаде, према стеновитом Велебиту, који се у даљини уздиже као непремостива препрека.

ПРЕД ГОЛОМ ПЛАНИНОМ ДОЧЕКУЈЕ НАС КРАТКОТРАЈНА КИША, ПЉУСАК КОЈИ ОСТАЈЕ ЗА НАМА. Прелазимо преко Презида, који одваја Лику од Далмације, спуштамо се према Обровцу, добрим асфалтним коловозом изнад кањона Зрмање, која се зелени испод нас, а крај ње расуте куће чувених Мушковаца, из којих је пореклом био и мој деда по мајци Трифун Огар. Слушамо истовремено коментатора Радио-Загреба, који осипа паљбу по српском руководству, говорећи у корист Шиптара а против намераваног суђењу Азему Власију за противдржавну делатност. Питамо се, незадовољни, је ли то, можда, Радио-Тирана, толико је жучи просуто против српског народа. Или се, можда, ради о усташкој радио-станици из времена Анте Павелића?

НЕШТО ПОСЛЕ ШЕСНАЕСТ ЧАСОВА СТИЖЕМО У ОБРОВАЦ, КОЈИ СЕ СМЕСТИО У ЗРМАЊСКОМ КАЊОНУ, ЗАШТИЋЕН БРДИМА, А ОТВОРЕН ПРЕМА ЈУГУ И НОВИГРАДСКОМ МОРУ, КОЈИ СЕ СМАТРА ПОНЕГДЕ И ЗАЛИВОМ ЈАДРАНА. Изнад града виде се остаци старе тврђаве, још из турских времена. Прошетасмо невеликим градом, који у промеру нема ни километар, стешњен на левој обали, али видимо да је

реку прескочио са неколико вишеспратница прибијених уз десну страну кањона. Удишемо већ и приморски зрак јер се вода зрмањска овде, испод Јанковића бука, меша са морском, а кад паде мрак, седосмо у кола и одосмо у Мушковце, село најдуже у обрвачкој општини, које се пружило све до обронака Велебита. Примећујемо да је Буковица почела да се уређује, што је видно сваком добронамернику: има више асфалтних путева, села су добила струју, зидају се нове куће. На Зрмањи је изграђена и реверзибилна хидроцентрала, несвакидашња, а речна вода се користи и за обезбеђивање пијаће воде становништву Задра и околине.

Дођосмо пред нову кућу неког Секулића, којег Олујић добро познаје. Налази се недалеко од високог Огаровог бука, што је надомак горњих Бербера с оне стране реке изнад каменитог Вратолома. Домаћин је уредан и вредан. Ради у некаквом предузећу, а приходи му пристижу и од коза. Поставља нас одмах за сто, нуди пршутом, домаћим, нуди ракијом и вином, што не одбијемо, али нисмо ни много халапљиви.

Ускоро пристижу Петар Калинић, Олујићев сестрић, висок и витак, и Драган Миланко, потпредседник Скупштине општине Обровац, осредње висине, али темељно грађен; обојица млади и полетни људи. Поздрављамо се, упознајемо поближе, чаврљамо уз мезе о југословенској политичкој ситуацији. Мишљења нам се много не разликују. Нарасли су национализми, шиптарски и хрватски посебно, па смо сви забринути за државу у којој живимо.

Ноћу, после десет сати, одлазимо на спавање. Уморни смо од пута, треба се и одморити. Обрвачани се враћају у град, а ми се размештамо у домаћиновој кући на спрат. Олујића и мене Драшко смешта у собу свога сина, у приземљу. Кроз отворен прозор запахњује нас већ заборављени мирис коза. Звоно клепеће на јарцу. Од умора лагано и неосетно ипак тонемо у сан.

*

Сутрадан се будимо полуодморни и одмах се спремамо за одлазак у Обровац. Домаћин је већ отишао у Задар, лекару, на контролу која му је заказана. Домаћица нуди доручак: сир, јаја. Олујић јој саопштава да ћемо следећу ноћ ноћити у другој кући, код његове сестре у Билишанима, па није потребно да нас чека. Домаћица нам онда поклања сваком по килограм домаћег планинског меда.

Пре пута у град свраћамо на Огаров бук, који се пружио између Велебита и Буковице, и са којег вода трешти и пршти по

камењу што се промаља са дна плитке реке, разгледамо обалу изнад које сам уз помоћ свога кума Стевана Секулића, ветеринара у Риђици, пре неколико година добио плац за викендицу. Плац је каменит, на успону, непогодан за озбиљнију градњу, а поред њега неко је већ изградио повелик тор за овце и козе: таман дивно да се мирисом зачини планирано викендашко летовање! Не много одушевљен плацем, одлазим са пријатељима према Обровцу, бацивши успут само кратак поглед на широке Берберове слапове, који се разливају између две обале пенушаве Зрмање, и где ми је деда Аврам некада давно, пре него што се одселио у Македонију, имао млин за памћење.

У Обровцу нас дочекује Боро Олујић, секретар Извршног већа Општине, висок, спортски грађен млађи човек. Види се: шармер. Каже да нам је обезбеђен смештај у хотелу.

Упознајемо и друге домаћине, међу њима и Стевана Симића, званог Мале, некадашњег партијског радника и председника општине Обровац, симпатичног, ониског а хитрог човека, који сада као пензионер живи у Задру.

Запажамо да у читавом Обровцу нема ни једног ћириличног натписа, да је све исписано латиницом, мада домаћини тврде да у општини живи и до 70% Срба. Примећујемо, такође, да је за празник свог ослобођења од окупатора Обровац окићен заставама југословенским и хрватским, али и да српских има доста.

У десет сати одлазимо у ново и модерно здање Дома културе, поздрављамо се са Љубомиром Вукшићем, председником Општине, млађим високим и крупним човеком, спорих покрета, повијених рамена. Он је Хрват пореклом из Славоније. Недавно је оперисан од срца у С. Каменици: урађен му је, каже, коронарни бајпас.

Улазимо у салу где треба да се одржи свечана седница Скупштине. Делегати седе по странама, а мањи број је у центру, што читаву атмосферу чини полутужном, неуобичајеном, поготову што је сала велика, а присутних особа мало. Председник отвара седницу несигурно, збуњено. Глас му је једва чујан, што се не уклапа у слику корпулентног човека. Потом деца певају југословенску химну, потом хрватску. Ми из Војводине нисмо навикли да устајемо на републичку химну (јер је Србија и нема), а камоли на хрватску, али знамо шта је ред, гости смо: одстојасмо и то. Након тога поделише новембарске награде поводом Дана ослобођења Обровца.

Све тече протоколарно, обично.

У подне је свечан ручак у хотелу „Кањон Зрмање“, одмах на улазу у град, поред моста. Хотел је новије здање, бетонско, али је већ почео да се руинира. Ручак пролази тихо, на моје изненађење без здравица, којима је овај народ склон, особито на крсним славама.

Упознајем се на ручку и дружим са Душаном Бацом, заступником у Сабору Хрватске, који се срчано бори за равноправност српског народа, али кога сада напада хрватска политика означавајући га српским националистом. То је млађи, брзорек, хитар и пријатан сабеседник, југословенски опредељен. Мршав, средњег раста, са наочарима и упалих образа, вазда у покрету.

Ми Сомборци усељавамо се коначно у хотел: возач Богдановић и ја у једну собу, Олујић и Симић у другу. Собе су скромно уређене, али имају купатило и телефон, што нам је битно. Кратко се одмарам, опружен на кревету. Успут читам лист *Интервју* у коме се тврди да Александар Ранковић није прислушкивао Тита, него је вероватно Кардељ прислушкивао Ранковића и Пенезића. Тако бар казује Јефто Шашић, генерал у пензији, бивши утицајан обавештајни официр.

Одлазимо у посету Средњошколском центру, недалеко од хотела. Директор је Баца. Сазнајемо да школују гимназијалце, али има и усмерених професија. Школској библиотеци поклањам своју књигу „Косовска издаја“, поучну, а Баца „Изабране песме“, за разоноду.

Одатле крећемо у Билишане, село из кога потичу моји преци. Налази се неколико километара далеко, смештено изнад леве обале Зрмање, на врховима Буковице, али на равном терену. У центру је повећа оронула црква, са које отпада малтер. Свраћамо кратко у кафану Боре Калинића, Олујићевог нећака, стаменог Крајишника са кицошким брчићима, који нас нуди пићем, а потом одлазимо његовом брату Сретку, чија је кућа недалеко, преко пута.

Сретко је постарији, мршав, као спечен, црномањаст. У говору прави викач. Дом му је проређеном шумарку. Смештамо се сви у једну собу, заправо у кухињу, бело окречену. Ту су домаћини, ту смо ми, а ту су и челници Обровца. Поново се разговара о политичкој ситуацији у земљи. Сматрају домаћини да је српско руководство у праву, да је Србија не случајно била разбијена покрајинама, да су Косово и Шиптари главни проблем, мисле да се на книнској прослави Косовске битке није дешавало ништа страшно, да је Хрватска све донедавно мало водила бриге о развоју овог краја, да о томе како се односи према Србима сведочи што ни ћирилица није призната као равноправ-

но писмо са латиницом. Душан Баца их добро заступа, али српски народ у Лици и Славонији нема храбрости да проговори јер их предводе „подрепаши“, који се хрватском руководству додворавају. Постоји јасна подела у односу према југословенским проблемима између овдашњих Срба и Хрвата: док су Срби за југословенску политику, дотле су Хрвати углавном уз своје републичко руководство. Оцењује се да није добра та национална подела, сматрају да треба живети заједно и толерантно, али су против значајних уступака на уштрб националних права.

После вечере крећемо сви на спавање. Ми, наравно, у хотел.

*

Пре подне, у суботу, покупише нас домаћини из хотела и одведоше поново у Билишане, у кафану Боре Калинића. Кажу: мало да ужинамо. Боро нас одмах води у покрајњу собу, у неку врсту сепареа: соба гола, бела, само сто и столице. Као каква далматинска коноба. Донесе Боро са женом ракију, потом изнесе свежу, на ражњу печену, јаретину. Наточи и вино. Не би то ужина, би то боље од сваког ручка!

Кренусмо после тога у Бербере. Спустимо се према Зрмањи, прођосмо поред Берберових слапова, под кишом. Слапови су високи око два метра и најлепши су и најшири на Зрмањи. Река се на том месту нагло проширује и у рукавцима се прелама преко голих или маховином обраслих стена. С обе стране реке налазе се млинови. Доњи Бербери ћуте, с оне стране невеликог брда, здесна, у заветрини. Пењемо се неравним туцаничким путем ка Горњим Берберима, који су смештени на високом, у Доцу изнад Вратолома. Проналазимо одмах на улазу у насеље кућу на спрат нама свима познатог Јована Бербера, али њега не би. Отишао код пријатеља у Драмотић, преко брда, где живе бројни Секулићи. Жена му Јека, ониска, зове нас у кућу, нуди кафом, али се нама не остаје дуго без домаћина. Питам Јеку шта јој је са ћеркама, које су одрастале и код мојих родитеља у Станишићу, како јој синови, а она одговара да су, хвала богу, живи и здрави. Након кратког седења устајемо, вирнемо према Агиној брани што се наднела над котлину, погледасмо десетак кућа по ободима Доца, па се враћамо у Доње Бербере, где нас дочекује мој познатик Секулић, онижи, уводи у нову кућу, нуди вином. Он је рудар, па кад помињемо Косово, каже да би лако изашао на крај са шиптарским рударима у Старом Тргу који неће да изађу из рудника: запечатио би све излазе, да не добију ваздуха, па би брзо сами побегли ван. Рударска посла!

Одлазимо одатле у Мушковце, у кафану Мирка Буљевића, на десну страну Зрмање, уз сам Берберов бук; скраћујемо пут тако што чувари бране пропуштају наш ауто преко ње, да не идемо преко Обровца. Буљевић је наместио ражањ који покреће вода скренута коритом из реке. Пеку се јагањци. А на окрајку реке раде ступе: млате трупци биљце што су бачени у камена гротла на дну пенушаве воде.

Друштво се полако искупља: углавном омладина, мушкарци.

Одлазимо сви, предвођени челницима Обровца, стотинак метара изнад бука, на отварање новог моста. То је жељезна конструкција, довучена из пропале Обровачке фабрике боксита и бачена преко обала Зрмање, са једним потпорњем у средини воде. Још није све уређено, ни пешачка стаза није направљена, али се преко металне конструкције ипак може, уз повећану пажњу, ходати. Прелазимо у гомили, док неко снима фотоапаратом. Тиме је, кажу, завршено отварање.

Гошћење је у кафани. Чисти гостионичар Мирко Буљевић, средовечан, правилних црта лица. Мост ће се исплатити и њему: сад ће народ из Билишана и Мушковаца, пријатељи и рођаци, бити више у кафани, заједно. Доноси јагњетину, доноси ракију, а потом и вино, домаће, црвено.

Долази старији човек, представља се као Вујадин Бербер. Чуо је за мене, дошао је да се упозна. Знао је, каже, моје родитеље. Син му Слободан ради у својој гостиони у граду. Причамо срдачно.

Наилази млађи човек, представља се као партијски секретар у Мушковцима. Љути се због отварања моста. Сматра да је требало мост померити знатно навише. Каже да нико не пита људе из месне заједнице, да то не може тако остати. Не можемо га смирити, поднапит је. Навалио и на мене, не „бенда“ ме, крив сам му што сам присуствовао отварању моста, али му ни ја не остајем много дужан. Он виче да је први Србин, а ја му одговарам да ме то много не интересује.

Предвече одлазимо натраг у центар Билишана. Окупљамо се поново у кафани Боре Калинића, која сада не ради за госте. Прима само нас. Михајло је Борин ујак, а то се овде цени и поштује. Долази и Олујићева сестра, удовица. Духовита је, па зачикава брата. Чисти: донела испечено јаре. Па опет вино и ракија. Потом почиње песма, партизанска.

Краткотрајно се приметно и разговор о рату. Млађи рекоше да су Талијани спасавали српски народ Буковице од далматинских усташа, а неки да су га и штитили од усташа из Лике. Душан Симић, стари партизан, успротиви се и рече да је све то

била тактика окупатора. Талијани су убијали комунисте и родољубе, а остављали на миру четнике. Признаје да партизани и четници на овом терену нису међусобно ратовали до 1942. године, него су сарађивали, али су четници врло брзо показали своје право лице и окренули пушке на партизане споразумно са Талијанима. Један од вођа био им је Сава Веселиновић из Мушковаца.

*

У недељу изјутра, после устајања, спремамо се за повратак. Састајемо се са домаћинима у ресторану хотела. Разговарам са Душаном Бацом. Каже, између осталог, да није знао да се бавим писањем поезије. Хвали песме које је на брзину прелистао.

Слободан Бербер, млађи човек, плав, срдачан, зове нас на част: отвара свој бифе, нуди нас шкотским вискијем. Нисмо му, каже, свакидашњи гости.

Баца ми показује данашње новине „Слободна Далмација“ и чланак о Обровцу и суседном селу Крушеву и о политичком сукобу који се међу њима одвија. Супротстављени су ставови Опћинског комитета Обровца и политичке структуре Крушева, јер Крушево, у коме је становништво хрватско (али има доста и проверених Срба, који се препознају по српским презимени-ма), подржава антисрпску политику руководства Хрватске.

Опраштамо се срдачно од домаћина, од нових познаника и пријатеља, седамо у ауто и полазимо за Сомбор. Уморни смо, али и пуни утисака, па пребирамо по себи и ћутимо.

Испред Грачаца Симић показује са леве стране долину под Велебитом, вели да је тамо гроб Саве Веселиновића, кога су убили партизани. А чуо је да се о њему сада певају песме на неким приватним скуповима. У песми га славе као доброг Србина и заштитника од усташа. То, вели, није добро.

Прелећемо преко Плитвица, не заустављајући се. Покаткад изустимо по коју реч, реда ради. Читамо новине и часописе, одмарамо се, понеко од нас и задрема. Заустављамо се тек на аутопуту после Загреба. Друштво доручкује, ја, по обичају, не. Јели смо два дана јаретине и јагњетине, треба се одморити од јела и пића.

Ударамо потом дуж Славоније на Бели Манастир, па преко Батине и Бездана, прескочивши дунавски мост грађен у време градоначелника Вељка Симића, стижемо предвече у наш успавани Сомбор.

(Из рукописа „Сведок времена“)

Радош Ракуш

ПРЕЦИ, ПОТОМЦИ И ДРУГИ ЗАМРШАЈИ

(Димитрију)

„Но пошто је овај храм поп Николин био склон паду то подиже ову нову цркву на исто место црквена Општина која се састоји из села Врдила Прогорелице Богутовца Маглича Роћевићи Дедеваца Буковице Пекчанице и Лопатнице уз припомоћ потомака попа Николе Костића из Мрсаћа храм подигнут је 1922 године

Спаси нас сине божији“

Преносим ти мој красни Димитрије, онако како је на мермерној плочи записано, питомом, сликарски схваћеном ћирилицом. Уклесана слова личе на стари багрем, посађен уз саму цркву док су још темељи размеравани, а који је ломљен и поткресиван, сведок није достигао садашњу форму, замашних естетских постигнућа. Ти који тако прилежно бринеш о духу и даху предака, и овде би могао да, теби тако својственом раскошном поетиком, похвалиш оног који започе, и оне који незаборавом наставише ово богоугодно дело.

Плодна утроба неба над црквеном звонаром, семеном вечне ватре, и овде је обележила просторне и временске укрштаје предака и потомака, истом снагом вере, и несечичном жртвом.

Они, који по мору кренуше пешице, подигоше овај храм у вери, да се поцепани простор између душе и тела може закрпити. У томе их је подржало околно растиње, које на домаћем језику шапуће петлу древни ценовник, док овај навија сат, и испира грло.

Место на коме је подигнут, тесни је угао локалне стрмине, па је поп Никола с мајсторима, вероватно морао да растеже простор, посебно на олтарској страни. Оно што је омеђио Творац, главна је мера, а градитељима је препуштено да се, ојачани песмом, одмеравају са стварношћу, тражећи склад у белој тишини, којом ће се славити Он.

Овде небо мирише на кадуљу, трепери осећање безвременог духа, па су протомајстори носталгичних уздаха, одабрали кубе у виду луковице, која, нежно улазећи у онострано, избегава насиље и нагле покрете. Небо се, обрадовано тиме, размакло тачно по његовој мери и облику, потирући противуречности

између „горе и доле“. Већ првог јутра, из олтара су и недокучи-ва места постала видна.

Некадашња празнина се претворила у распеваног цврчка, који лагано тоне у сан.

На самом врху крста, God particle. Са (масом) струка рузмарина и лирским врлинама, усамљеност преображава у саборност, а успут и у светлост.

Данас, присутни под овим сводом, и даље зачуђени што Јесу, полако размичу првобитну неразговорност.

Преци, ухваћени у коштац с привидностима, као месечари који виде себе, и даље повећавају локалну неравнотежу међу својим наследницима, с обзиром на то да се једни буде, а други и даље мирно спавају. Први, повремено обнављају храм, крече или препокривају, (скоро су и под заменили), други, краду бакарне олуке. Ови последњи, то и не сматрају крађом. Више им то дође као нека позајмица од Њега, док прегурају неколико отежалих месеци, па ће, као и увек, неком бољом приликом дуг намирити, радом или прилогом. С највишим драматичарем они су у комшијско-родбинским везама и односима, који сене доводе у питање, а они олуци са тим немају ничег заједничког.

Какви год, али и ово су некакви потомци, који се још нису изгубили у ноћи.

Непрочишћене слике века, испробавају с њима властиту издржљивост. Ови, касне за историјом, нимало не журе да је стигну, и славе оно у чему су.

Црквењак се онедавно праметнуо у чист догађај. Дремљив, безуб, зачадио од лошег дувана, допола поједеног чира на вишепалачном, донекле наглув, испливао на површину да се не би суочавао са оним испод.

Једини појац храма, снажан а некако мекан, гласом који је пун народних украса, добацује до попа Николе. Помало промашен због претеривања у декорисању, сваком литургијом одлаже моменат када би требало да се надмаши. Тиме ваљда лукаво одржава своје недостатке, наслућујући да се од врлина лакше и брже страда. Задовољан, јер га уз попа Николу и Бог познаје.

Наспрам храма, на суседној падини која је огледало овој, стадо оваца. Док ходајући пасу, редовно, као на некакав знак, претрче јаким темпом, простор између две тополе. Стотинак метара, не више. Потом наставе меланхолично, ходом који намеће рад вилица. Док их гледам, помислим да је то некакав простор без жеља, или, и овце имају моћ замишљања несреће.

Та повезаност наших постојања о којима, ево, говорим, носи у себи својства сна, што нема везе са оним овцама, које, не знам ни што помињах.

Догађаји се размичу или укрштају, приближавају, или жустро одбијају. Оно што је започео неко пре два века, што се наговестило као таленат или настраност, довршава, или прослеђује, неко ко живи данас у напуштеној кући гаврана. Ко се давно изгубио у ноћи времена, понекад се неочекивано огласи кроз праунука, запењеног над скупштинском говорницом, или кроз нагли, непристојни, а тиме и неподношљиви, напад човекољубља. Или хроничне забринутости за судбину младих фока. Али само младих.

Што је месечева орбита стабилнија и монотонија, ја сам заборавнији, па бих да убрзам ход преко видиковца, и речем ти оно главно, док ми још ради Бајесова мрежа.

Свако решење ствара нове проблеме и узнемирујуће почетке надстварног, кога спремно чекају неке младе реченице... У топли медитерански сумрак, са обале Цавтата, уз коју је привезано неколико рибарских чамаца, и један магарац, пут се нагло и оштро пење ка магистралаи. Како треба добро, и одмах запети, у наметнутој трци, најпре су одустале коприве. Ситна макија се показала нешто издржљивија, а на место где се правци додирују и укрштају, стигао добро загрејани камен, а све их надмашио, овај који те извештава. Прекаљени маратонац сведочи да човек може свашта, посебно ако се узда у свог метафизичког двојника, чије су виталне залихе неограничене, и наравно, ако се шифра за комуникацију прикривена у поетици, користи као свакодневни образац. Такви се препознају по плавом младежу испод левог пазуха, грозничавом мишљењу, и имају средњевековне, аскетске очи. Циљ њиховог бесомучног трчања, је досезање свезнајућег броја. Овај, као механички зец, да гласа о себи, само када снага потпуно ишчили и изгуби боју, а човек и даље истрајава, ношен нечим што није од овога света. По њиховом кораку, у тим околностима, може се проричати, као и по галопу белих келтских коња.

Трчећи свакодневно врелим асфалтом, под дугачком сенком времена, могао сам осетити да свакодневној свести нешто недостаје, као покрет мору, доле, под избелим стенама и маслинама, оболелих од дуговечности. Али је зато нека нова, другачија свесност, боље разумела ствар у његовом зачетку, а око виде ловише „стомаком“ оно што се убичајено и не слути. То

ти је као да си на неком свеопштем извору, на коме има свега у изобилју, а ти нећеш баш ништа.

Уз саму десну страну пута гробље, као божански белег. С вечношћу у позадини, сведочанство довршености у овом свету. Сетих се негде око Груде, оног Мрчка, који после вишедеценијског боравка у Аустралији своје име изговара као – Мрчкоу, а који сада по повратку, меланхолично, више за себе рекапитулира: „...ко ништа није започињао, ништа нема ни да довршава, као и онај који јесте, али без намере да било чему види епилог. Слободан је ко није хтео ништа, а и себе је уздигао на тај пиједестал...“

Е, Мрчко, Мрчко, Мрчкоу, судбина је тако хтела... што би отпевао наш, поестрађени народ.

То гробље је лепо, као и свака уређена, или неуређена, гомила камена. На некада стилизованом улазу, између два камена стуба, од којих леви нема капител, наглашено женствени, архангел Михаило, реконструише древне просторе, и мери дневну температуру. Уз његову леву ногу, наслоњена празна пивска флаша. Ту је бар задњих десетак дана. На том огољеном простору, још само један кипарис, заборављен, као осуђеник на вечиту асиметрију. Ко га опаше, више не спава. Около се осећа притајени мирис вишка времена, као последица деградације десносмерних намотаја нуклеинске киселине. Растине, насупрот гробљу, с друге стране пута, поздрављајући доконе туристе, проговорило немачки. Беле камене куће, у врелом каменом пољу, све без улаза, не пристају на величање прогреса... него... та врелина ме и тргну: почех ли ја нешто о прецима и потомцима. Уживајући у том призору с гробљем, најпре ми се учинило, а касније сам постајао све сигурнији, да се над једним гробом, ни по чем особенијим од осталих, надвија некаква треперава сенка, благо засењивање, или нешто као лелујави праменови врелог ваздуха. И једном приликом, мада не волим да прекидам трчање, застанем више да проверим тај несвакидашњи осећај него вероватни привид, и ево шта сам открио, сетивши се одмах твојих писанија. Ту је, како је записано, сахрањен један дечак од петнаестак година, не више, који је умро, пошто му је срце препукло док је трчао, истим оним успоном, који мало пре помињах, НОСЕЊИ ТИТОВУ ШТАФЕТУ. Још не дођох себи од мучнине која ме захвати, а нови шок, (због чега ти и све ово пишем) пристиже из кратке реченице, при дну беле мермерне надгробне плоче, а коју ти ево сада поклањам, као прилог тво-

јим поетским студијама, „о прецима и потомцима“, штедећи те притом, описа свега онога што сам о свему и свима тада мислио и осећао. Крупним, латиничним словима, вечности је поверено: „ПОНОСНИ РОДИТЕЉИ“.

Море се понекад изненада потпуно умири. Површина му се идеално затегне, прозирност досегне стаклену изоштреност. Завлада чудесни, апсолутни мир, без иједног покрета. Свет се претвори у нашминкану разгледницу. У благој, зрнастој измаглици, несвакидашња чујност надмашује свако искуство. Пад листа са дрвета на суседном острву, прасне као гром. И тркач, залеђен у тренутном покрету на домаку оног гробља, би се могао заклети, да чује тихи плач, неког сасвим малог детета.

СКРИВЕН У СЕНКАМА КОЈЕ СЕ ТАЊЕ ПРИ ВРХОВИМА (Нини)

Између овог безљудног јутра окићеног нитима росе, тихог као сенка проминула кроз Аркадију, и једног детињства, примичу паперјасте облаци, сенчећи рашчешљано непостојање, и нешто скрајнутог сећања. Од сванућа, замрлу стварност охрабрује жустри врабац под прозором, закивајући ексере у неухватљиви спој прошлости и садашњости, и у раскошне мирисе, заостале иза ноћи. Они, ти мириси, од сванућа су једина, чиста добит за душу. Све се међусобно убрзано размиче и удаљује, чиме се нарушава свака даља перспектива целине. Миш, скривен у њој, покушава вишесатним гребанњем да јој одржи правац, чему је посвећен и испошћени кућни број 11, чије се две истоветне бројке, у горњем углу, благонаклоно примичу једна другој. Напредује само тачка у коју ће се на крају све сабити. Из утробе протеклог времена надиру непрочишћене слике, неповезане и непредвидиве, као галоп коња без јахача. Неке од њих, под теретом изненадне светлости, теже да се удвоструче, уздајући се у велика Слова, која су се размрежила значењима, као једва видљива јесења паучина, зачета крајем лета. Оживеле на свежем ваздуху, очврснуте свеприсутном геометријом Творца, виђене ванвременим очима, улепшавају и ублажавају негдашње несреће, откривајући благословеност давних пораза.

Једна од њих, с лакоћом препознаје у згради данашњег Музеја, школу, која и даље као лења животиња лежи осенчена тугом, очима окренутим унутра. Њено данашње постојање, више је у речима, у опирању календару, и гостољубљу мистери-

ја. Ове су пуне безначајних ситница, којима се постиже, и одржава носталгични тон. Свака од њих, до данас неиселјива из сећања и увиђавна према незнању, све док је мојег саучесништва у постојању, (увек) на погрешном месту, и тајном усамљеничком склоништу. И тада и данас, то постојање је било условно, слабо и околишно. Оно се утврђивало на некој другачијој, другима недоступној основи, која је као мрак загледан у себе, оспоравана од заједничког именитеља, свеприхваћеног обрасца стварности.

Прву ноћ на земљи, искористио сам за бекство. Опирући се паду у свакодневно, касније сам некако опстајао прерушавајући се у обичност. А тамо где сам се затекао, отварао се увид у неочекиване видове постојања, премрежене великим позориштем очију, брзих покрета и без трептаја. Међу њима, доминирало је једно веће и смиреније, које је елиминисало сваки доживљај, или осећај времена. Виђен, или вођен њиме, за мене није било стварности, већ искључиво једна велика река симбола и метафора, и неких меланхоличних путујућих песама.

Доминација једног таквог доживљаја света, прекинута је даном поласка у школу, када се време, до тада у колебању да потече, препустило гравитацији. Тада сам открио свет „важеће“ реалности, на који ни до данас нисам пристао, а из којег сам одмах ритуално изопштен. Осим оне богате и радосне симболике, све остало су стални неспоразуми, који су се наслеђивањем умножавали.

Тај дан је био значајан, и уздржано несрећан. Ми, многобројна деца, окупљена као велико стадо у средини школског дворишта, чекали смо своје име у текућој прозивци, после које бисмо приступали мањим и издвојеним групама, које су надлетале учитељице на брезовим метлама. Двориште је било омеђено са три стране, крилима школске зграде, док је она четврта, слободна страна, запречена великом невидљивом мрежом, која је хватале све слободне погледе, и неподобне (данас некоректне), мисли и осећања, нас малих и слабих бића, затечених у постојању. У забату главног улаза, сместио се велики прождрљиви змај, који се злокобно смешио. Кроз тај осмех, показивао је беле, претеће зубе, док су му из очију и ноздрва, лизали велики снопови жестоког пламена. Ко би се усудио да га погледа, остајао би без косе изнад ушију, и сваке наде, да ће жив напустити тор у који је сатеран.

Човек на степеништу, који је нешто дуго говорио, повремено би показивао испруженом руком на њега, а ја сам упамтио да се „оно“ горе зове Тито, и „да њега није, ни нас не би било“... Можда је то некаква зараза, мислио сам, која је букнула из нарушеног спокојства минерала, а данас сам склонији веровању, да је то била некаква велика подвала стила, или наследна патња, која својом зрелошћу и дуговечношћу, демантује будућност. Посебно ону светлу. Човек који се тог јутра пробудио као шаман, махао је рукама, све док се оне нису претвориле у крила мухе дрозифиле, која су га однеле под реп њему, који је стиснутих зуба, злобно певао „све сам вас ставио под своје скуте“...

Пролећни осећај недодирљивости, и увек притајени полетни усхит, и тада ме је носио преко видљивог и важећег, помагао да страх нестане од страха пред сопственом жестином, али и усамљивао.

Наша будућа учитељица је била омалена, жена у позним годинама (већ наредне године пензионисана), забрађена дубоком црнином. Њени прсти су били кошчати и дугачки, нокти посивели и заострени, што је, слутио сам, доводило у сродство са „оним“ горе. Нос, који је доминирао лицем, био је истоветан као изашиљени кажипрст, који ће читаве наредне године бити митска претња, уперена у нас, стварајући талас нејасне, али снажне кривице, усмерене на сам животни принцип. Читавом школом се пролама њен, чудесно снажни, војнички глас. Старијима је оживљавао призоре свих офанзива, а нас млађе, подсећао да смо допали у мрачно подземље, извориште сваког зла, којег су биле пуне бајке, које су нас до тада припремале, за оно што су приповедачи са тешким уздахом називали: живот.

Звали смо је: „Она“.

Изван школе, нико се није усуђивао ни да је помене. Када је идуће године отишла, ходници су се смањили и занемели, осетило се олакшање као у биљака заливених после тропског дана, у само праскозорје. Све до наредног полугодишта, лебдео је над нама онај злослутни прст, да би до краја школске године, потпуно избледео. Један нов занос неукључености у било шта, прострујао је мојом главом и школском таблом, и охрабрио наду, да је ипак могуће бити отпуштен из задатог живота.

Наступили су дани пуни веселих призора без збивања: спирално степениште од плаве светлости, наизглед насумични, камени свезнајући бројеви, измаглица бездимензионалног окружења.

Она, та у суштини добра и уплашена старица, огрубела од вере у правду, „човека“ и онога што је у животу чула и видела, (што ће је прогонити и на оном свету) својом црним и нашим страхом, претворила је велики школски портал, у огромна уста пећине, у којој је дремао прождљиви Минотаур. По прозивци, свакога би „помиловала“ по глави, свако би се потом почешао по њој, и нестајао у мраку, њеним гласом, поцепаног простора.

Оног момента, када сам, на помен свога имена и презимена, стао на корак и с предње, с грана ветар дуну, и понесе са собом ону фотографију змаја, која Божијом промисли, или једном од квантних варијанти историја догађаја, вођена, пролете тик између нас, и страховитим треском оконча, на испраном плочнику, под гомилом стакла. Остатке прегазише коњаници апокалипсе, декомпонујући његово лице, у једну од безбројних варијанти ђавољих ликова.

Памтим са истим оним страхом и данас, како се то лице, на изгужваном и поцепаном папиру, кривило, надимало и улубљивало, како су се очи, нос и уста деформисали и замењивали места, док је потпуни мир и облик, сачувао само онај ледени, постмодернистички осмех, под којим су блистали нови, избељени, пролетерски зуби.

Та траума је вероватно дизајнирала мој будући рукопис, вечито бекство, у концепт маратона, и сликарство без боја.

У године које су следиле, настанило се превише неразумевања, свакојаких баналности, прикривеног зла, насиља и лажи, идеолошке фарсе, а за оне који на то нису пристајали, спасоносне људске самоће.

Залепљен, закрпљен, зашивен и лакиран, Он се зауставио и у нашем месту, крајем септембра оних година, не излазећи из дугачког, плавог воза. Задржао се, колико да машиновођа скокне до тоалета, а Евет ефендије покажу пример из приручника сервилности, кукавичлука и бешчашћа. Махнувши дватрипут чудотворном, белом рукавицом, дао је и нама прилику, да проверимо своје потенцијале. Његова сенка је стигла нешто раније, и задржала се много дуже. Станица је, испуњена раздраганим народом, букетима цвећа и милицијом, (забринутом да ветар не поруши зидове међу нама), мирисала на свеж креч, и отежала испарења пружних прагова. Страхујући да ће ме препознати међу приведеним ђацима, крио сам се иза укућеног и поноси тог отправника возова, који се, непосредно пред Њим, песмом и професионалном дужношћу, клео да, као и што је реду ЈЖ неће

скретати с његовог Пута. Није се осмехивао. Само ме је једном погледао мрко... вероватно због оног изгубљеног осмеха, који је остао испод поломљеног стакла, у школском дворишту.

Појавио се на окићеном прозору у плавој униформи, пре-планулог тена, благом, али приметном сенком досаде на крајевима усана, и са једним сузним оком на челу. (Отправник, који је био широк колико и он, није допуштао да видим више). Богат хербаријум сенки премрежи његово лице, којим се изређаше све оне страхоте које видех некада пред школом, и побегох.

Уз његову сенку, остаде да лебди и она бела рукавица, на истом месту у простору, још неколико месеци. Локални песници, по ефенди-налогу, саставише јој Акатист, који се свакодневно рецитовао, по приспећу ознојеног, радничког воза, из Чачка. Како је овај непредвидив окаснио, а тиме и реметио предвиђени ритуал, неколико културних првака остаде без обећане каријере. Та реликвија је нестала по сведочењу станичних пијанаца, акцијом циганке Јулије Асановић, пророчице и видовњакиње, која је у разоткривању свакојаквих властодржачких непочинстава, уз новостечену, (свилену) помоћ, постала чувена и прогањана. Њен муж, трубач, певач и поливач улица, користећи се њеном мироточивошћу, направи завидну каријеру. Пронађена, неколико деценија касније, та рукавица се показала по мери већини његових опонената.

И данас, када моја унука полази у исту школу, ја и даље стрепим, знајући да је он и даље ту, скривен у Калаби-Јауовом простору, у депоу градског Музеја, прерушен у фрагменте неолитске грнчарије, певушећи исту ону песму.

(Из необјављеног рукописа: *Вируси, црви и тројански коњи*)

Властимир Јовановић

КНЕЗ МИЛОЈЕ ОД КАМЕНИЦЕ

(Казивања и породично предање)

О Милоју Јовановићу, честитом и угледном домаћину из Каменице код Ниша, вођи двеју размирица, поготово ове друге из 1841, зване Нишка буна, која се претворила у устанак народа југоисточне Србије, мало се зна. Зато се надамо да ће казивања, забележена много раније од одржаног Научног симпозијума 1991. посвећеног Милоју и овој Буни – Устанку, као и предање Милојевих потомака, преношено с колена на колена, подстаћи истраживаче да проблематику овог догађаја, која још није довољно исцрпена, подробније проуче, а лик, живот и дело Милоја Јовановића, човека из народа, јунака, потпуније осветле.

К а з и в а њ а

Бранко Нешић (1918), фамилија *Нешини*, чуо од своје мајке Стеване (1880), праунуке Милојеве, да је ћуприју испред њихове куће саградио деда Цветко, рођени брат Милојев. Тај мост је био на свод, довољно широк (2 до 3 метра), имао је ограду и водио право у двориште са великим двором њених прадедова – Цветка и Милоја.

Мост је срушен 1926. На његовим темељима постављена је бетонска плоча – бетонски коловоз, без ограде, скоро исте ширине. Свод је веома тешко срушен, јер је грађен тако да не може лако да попусти. На рушењу моста и постављању новог коловоза радио је Тодор Ђокић и други мајстори из села, вршњаци његовог оца Јована. Материјал (песак, цемент, метални носачи и др.) налазило се у њиховом дворишту. Гледао је рушење свода и градњу новог коловоза.

Миливоје Ђокић Мичко (1909), фамилија *Лелкини*, гледао је како је свод рушен, а своје стрицу Тодору, као момчић од 17 година, помагао у градњи новог коловоза. Стари мост му се више свиђао, јер је имао ограду и био сигурнији.

Ранђел Стојадиновић Рачко (1913), фамилија *Г'дијини*, чуо од свога оца и деде да су Милоја издали Ига Шићерков, Жика Ђорђевић и Ранђел Еливучев (*Лаћин*). Рекли су Турцима где се он

налази. Турци су га звали да се преда, али се он није предавао. Није хтео да буде турски достојанственик, него је погинуо. Чуо је да је Милојева глава одсечена негде у Забрцу, да је натакнута на колац, и тако однесена у Ниш и постављена на мост испред Тврђаве. Чуо је и то да се Милојев сеиз звао Лата и да је он оставио Милоја у кули и побегао његовим коњем и бисагама у којима се налазила Милојева документација и преостали новац.

Димитрије Стојановић Мићко (1902), фамилија *Авлађијини*, чуо да су на месту званом Беле рупе арбанашке чете побиле око 200 људи и да се ту негде близу Каменице налазила кула у којој је погинуо Милоје.

Владимир Нешић Лима (1910) родом из Горњег Матејевца је много чуо о буни и дао доста података које наводимо: Милоје је био српски кнез. Ноћу је обилазио села и дизао народ на устанак, са Срндаком и другим виђенијим људима, људима од поштења и честитости, сакупљао је новац за дизање буне. Тај новац је однео у Манастир Свети Јован који се налази у непосредној близини Горњег Матејевца и уз чинодејство попа Јанка из Каменице и попа Јована из Горњег Матејевца предао га на чување Иги Шићерковом, Жики Ђорђејевском и Ранђелу Еливућевом (*Лаћиним*) као угледним и честитим домаћинима из Горњег Матејевца. Милоје је највише сакупио и дао. Прича се да је дао и свој новац.

Ђор Голуб, црквени клисар, сада фамилија *Ђопини* у Горњем Матејевцу, примио је на чување кременчиће за устаничке пушке. Све је то записано у црквеним књигама. О судбини новца, такође, постоји запис у црквеним књигама, судар Милојевих устаника и Турака био је између Каменице и Горњег Матејевца на месту званом Беле рупе. И ту је, у некој кули, Милоје погинуо. После угушења буне, Каменица, Горњи Матејевац и Кнез Село били су спаљени. Али, из села нису бежали Шићерци, Ђорићевци и Еливућевци (*Лаћини*). Њихове куће нису диране. Касније су ове фамилије отишле у Доњи Матејевац.

Жика Ђорићев је имао два сина: Николу и Милоја. Турци су Милоја поставили да буде кмет за Доњи и Горњи Матејевац. Тог Милоја су Горњоматејевчани поистоветили са Милојем Јовановићем, угледним, цењеним, поштеним, честитим човеком и домаћином из Каменице, и поводом обележавања 150 година Друге Милојеје буне 12. априла 1891. открили спомен-плочу код Цркве *Свети Спас*, ову Буну прогласили Буном Матејевчана, а Милоја, сина Жике Ђорићевог, вођом Буне, што није истина, па би откривена спомен-плоча требало да буде уклоње-

на. Да се село не би брукало. Јер истина ће кад-тад изаћи на видело.

П о р о д и ч н о п р е д а њ е

Према породичном предању, преношеном с колена на колена, Милојеви преци су живели у Сокобањи. Његов отац Јован је са својом породицом напустио Сокобању и доселио се у Каменицу, питомо село, да буде ближе Нишу, граду, кроз који је водио пут за Стамбол, граду у коме је била развијена трговина.

На крају села, преко Каменичке реке, према Горњем Матејевцу, Јован је саградио у великом дворишту веома лепу кућу, а изнад куће купио велико гумно. Пошто је био богат, купио је доста њива, винограда и шума. Био је добар и честит човек. Свакоме је желео да помогне. Због тога је у селу био омиљен и поштован. Бавио се трговином. Чувао је коње на којима су му Турци завидели и као газду га неколико пута пљачкали.

Јован је имао троје деце – синове Милоја и Цветка и кћер, коју је, кад је стасала за удају, удао у Бели Брег код Алексинца. Своју децу је учио поштењу, раду, доброту, чувању образа, сарађивању са људима, читању и писању, а Милоја и вођењу трговине и трговачких књига.

Милоје је као дечак од 12–13 година био очевидац страшнoг боја на Чегру у коме је војвода Стеван Синђелић са својим Ресавцима јуначки погинуо. Милојеви родитељи, плашећи се турске одмазде, као и многи мештани, морали су да напусте село, да беже. Побегли су у Копајкошару. Кад су се прилике смириле, вратили су се у похарано и опустошено село и средили свој дом. Направили су нову кућу – двор са више одаја и великим подрумом.

Године су пролазиле. Милоје је растао. Оженио се. Постао познат и поштен трговац. Трговао је свиме што се могло трговати: и кожом, и стоком, и лојем, и ракијом... Трговао је са познатим трговцима из Србије и грчким трговцима у неослобођеним крајевима тадашње Србије. Трговци су му били драги гости. Служио их јелом и пићем, задржавао на конак и чувао робу и друго које су му остављали на чување. Био је човек од поверења. Веровали су у његову част и поштење и дивили се његовој неустрашивости и односу према Турцима који су га се клањали.

Ортак у трговини био му је Никола Качамаковић Качамак, угледни домаћин из Каменице.

Милојева жена била је писмена. Она је у Милојевом одсуству, са својим девером Цветком – стожером породице и његовом женом, водила трговачке књиге, обављала кућне и трговачке послове и одгајала децу.

Милоје је држао до себе и свога изгледа. Носио се врло богато. Био је наочит и леп, висок и снажан, у појасу је држао јатаган и кубуру, а о рамену носио пушку кремењачу. Имао је своје бећаре које је плаћао. Спомиње се број 30 до 50 бећара. То су били неустрашиви и поверљиви борци, увек спремни да се туку са Турцима. И ако затреба, и да погину за Милоја.

Милоје је био заклето непријатељ Турака. Мрзео их је из дна душе. После прве размирице 1835. није им дозвољавао да се нађу у пољу нити да залазе у села. Кад би неког Турчина видео, он би га претукао. Зато су га се Турци плашили и нису смели да залазе ни у поља ни у села. Гдегод је ишао, није ишао сам. Испред њега су, на извесном одстојању, јахала два бећара, а иза њега три. Имао је веома развијен слух и оштар вид. Ноћу је видео као и дању, а из даљине чуо и најмањи шум.

Турци су знали да Милоје често иде својој сестри у госте, у Бели Брег, село које се налази код Алексинца, уз саму границу са Србијом, и да се тамо задржава, краће или дуже. Али нису знали да Милоје у највећој тајности припрема буну ширих размера. Нису знали да често залази и у Србију, да се тамо сусреће са кнегињом Љубицом и кнезом Милошем, да прави планове о дизању буне, да скупља новац и да често ноћу има тајне састанке у Цркви *Свети Никола* код Миљковца са виђенијим људима онога краја о дизању народа на буну. А тајним путевима је одлазио у Запаље.

У сваком селу у околини Ниша Милоје је имао своје поверљиве људе код којих је остављао прикупљени новац од народа за потребе буне. Тај новац су му предали када је требало да га однесе у Манастир *Свети Јован* код Горњег Матејевца и са свима онима који су га скупљали преда на чување Иги Шићерковом, Жики Ђорићевском и Ранђелу Еливућевом (*Лаћином*). Милоје је највише донео и предао. Дао је и свој новац. Оставио је само онолико колико је требало да плати својим бећарима. Тај преостали новац однео је његов сеиз Лата (фамилија *Еливућеви*, односно *Лаћини*), оставивши га у кули са његовим бећарима, јер Милоје није хтео да је напусти, да побегне. Остао је у њој и Турцима пружао жилав отпор.

Кула се налазила изнад Белих рупа, на Ижишту, у непосредној близини Заљаковог кладенца.

Три дана и три ноћи Милоје је из куле кроз мазгале пуцао на Турке. На кулу су Турци испалили преко 500 ђулади и једва је разрушили. Када су Турци срушили један део куле, Милоје је, да не би пао у турске руке, одузео себи живот. Његову главу, као и главе његових бећара, су наболи на кочеве, однели у Ниш и ставили на мост испред Тврђаве где су их турска деца камењем гађала, а љутити Турци ножевима засецали.

После Милојеве погибије Каменица је запаљена и у пепео претворена. Жене, децу и старце Турци су немилосрдно сабљама секли, убијали, а одојчад у ватру бацали. Ухватили су и Милојеву жену и на комаде је исекли. Милојеви синови: Марко и Радоња и братанци: Јован, Сојан, Милош и Ђорђе, учесници буне, успели су да побегну у Србију. За њима је трчао Цветко, Милојев брат, њихов стриц и отац, и пуцњем из кубуре задржавао Турке. У бегу је тешко рањен у вилицу, чудом остао жив, и у нишкој болници на лечењу провео близу годину дана.

Милојева деца су из Копајкошаре отишла у Соко Бању, а Цветкова се после годину дана вратила у Каменицу. Село им је помогло да саграде скроман дом, а кумови (фамилија *Попови*) да плате новчану казну због неизмирења дуга. Новац је однео Ђорђе, најмлађи Цветков син, учесник буне, који је тада имао 16 година. После плаћене казне, дошао је кући, оставио признаницу, и отишао у хајдуке – белодрешке, како су их звали у Каменици. И није се вратио. Његов најстарији брат Јован своме сину дао је Ђорђево име како би га у своме срцу носио док је жив. И подсећало на његову неустрашивост и јунаштво. Отац Цветко је поживео још шест година. Признаница о плаћеној новчаној казни се и дан-данас чува као документ од неизмерне историјске вредности.

Милојев дух и дух његовог брата Цветка с колена на колено се преносио на њихове потомке. Тако да су многи од њих учествовали у ослобођењу Ниша 1887, у Балканским ратовима и Првом и Другом светском рату. И служили за пример. У свему. Као врсни радници, иноватори, конструктори, учитељи, професори, лекари, правници, инжињери, научни радници, официри – као људи од струке, а посве људи од морала. И данас је то тако.

Баштина

Недељко Богдановић

СИТНИ АЛАТИ, ПОМАГАЛА И ОПРЕМА

Ситни алати, и алатке, негде се називају *урутке*. То је оно „за у руке”, чиме се нешто ручно обради, доради, приради... Тумачење није сасвим поуздано, али тренутно другог немамо, а овај термин чули смо од једне жене из Плужине. Судећи по тумачењу да се једни гребенци зову *уручки* „по томе што су их правили и продавали мајстори уруци”, могуће је и другачије тумачење. Момчило Златановић у своме *Речнику говора југа Србије* (Врање 2011), даје тумачење да су Јуруци чланови турског номадског племена Јурука (Yürük), а затим и: *Јуручка*, жена из рода Јуруци, *Јуручка мала*, у Црном Врху, *Јуручке ртине*, потес у Црној Реци, *Јуручки рид*, *Јуручко гробље*, *Јуручко гумно*... Није тешко замислити да су Јуруци, ако су номадски сточари, могли имати (или израђивати) и јуручке гребене за гребенање вуне, али и у том случају не би требало све урутке везивати за Јуруке. Овде ћемо описати неколико таквих урутки, некада неопходних помагала житељима нашег села, а данас заборављених, негде скрајнутих или сасвим несталих из свакодневног живота сеоског домаћинства. Уруткама се обично називају алатке из женских и кућевних послова, док се оштре алатке (обично у дунђерству) називају и *сечивима*. За ковачке ситне алатке постоји назив *чукала*. *Кукице* и *огњило* већ би спадали у личну опрему.

Бодало, врста шила, нешто ширег и оштрог врха којима се кожа укројена за опанак бode по ивицама где ће потом проћи канап и формирати опанак. Кроз тај *оплит* пролазе потом *врце*, које се наврчкају и стежу опанак уз ногу. Руковање бодалом је једноставно, али ипак се у селу знало ко је мајстор за тај посао:

да не буде ни ретко ни прегусто, да буде довољно уз ивицу опанка, а да рупа буде таман.

Копраља, не много оштра плочица троугластог облика, чијом се широм страном стружу наћви од теста после мешења. Копраља може бити насађена на дужи штап, који се зове *остън*, па се шиљастим врхом боцкањем у бутину говече подстиче да иде брже при орању, а другим делом, на коме је копраља, струже раоник од блата и земље која се на раоник хвата.

Бритвица. Ножић од челичног реза, с корицама од рога, који може бити и окован жутим, месинганим лимом (обично од чауре од метка), па се таква бритва зове и ласовка. Поседовање такве бритве скоро да је престижно. Бритвице су имали сви укућани, и деца и старији (већ према себи и према својим потребама), а обавезно домаћице, за сваку прилику. Бритвица се канапом везивала за појас а носила узапојас или заповас, зависно већ из ког сте села и којем говору припадате.

Кукучке, закачалке, кућнице. Пар кукица од кованог гвожђа, служи да се споје и учврсте два дела одеће или какве друге опреме: да се споје тканице, да се каиш којим се притежу опанци причврсти за чарапу, да се затегну ногавице шајачних панталона кад се око чланка превију. Могу имати и неку шару, па и да су црно офарбане кад се прибадају у стајаћу опрему и свечане опанке.

Узимало, посебна врста ножа којим се дуби дрво припремљено за кашуку. Узимало је савијено и оштро сечиво за фино конусно стругање одговарајућег комада кленове летвице за плитко удубљење свакојаких кашика – од дечјих и оних за мед или со, до варјача и кутлача, које негде (на Косову и Метохији) зову и горуждама.

Косица. Нож, мало савијен, у облику благог полукруга, са две дршке, који се држи обема рукама и ситним дељкама равна ваљкасту површину дрвета (при обради држалица или чега другог, од потребе).

Огњило, *огњиво* или *кресиво*. Челична справица која се на-такне на кажипрст, стегне и креше по кремену уз који стоји и парче труда, па кад из кремента избије искра, труд је прихвати, разгори се, па се њиме може запалити лула, или ватра на огњишту (или на пашњаку). Огњило може бити и сложеније, па да на једном крају има шило, а на другом рез, како би овчар на лицу места могао да на пробијени опанак пришије залогу. Може ковач који прави огњила на ширу страну утиснути и слово да се

зна или мајстор, или власник ове корисне направе. Огњило се може и канапом везати за појас, или за ревер прслука, да се не изгуби. Дакле, шило и огњило, иако су у причи о овчару и Циги два појма, овде се даду сјединити у истој урутки.

Чуркало. Два су предмета у моме селу звали чуркалима. Једно је трострука грана чији се прUTOVI збоду и вежу уједно, па се на то намотава грубо предиво (кучина). Тако је скоро свака жена, која је држала до свога предилског умећа имала: *кудељу* – за вуну, *вурку* – за повесма и чуркало – за *кучина*.

Чуркалом се звала урутка која на дршци има укрст насађене танке лескове или кленове летвице па се обртањем између дланова њиме трљала кувана коприва.

Постојало је и треће чуркало. Могла је то бити сама преља кад се појави изгужвана и неочешљана, што се врло ретко догађа: ем нема предилца као некада, ем су ове којих има, или старе, или баш лепо очешљане.

Шило. Шиљаста шипка, обично насађена у сап. Служи за пробадање нечега што ће се потом шити.

*

Ситне алатке имала је свака кућа; једно зато што су сваки час потребне, а друго да се не би за сваку ситницу ишло у комшилук (ако ни шило нема, кућа или је много сирота, или је много немарна!). Данас су урутке и сечива драге успомене на некадашње време, и сведоци живота који се добрано преселили у сећање. Са културолошког становишта нас више занима језичка страна именованга средстава за рад (алатки), нарочито оних из обичног, свакодневног живота, било у домаћој радиности, било у пословима који су припадали мушкарцу (ратарство, воденичарство, сточарство итд.). Примера ради, скоро да је најупотребљаваније помагало чекић, па ипак не знамо потпуну номенклатуру (и лексикон) овога појма (*чук, чукче, чуче, чукле, чоканац, бат, косачки, воденичарски, пинтерски, тесарски, столарски, казанџиски ... чекић*, па онда *бијач, мацола* итд.), и сваки је имао своја формална и техничка обележја, као и посебну сврху, често назначену у имену.

Као и много пута досад сазнања о ситницама некадашњег живота убеђују нас у чињеницу да у свим временима број појмова оличених у језику сведочи о правом духовном богатству једног народа, односно да је живот (и језик) био онолико богат колико је таман да се људи њиме служе, и у добру и у злу. Тако је и са нашим уруткама, које смо овде само делимично споменули.

Славиша Миливојевић

КАМЕНИ КРСТ У ПОРТИ ЦРКВЕ СВ. ЦАР КОНСТАНТИН И ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА

Бројна су спомен обележја у облику крста, најзначајније хришћанске реликвије, која је српски народ подизао у славу и част својих светаца или предака палих за слободу. Широм Србије ти споменици, попут средњовековних стећака сведоче о празновању, култним местима, али и о трагичним и славним токовима српске историје. Сама реч споменик указује на помињање, на дуго сећање, да се не заборави неки важан догађај или особа којој се споменик подиже. Изградњом споменика друштво се подстиче на колективно сећање и показује да тим догађајима придаје важност.

Јавни споменици су и симболи локалне средине по којима се неки град препознаје и памти, који се истичу на разгледницама и туристичким проспектима. Подизање споменика је и чин којим локална заједница уређује и улепшава свој град, чиме он постаје пријатније место за живот. Само место и амбијент на коме се подиже споменик добија на значају у естетском и урбанистичком смислу. Подизање споменика је истовремено праћено и незаобилазним утицајем тренутне политике и идеологије која влада у локалној заједници а тиме носи и траг времена у коме је настао. То је још израженије због знатних материјалних средстава које обично треба издвојити за реализацију неког споменика.

На простору општине Сврљиг све до почетка XX века једина спомен обележја су заветни крстови, од којих је до сада евидентирано њих 63. Ови камени крстови су углавном из XIX века, али их је знатан број из прве и друге половине XVIII века. Временско широки распон датираних крстова, од треће деценије XVIII века до краја XX века указује на вишевековни континуитет постојања култа заветина на овом простору. Према облику, величини и материјалу, зависно од економске моћи наручиоца, времена и места настанка, могу се груписати у неколико типова. Већина крстова прављена је од сиге и потичу из XVIII века, а почетком XIX века се јављају први крстови од локалног камена, пешчара или црвеног кречњака из познатог каменолома на Тресисаби. Они по форми спадају у групу каме-

них крстова са јабукама на крацима. Поред камена, као материјал ређе је коришћено дрво, и до сада је сачуван и евидентиран само дрвени крст у центру села Лозана.

Од свих ових крстова један је посебан и значајан, као најстарији до сада познати споменик у старом градском језгру Сврљига, и као једини камени споменик на коме се помиње некада најмлађе насеље у сврљишкој области, село Дервен. Дервен је у време владавине краља Милана био средиште среза сврљишког и претходио је савременом Сврљигу. Ради се о каменом заветном крсту у североисточном делу порте цркве Св. цара Константина и царице Јелене. Овај део црквеног дворишта и сам крст је заклоњен од главне улице и улаза, а на његово постојање су указали свештеник Страхиња Ераковић и председник црквене општине Дејан Лука Јовановић.

Крст је од сивог камена пешчара, спада у групу крстова са јабукама на крацима, на сваком су по три полулопасте *јабуке*, и у подгрупу крстова код којих је само горњи крак лепезаст док су остали облика квадрa. Доњи крак се наставља у бочно проширен стуб, који је пободен у земљу. Висина крста је 140 см, а распон кракова 80 см.

У централном делу између кракова крста урезан је други *крст на постољу* са Христовим монограмом. Урезани крст спада у групу голготских православних крстова са мањим постаментом. Натпис око крста је ћириличан са Грчким I на почетку, чита се: *Исус Христос побеђује*, симбол смрти и ускренућа са значењем: слава и победа Исуса Христа над смрћу и трулежношћу, и то својом смрћу на крсту.

~
 IC
 НИ † КА
 ~
 XP

За разлику од старијих крстова од сиге где је година клесана на доњем краку и често нечитљива, овде је година исклесана на горњем делу.

1903. ГОД.

У доњем делу исписано је име села које подиже крст, имена светаца којима је намењен, као и име и презиме дародавца земљишта.

У СЛАВУ И ЧАСТ
СВ. РАВНОАПОС
ТОЛНИХ ЦАРА КОН
СТАНТИНА И ЈЕЛЕНЕ
ПОДИЖЕ СЕЛО ДЕРВЕН
ОВАЈ СПОМЕН НА ДАН
СВОЈЕ СЛАВЕ НА МЕСТУ
ОВОМЕ КОЈЕ СЕЛУ ПОКЛО
НИ АЛЕКСА ИВАНОВИЋ
ИЗ ПРЕКОНОГЕ.

Крст је без додатних украса, осим што је текст уоквирен укопаном линијом која прати његове ивице.

Подизање овог крста је везано за празновање сеоске славе – заветине и вероватно спровођење ритуалног опхода око села током литија. У сваком селу се углавном налази главни заветни крст посвећен свецу кога слави цело село, а поред главног крста су подизани други и на другим култним местима, поред којих се обиласком формира заштитни круг око села. Поред крста на култним местима често се налази и запис дрво – миро, или се подижу капеле ћелије.

Дервен је првобитно био мања турска војничка постаја, након ослобођења је село на десној обали Тимока, које од 1871. године постаје и административни центар целе области. Требало је времена да се једна заједница у успону ангажује, како би се прикупило довољно

материјалних средстава за подизање цркве. Село Дервен постаје варошица 1904. године, годину дана након Мајског преврата и скидања Обреновића са власти, који се подудара са годином подизања овог споменика. Ово време од 1903–1914. године и владавине Петра Карађорђевића се често зове и *златни период Србије*. Поред подизања многих приватних и јавних објеката,

преименовања Дрвена у Сврљиг, подиже се у периоду од 1926–1928. године градска црква поред постојећег мањег објекта, вероватно капеле, и овог заветног крста. Капела се јасно види на панорамској фотографији Сврљига, у позадини цркве, на сл. 13. у књизи *Успон Сврљига између два рата 1919–1914*, аутора проф. др Сретена Петровића. Данас су од капеле остали темељи у земљи и под поплочан опекама. Читав простор на коме је подигнута црква, пре тога крст и капела, је уздигнути плато на речној тераси Тимока, и археолошки је неистражен.

Овај крст представља вредно културно наслеђе, не тако давног, за овај крај значајног периода развоја и уздицања и још један је сведок трајања Сврљига.

Милинка Јовановић

ВЕСЕЛИН УЋУТКО

Око подне поче да дува топао ветар. Задрхташе гране над гробовима. На небу облаци почеше да клизе један другоме у сусрет и да се спајају. Сенке нестадоше, ваздух замириса на кишу.

Јанко седи на ивици гроба, гледа у слику и прича:

– Е, мој Веселине Ућутко, сада си и ти ућутао. Ускоро ћу и ја. И ако Веселине, не жалим. Чак и желим. Желим да ти се придружим, да будем опет с тобом, јер знам да ћеш и Горе водити рачуна о мени. Одавно овде више не припадам. Ником нисам потребан. Готово да нико и не зна да постојим у овој земљи, где ни једну генерацију није мимоишао рат. Бар један. И он је довољан да опустоши све и да се почне отпочетка, од нуле. И да се увек буде сиромашан. Сиромаштво у деци, у младима који би могли да имају децу, у стоци, храни, крову над главом.

Мене и тебе Веселине, задесише четири рата: два Балканска и два Светска. У њима изгубисмо бројну фамилију из које потекосмо, оне које изродисмо и остадосмо сами. Оде и ти, и сад сам сам, мој Веселине.

– Крупне капи кише ударише своје печате на споменицима. Јанко их и не примети. Настави „разговор“ с Веселином:

– Знаш, не иде ми се кући. Овде, код тебе, ми је некако лакше. Испричам се, често и одремам мало. Јеси ли ућутао Горе неког ђавола?

Седа глава му клону. Опет је оживело неко сећање или га је дотакао сан.

На небу затутња. Зашушта и зајеча ветар у гранама. Оне се снажно покренуше на једну, па на другу страну, као да желе да га љуљањем умире.

– Еј, деда, устани! – дотаче га једна црна шака. Идемо, невреме ће.

Јанко подиже главу.

– Ха! Црни ђаволе, и овде си дошао да плашиш мог Веселина!

– Ма какав ђаво деда, ја сам Ром, Циганин, одржавам ово гробље, ајдемо у капелу.

Јанко покорно крену, али настави причу:

– Мој Веселин се од тебе много уплашио. Кад сам дошао у бараку, а он у ћошак. Згрчио се, видим му само очи. Оволике! – показа слободном руком. Кад ме угледа уздахну:

– Хвала Богу да си дошао! Јеси ли их видео?

– Кога?

– Оне ђаволе.

– Французе?

– Ма, пусти Французе.

– Слушај Веселине, кажем му ја, у овој бараци су најздравији и најспособнији, а ту смо и ми, ти и ја.

– Бем'ти голу способност! – опсова он и гледа унезверено према вратима.

– Па шта хоћеш?

– Хоћу бре, своју пушку!

– Шта ће ти овде пушка? Да убијаш вашке!?

Уђе један војник и позва нас на купање и вечеру.

– Ето, Веселине, вашке ће да спале са овим нашим ритама.

Овде ћемо се редовно купати, хранити док не ојачамо, а онда нове униформе и пушке па натраг у Србију.

– Пресешће нам све то!

– Ама, шта је теби, човече? – питао сам га већ забринут.

Никада ниси био такав. Увек си налазио излаз из сваке ситуације. Поред тебе ме никада није било страх, нисам био тужан, нисам дуго трпео гладан. Провео си ме кроз све битке, кроз албанске гудуре и мочваре па преко мора и до овде, а сад тако? Смркао си се и набио у ћошак.

– Видео сам га – прошапута мој Веселин.

– Ма, кога?

– Црног ђавола.

То ми каза, погледа у правцу врата, па избуљи очи и брзо их покри шакама.

– Ја се окренух, кад црни човек на вратима. Такав, баш као ти. Гледа по бараци и осмехује се. Црнац, с белим зубима, коврцавом косом и дебелим уснама.

– Веселине! – кажем му ја и спусти му шаке доле. То није ђаво! То је црнац! Ми смо у Африци. Јеси ли ишао у школу?

– Јесам, једну годину, каже он и даље гледајући у врата.

– Само толико?

– Шта ће ми више, знам да прочитам и да се потпишем.

Тако је рекао и отац и учитељ.

– Онда ниси ни могао да знаш да постоје и људи црне расе.

– Знам да постоје: Турци, Бугари, Швабе, Грци, Арнаути, Французи, Талијани, Енглези. Па зар је то мало.

– То си упознао у ратовима. Ратујемо од дванаесте.

– Јес, убијао сам Турке, па Бугаре, па Швабе, па опет Бугаре, али за овог немам пушку. Појешће нас ноћас живе.

– Не лупетај Веселине! То су људи као и ми, само црни и говоре неки свој језик. Хајдемо на купање.

Док смо се купали, облачили нове и чисте кошуље и вечерали, видели смо много црнаца у униформи и у цивилу. Мој Веселин је и даље био уплашен. Целе ноћи није могао или није смео да заспи. Ујутру се појавио обријан, у новој униформи на којој је прикачио одликовања.

– Шта си се окитио Веселине? – питам га, идеш на параду?

– Ма не, само нек знају, ови црни ђаволи с ким имају посла.

Причајући тако заобиђоше неколико гробова па стазом до капеле. Ветар их је гурао у леђа, киша пожуривала па Циганин последњих неколико метара скоро однесе Јанка у капелу.

– Е, тако! Ту ћемо чекати да прође. А шта ти је тај Веселин?

– Ништа. Ја сам његов девети Југовић.

– Па ви сте из Косовске битке! – нашали се Циганин.

– Јесмо, јесмо. Стигао сам на време, тако ми је рекао и Веселин. Знаш, био је на стражи кад сам стигао с оцем.

– Како ти је име? – пита он мене.

– Јанко! – одговарам ја и испрсим се.

– Е, Јанко, Јанко сада нећеш закаснити на Косово! – каза ми и засмеја се, широко и здраво.

– Јеси ли јединац?

– Јесам!

– Уф, уф! – уздахну Веселин. Али не брини. Нас је осморо, не рачунајући сестре. Ти ћеш ми бити девети, као девет Југовића. Прихваташ ли?

Климнуо сам главом, а отац се насмејао:

– У реду, остављам га теби, узгред ја сам Коста.

– А ја Веселин! Кажу кад ме мајка родила нисам заплакао, већ се насмејао.

– Жив ми био Веселине! – каже мој отац – и нека вас Бог сачува и помогне да ослободите Отацбину! Припази мало на њега, нежан је.

– Не брините, ни ти ни Отацбина! – самоуверено рече Веселин уз осмех и мени се учини да је заиста и Отацбини и мени довољан само он.

Отац оде миран, а ја остадох некако спокојан и сигуран поред Веселина.

И пазио ме баш као најмлађег Југовића. У првој бици, ми у рову, главу не мож' да помолиш. Само пршти. А он мени:

– Буди иза мене и само пуни пушку, и моју и твоју, а ја ћу да пуцам, па кад мало омиришеш барут и смрт, пуцаћеш и ти.

Послушао сам га, а он је пуцао и пуцао и сваки метак неком наменио:

– Ово вам је, вели, за Лазара! Ово за Милоша, за Старца Вујадина, за Малог Радојицу... – ређао је тако и пуцао, пуцао, мој Ућутко.

– Одакле их све знаш? – питао сам га.

– Са прела.

– Шта ти је то?

– То је мој братац Јанко, основна школа за сељацима. Лети си на њиви, ливади, а зими, сакупе се жене вечерас код једне, сутра код друге и тако редом док се сва вуна и кучина не испреде, не исплете и изатка. Жене предуду, мушкарци читају јуначке песме или причају о рату, а деца скупљају клупчиће и слушају, често и запевамо.

– То је баш лепо.

– Јест. Кад ово буде готово доћи ћеш код мене у село, зими, бићемо на прелу прво код нас, па редом у сокаку. Видећеш какве су наше девојке и жене и колико песама знамо.

– Е мој Ућутко, био је песмарица...

Циганин гвирну кроз прозор. Киша је умивала споменике. Небо је оплакивало мртве.

Хтеде да упали светло али прекидач шкљоцну у празно.

– Бем'ти струју! – опсова и кресну шибицом да упали свећу. Јанко подиже главу.

– Гуцни мало – понуди му Цига ракију.

Јанко прихвати флашу, прекрсти се па одсипа мало Веселину за душу и отпи гутљај.

– Што просипаш ракију? – љутну се Циганин.

– То је за мог Ућутка.

– А зашто га зовеш Ућутко?

– Тако су га сви звали. За то је добио одликовање.

– Одликован за то што је ћутао? – подсмехну се Циганин.

– Слушај ти црни ђаволе! – подскочи Јанко. Не спрдај се са мојим Веселином! Он је био сила, јунак, четири пута је одликован. Знао је и могао да ућутка непријатеља кад је било најопасније.

Прво код Битоља. Целу недељу бије киша и бију Турци. У рововима вода до појаса. Не можеш да се макнеш. Чим се мало киша одмори Турски топ појача па блато клобуча испред ровова и пршти по нама. Данима тако. Једно вече Веселин се узврпољи. Промрмља нешто себи у браду, па скиде капу и даде ми.

– Сачувај ми то – рече. Идем да га ућуткам, маму му...

Прекрсти се и оде. Није га било до ујутро. Ја сам мало задremaо кад бубну једна огромна грудва блата поред мене у ров. Вода плъусну. Војници унаоколо поскакаше, а он устаде, само му се очи виде из блата.

– Шта је било? – питамо сви – Ништа, ућутао сам га. Чим киша стане можемо кренути по топ.

– Какав топ?

– Турски. Скотрљали су га у јаругу.

И чим је киша стала кренули смо не по топ, већ у пробој, и заузели смо Битољ. Тад је добио прво одликовање.

На Церу исто. И ту киша, као да рат не може без ње или пак то Бог хоће да опере његове ужасе.

Сада Швабе туку. Додуше ретко погађају због кише али нам не дају мира, нарочито са једне мале узвишице пуца по нама, али чешће у правцу коморе.

– Јао, пробушиће нам казане и остаћемо без пасуља! – виче Веселин.

Надружиће га – додадох ја.

– Да бар хоће киша да стане, да видим тачно одакле пуца – каже тобција.

– Дозволите да идем и извидим? – пита Веселин.

– Где да идеш? – да их ућутка – огласи се се неколицина.

– Идем прво до коморе да видим кад ће пасуљ, па код њих да их позовем на ручак – прекрсти се мој Веселин, тутну ми капу и изгуби се.

– И заиста је обишао комору. Од куvara је позајмио кецељу, капу и кутлачу и крену кроз кишу ка узвишењу према непријатељу. Причао је да су га војници видели али нису реаговали. Вероватно су помислили да је њихов кувар. Дошао је од места одакле је топ пуцао. Већина војника се склонило од кише испод дрвећа. Поред топа су била само двојица, покисла и како је оценио пуцали су насумице из беса. Један од њих је псовао и кишу и рат и живот.

Веселин се прво зачудио што чује свој језик, али је убрзо схватио да му то може помоћи.

– Хеј, момак! Дођи да ми помогнеш око казана!

Војници су били изненађени његовом појавом.

– Хајде ако мислиш да ручаш! – подвикнуо је мало.

Онај што је говорио српски обриси мокро лице капом и послушно крену за Веселином мислећи да је кувар њихов.

Тако је Веселин кутлачом ућуткао швапски топ и довео њиховиг војника нашем тобцији и команданту којима је он дао драгоцене податке о непријатељском положају и изразио жељу да пређе на нашу страну. Испоставило се да је из Босне и мобилисан у војску Аустро-Угарске. Веселин је одржао реч, позвао га на ручак, а онда се заузео код команданта да га задрже код нас као куваровог помоћника. И тако мој Веселин тад доби надимак Ућутко и заслужи другу медаљу.

Али, када ми је рекао да иде да ућутка нашу децу, следио сам се.

– Где? Није ваљда и њих?

– Кад смо прелазили Албанију. Међава данима завија и засипа и пут и војнике и колону жене и деце које иду са нама. Жене ћуте и трпе, гутају сузе уместо леба, али деца гладна, озебла са дизентеријом у стомаку, цвиле и плачу, слине и серу на сваком кораку. Сирота, нека тако и душицу испусте чучећи.

Једна група бугарских војника нас данима прати и убија заостале. Веселин псује у себи, број метке, осврће се и дуго осматра и ослушкује па каже:

– Морам ову децу да ућуткам.

Следио сам се.

– Веселине, ти бунцаш! Ово су наша деца, српска!

Али ме он није чуо. Већ је био у некој акцији, видео сам му то у очима, познавао сам га.

– Дај ми твој шал и новац који имаш!

Послушао сам га јер сам знао да не вреди више питати. Остало ми је само да га из прикрајка пратим и спречим ако крене на децу.

Обмотао је шал око капе и главе и кренуо прво у правцу Бугара. Саплео се и пао. Устао је, узео пушку, загледао је, а онда окачио о своје раме. Ишао је полако и опрезно, повремено се окретао, вртео у круг, подизао руке и одавао утисак човека који халуцинира.

Ћутао сам и посматрао га иза једног дрвета. И таман сам помислио да одем и вратим га, угледао сам ону групу бугарских војника. Посматрали су га. Одмах сам схватио да је Веселин хтео да их изазове. Завртео се у круг још једном и пао. Један од

војника се издвоји и крену према Веселину. Припремио сам пушку и нанишанио у једног од преостала три бугарска војника ако затреба. Знао сам да ће се Веселин сам обрачунати са овим који је кренуо према њему. Тако је и било. Војник се нагнуо са намером да провери да ли је Веселин жив и да га опљачка, јер је то била залутала група бугарских војника који су нас пратили, убијали и плљачкали да преживе. Веселин га је ућутао бајонетом и сигурно наменио неком.

– Делчо-о-о-о! Делчо-о-о-о! – почели су да дозивају она тројица.

Веселин је подигао руку и махнуо им, вероватно су помислили да је то Делчо и кренули су према њему. Пратио сам их преко нишана. Газили су по дубоком снегу, млатарали рукама и расправљали се. Веселин је и њих ућуткао, а онда кренуо према албанском селу.

Схватио сам за шта ми је пре неколико сати тражио новац и зашто је капу и главу замотао мојим шалом.

Вратио сам се где ме је оставио. Ту се већ сакупила група војника и доста жена и деце. Наслагали су гране и склупчали се на њих око ватре.

– Где је Веселин? – упиташе сви.

– Отишао у село по хлеб.

На реч хлеб, сви се усправише. Само за тренутак им блеснуше очи, а онда се поново савише на гранама. Није дуго трајало и Веселин стиже. Носио је испод обе мишке по неколико хлебова.

Прво је дао деци, онда женама, па војницима. Раскопчао је шињел, а груди су му прекривали венци сушених шљива и крушака. Шљиве је поделио деци и женама, а војницима тврђе крушке. Ништа није говорио. Сви смо у себи рачунали колико дана ћемо с овим издржати. Мени је вратио шал и новац. На ногама је имао некакве цокуле.

Деца су ћутала.

Прошло је доста времена од тог догађаја и ја сам га питао:

– Донео си хлеб, а вратио ми новац?

– Арнаут је славио па нас почастио.

– Не врдај, муслимани не славе.

– Овом је слава.

– Убио си га?

– Нисам.

– Па како онда? У последње време ко год је отишао у неко албанско село да купи хлеб није се вратио.

– То би и мене задесило да ми не беше оне пушке. Знаш, спотакао сам се о њу кад сам пошао. Наш је јадник остао завејан у снегу с пушком на рамену. Она ми се сама понудила, ухватила ме за ногу. Нова и није наша. Извадим јој иглу и окачим на раме. Одем до прве куће и закуцам. Отвори ми једна орлушина од човека, одмах, као да ме је чекао. Соба топла, хлеб мирише, а мени се заврте у глави. Сам је. Нудим му паре и показујем на хлеб. Он ми склања руку с парама и показује на пушку, ону нову.

Вратим паре у џеп и климнем главом. Он ми даде хлебове ја њему пушку, а кад се окретох да изађем он мени пушку у леђа. Подигнем руке, а хлебови поиспадаше. Сетим се да нема игле и да не може да опали, али кад он то схвати убиће ме голим рукама. Зато се брзо окренем и док се он мучио око пушке скинем своју и треснем га кундаком из све снаге по глави. Он се стропошта. Ја покупим хлебове, откачим воћке са зида и бежим док он не дође себи.

Ућуткао га је мој Веселин на кратко, да ућуте наша деца.

– Е, баш ми се допада тај твој Ућутко. Од сада ћу више бринути о њему – рече Цига.

– Ускоро ћеш да се бринеш и о мени.

– Па ја се бринем, ти си већ у капели! – насмеја се Цига.

Пламен догореле свеће залелуја и искриви њихове сенке. Затрепери па заупцкета и проли неколико златних искрица, сузица за Ућутка. Замириса догорели фитиљ.

Све ућута.

УПУТСТВО САРАДНИЦИМА

Радове за БДЕЊЕ достављати у електронском облику (e-mail), уређене на следећи начин:

- Име и презиме аутора
- Адреса
- Наслов рада
- Текст рада откуцан у фонту Time New Roman, ћирилица, величина 11.

Посебне захтеве (латиница, *италик*, **болд**, с п а ц и ј а, фусно-те, место за ликовни прилог) одређује сам аутор.

АДРЕСА*Издавач:*

Центар за туризам, културу и спорт Сврљиг, Боре Прице 2,
18360 Сврљиг (За уредништво БДЕЊА)

e-mail: bdenje_srg@yahoo.com

САДРЖАЈ

Бдења

<i>Владан Матијевић</i>	
ШИФРЕ	3
<i>Вјећеслав Берар</i>	
У РИТМУ МАРАНГОНЕ	5
<i>Оливера Недељковић</i>	
ТРИ МОЛИТВЕНЕ	14
<i>Душко М. Петровић</i>	
ЗРНО	16
<i>Љубиша Ђидић</i>	
ЉУВЕНЕ	19
<i>Весна Кораћ</i>	
САЈАМСКА КУПОЛА	23
<i>Живорад Ђорђевић Жеђ</i>	
ПРЕОДЕВА СЕ ПОСТАЊЕ	27
<i>Раша Перић</i>	
СВИРАЛЕ	31
<i>Биљана Миловановић Живак</i>	
ФАНТОМСКИ БОЛОВИ	33
<i>Миња Илијева</i>	
БЕЗУБА ПЕСМА	48
<i>Миливоје Трнавац</i>	
СОНЕТИ ЗА ЈЕРИНУ	50
<i>Никола Петровић</i>	
ДВЕ КРАТКЕ ПРИЧЕ	53
<i>Зоран Јунгић</i>	
ЧЕТИРИ ПЕСМЕ	56
<i>Недељко Терзић</i>	
ДВЕ ПРИЧЕ	59
<i>Душан Ђорђевић</i>	
СРПСКИ	65
<i>Мирослав Митковић</i>	
КОБ XI	68
<i>Никола Миливојевић</i>	
ТОПЛИ ВЕТАР	70
<i>Бојана Јосовић</i>	
ДВЕ ПЕСМЕ	77

<i>Милица Симјановић</i> ОКАТРЕНУЋЕ	79
--	----

Упознавања

<i>Александар Радашкјевич</i> ПРЕЛУДИЈУМ	81
<i>Денис Новиков</i> ЕДЕН	88
<i>Евгеније Капустин</i> РУС	93

Тумачења

<i>Душан Стојковић</i> ТРЕПЕРАВИ БРУЈ ЛИРСКОГ	95
<i>Живорад Недељковић</i> ОГРОМНОСТ СВЕТА И ПРЕОБЛИКОВАЊЕ ЧИЊЕНИЦА	99
<i>Милица Миленковић</i> ПОЕТСКИ ПАНТЕОН МАКСИМА АМЕЉИНА	102
<i>Бранкица Живковић</i> ИСКУПЉЕЊЕ КРОЗ СУЗЕ КОЈЕ ТЕКУ ЦРНО	107
<i>Мирослав Радовановић</i> ОПСЕСИВНА ЉУБАВНА ВИЗИЈА	110
<i>Ранко Младеноски</i> РОМАН ЈЕДНОСТАВНЕ СЛОЖЕНОСТИ	114
<i>Чедомир Љубичић</i> ВЕНЧАЊЕ МАШТЕ И ОСЕЋАЊА	119
<i>Анђелко Ердељанин</i> УРБАНИ МАГИЧНИ РЕАЛИЗАМ	122

Огледања

<i>Љубомир Ђорилић</i> ПРИПОВЕСНИ ПОСТУПАК ЈАНКА ВУЈИНОВИЋА	124
<i>Небојша Ђорђевић</i> ФИЛОЗОФИЈА СВЕТЛОСТИ И ВРЕМЕНА У СПЕВУ ЛУЧА МИКРОКОЗМА	131

Сведочења

<i>Мирко Иконић</i>	
РУЧАК НА ГОЛЕШКОМ БРДУ	136
<i>Стојан Бербер</i>	
ОБРОВАЦ, ДАЛМАТИНСКИ	142
<i>Радош Ракуш</i>	
ПРЕЦИ, ПОТОМЦИ И ДРУГИ ЗАМРШАЈИ	151
<i>Властимир Јовановић</i>	
КНЕЗ МИЛОЈЕ ОД КАМЕНИЦЕ	160

Баштина

<i>Недељко Богдановић</i>	
СИТНИ АЛАТИ, ПОМАГАЛА И ОПРЕМА	165
<i>Славиша Миливојевић</i>	
КАМЕНИ КРСТ У ПОРТИ ЦРКВЕ СВ. ЦАР КОНСТАНТИН И ЦАРИЦА ЈЕЛЕНА	168
<i>Милинка Јовановић</i>	
ВЕСЕЛИН УЋУТКО	172
УПУТСТВО САРАДНИЦИМА	180